

Jaargang 41 | februari 2015
Vogelwerkgroep De Kempen

De Blauwe

Klauwier

Jubileumeditie

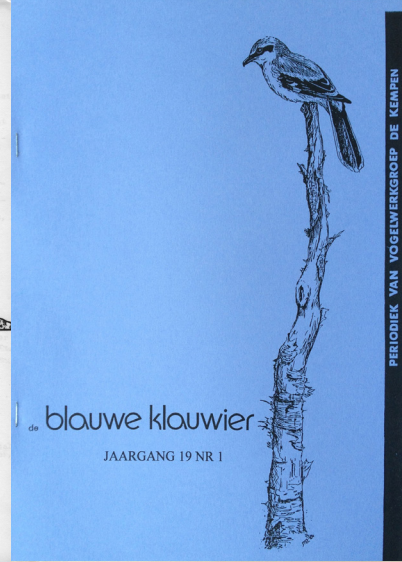
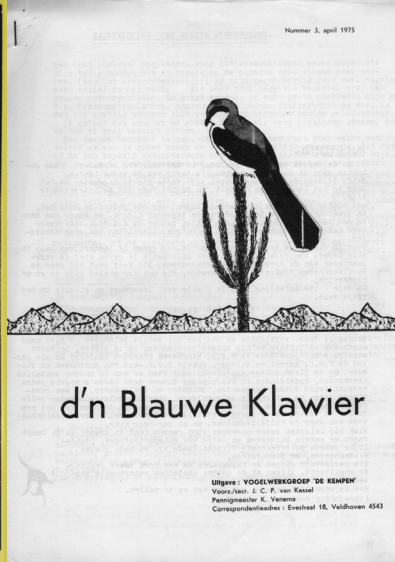
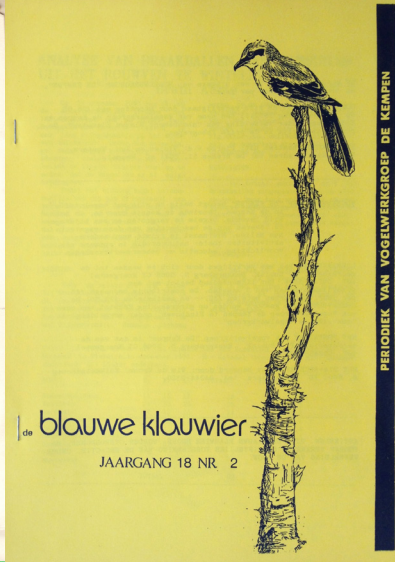
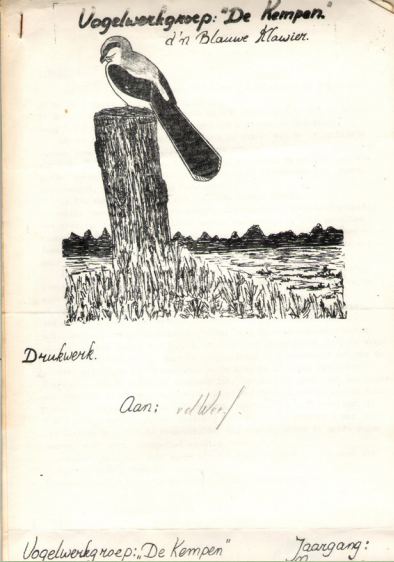

40 jaar
Vogelwerkgroep

De Kempen

Colofon

Samenstelling
Deze jubileumeditie is samengesteld door een gelegenheidsredactie van bestuur, feestcommissie en huidige redactieleden

Vormgeving
Harold Bierens

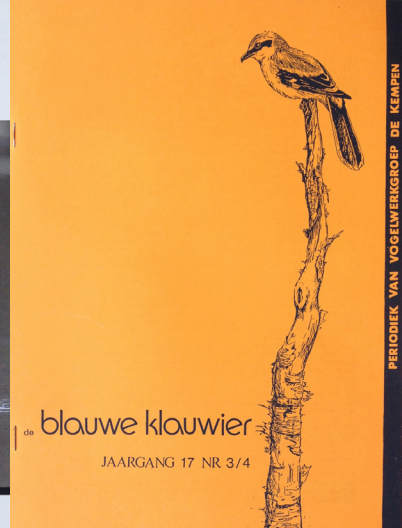
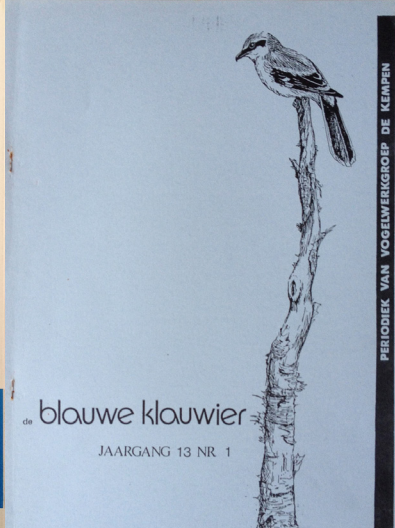
Fotobijdrage
© bij de betreffende fotografen

Uitgave
Vogelwerkgroep de Kempen

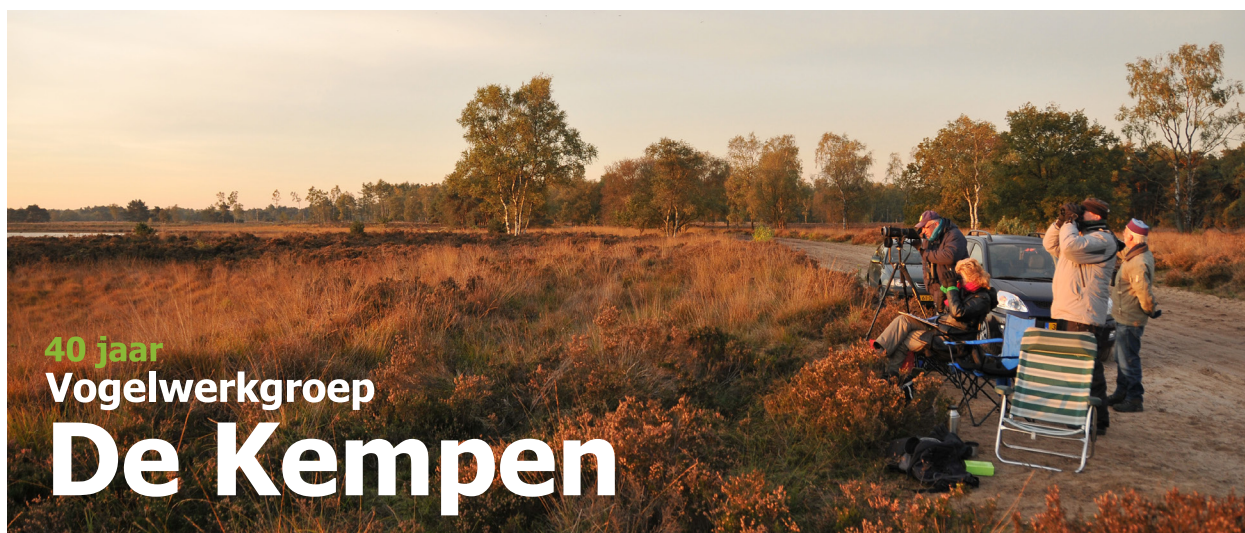

Wijze van aanleveren
Kopij bij voorkeur als 'Wordbestand' aanleveren. Bij gebruik van literatuurgegevens, dient bron vermeld te worden. Eventuele tabellen, figuren en foto's graag voorzien van een duidelijke verwijzing in de tekst. Artikelen worden door de redactie doorgenomen op inhoudelijke kwaliteit en taalgebruik. Foto's waarbij sprake is van verstoring worden niet gepubliceerd. De redactie behoudt het recht wijzigingen door te voeren.

© Copyright
Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Een bijzonder exemplaar

Voor u ligt een bijzonder exemplaar van de Blauwe Klauwier. Voor de gelegenheid in een geheel nieuw 'jasje' gestoken. Het is namelijk een jubileumeditie. Vogelwerkgroep De Kempen viert dit jaar haar 40-jarig bestaan. Een jubileumjaar dat we feestelijk zijn begonnen met een gezellige bijeenkomst in december. Zo'n 70 leden en oudleden hebben tot in de kleine uurtjes herinneringen opgehaald en bijgekletst. Het wordt een jaar dat bol staat van de activiteiten, lezingen, excursies en om te beginnen een symposium op 21 februari.

Op dit symposium zullen eigen leden korte lezingen gegeven over uitgevoerde onderzoeken en resultaten. En als Vogelwerkgroep die als doelstelling heeft; ' bezig te zijn met vogelstudie in de Kempen, teneinde de kennis over de in het wild levende vogels te vergroten en een bijdrage te leveren aan de bescherming van deze vogels in hun milieu', is er de afgelopen 40 jaar ruimschoots materiaal verzameld om enkele boeiende lezingen samen te stellen.

Het medium om al deze onderzoeksresultaten te publiceren is natuurlijk ons verenigingsblad de Blauwe Klauwier. Voor dit jubileumnummer hebben we gekozen voor een bloemlezing uit de rijke geschiedenis van de Blauwe Klauwier. Dat was nog geen makkelijke opgave. Sommige leden zijn altijd bijzonder productief geweest maar we hebben er voor gekozen om zoveel mogelijk verschillende auteurs aan het woord te laten over een zo breed mogelijke tijdsspanne. Het moesten soorten en artikelen zijn met een duidelijke binding met de vogelwerkgroep en ons werkgebied. Langlopende projecten zoals Koningshof mochten uiteraard niet ontbreken.

Met zoveel publicaties zullen we ongetwijfeld mensen passeren maar we zijn van mening dat met deze selectie een aardig beeld ontstaat van 40 jaar vogelonderzoek door Vogelwerkgroep De Kempen. We danken iedereen die op wat voor manier dan ook ooit een bijdrage aan de Blauwe Klauwier geleverd heeft en wensen je veel leesplezier met dit in meerdere opzichten bijzondere exemplaar. Het is namelijk ook de laatste gedrukte versie.

De redactie

Inhoud

1976
**Het ontstaan van
VWG De Kempen**
Sjaak van Kessel
Pag. 6

1976
**Nestkastcontroles
op Koningshof**
*Jan van der Werf en
Jacques van Kessel*
Pag. 8

1976
**Wij spraken met;
Jan van der Werf**
*Chris Thönissen
en Jan Heesters*
Pag. 10

1980
Ornithomania
Frank Neijts
Pag. 18

1981
**De grauwe gans,
een nieuwe broed-
vogelsoort...**
Tom Heijnen
Pag. 21

1983
**Vogelvaria,
De scholekster...
typisch
Kempische vogels**
Lex Peeters
Pag. 22

1986
**Kempische patrijs-
inventarisatie 1986**
Ernest van Asseldonk
Pag. 34

1985
Wist u dat
Piet van Happen
Pag. 37

1974

1979

1984

1989

19

1978
**Inventarisatie van
nachtswaluw en
ransuil...**
Geert Sanders
Pag. 13

1978
**Roofvogelnummer;
wespddieven**
Hans Cornelissen
Pag. 15

1984
**Over de grote
zilverreiger in
de Kempen**
Lex Peeters
Pag. 23

1984
**Het verloop van de
korhoenderstand
in de Kempen**
Lex Peeters
Pag. 24

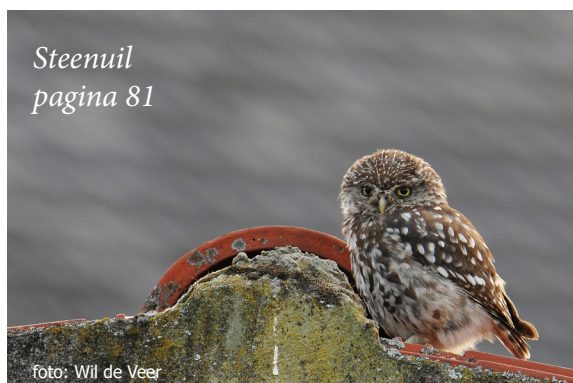
1984
**Het ontstaan van
VWG De Kempen**
Wim Jacobs
Pag. 31

1987
**Kempische bosuil
inventarisatie 1986**
Pieter Wouters
Pag. 38

1990
**Simultaantelling
van klapeksters op
de Strabrechtse Heide**
Piet van Happen
Pag. 41

1992
**De huiswaluw
in de Kempen
in 1991**
Willem Veenhuizen
Pag. 42

Steenuil
pagina 81

foto: Wil de Veer

2000
**Verslag weekend
Cap Gris Nez
6-8 okt 2000**
Yves Martens
Pag. 44

2000
**Resultaten van
de beheerswerk-
zaamheden op de
Grijze Steen**
Edwin van der Werf
Pag. 46

2005
**Lac du Der
6-7 nov. 2004**
Alfonso Gil
Pag. 64

2006
**Patrijzen-
inventarisatie 2004**
Marco Bakermans
Pag. 65

2006
**De grote gele
kwikstaart in de
Kempen...**
Robert Kastelijn
Pag. 69

2013
**Herstel van de
populatie kerkuilen
in de Kempen**
Mark Sloendregt
Pag. 84

2013
**Huiswaluw in
de Kempen in 2012**
Wim Deeben
Pag. 87

2013
**Resultaten van
de nestkasten op
Koningshof in
2011 en 2012**
Jan Wouters
Pag. 90

2003
**Gebruik van kunstmatige
nestvlotjes... zwarte stern**
*J. van Kessel, H de Louweren
en M. Manders*
Pag. 48

2003
**Roofvogels en uilen in het
bosgebied Buikheide**
Jacques van Kessel en Wim Deeben
Pag. 52

2004
**Slapende Blauwe
Kiekendieven tijdens
de winter 03-04**
Pieter Wouters
Pag. 58

2009
**Wespendieven in de
Kempen 2008**
*Jacques van Kessel
en Pieter Wouters*
Pag. 72

2009
Bekentelling
Ben Jacobs
Pag. 79

2012
**Nestkastenverslag
steenuilen in de
Kempen 2005-2010**
Wil de Veer
Pag. 81

2013
**Grote zilverreiger
slaapplaatstelling**
Robert Kastelijn
Pag. 92

2013
**Nachtzwaluw-
inventarisatie 2012
Leenderbos**
Mark Sloendregt
Pag. 94

2014
**Broedseizoen en verslag
nestkasten golfbaan
Welschap 2012**
Wil de Veer
Pag. 100

Door Sjaak van Kessel.

HET ONTSTAAN VAN DE VOGELWERK GROEP DE KEMPEN.

Deze vraag wordt me veel gesteld en daarom wil ik graag nog een keer vertellen hoe het allemaal gegaan is.

We moeten dan terug gaan naar 1969. Chris Tönissen en ik bezochten toen regelmatig de Landschotse Heide en het landgoed de Utrecht. Wij hadden in dat jaar goede contacten gelegd met Dhr. A. Wittgen, die beide gebieden zeer goed kende.

Al zeer spoedig werd ons duidelijk dat de Landschotse Heide zeer veel te lijden had van de overmatige recreatie, slecht toezicht en beheer. Langzamerhand werd het voor ons ondraaglijk dit te blijven aanzien. Wij besloten een rapport te gaan samenvoegen om daarmee aan te tonen hoe waardevol dit gebied wel was en op welke wijze het werd verpest. Tot eind 1972 verzamelden wij gegevens over dit gebied, door te inventariseren en door materiaal op te vragen bij verschillende vogelaars en instanties.

Toevallig kwam ik in Schoorl (N.H.) Mevr. Eisma tegen die veel belangstelling had voor ons werk. Zij wilde graag hieraan mee werken. Toen wij het verslag dachten klaar te hebben bleek dat er nog het een en het ander aan haperde. Ik ben daarop enkele dagen bij de Fam. Eisma op bezoek geweest en samen hebben we het beheersplan in elkaar gezet.

Dr. Doeke Eisma kwam met het voorstel het beheersplan uit te geven in naam van een vogelwerkgroep, b.v. vogelwerkgroep de Kempen.

- later -

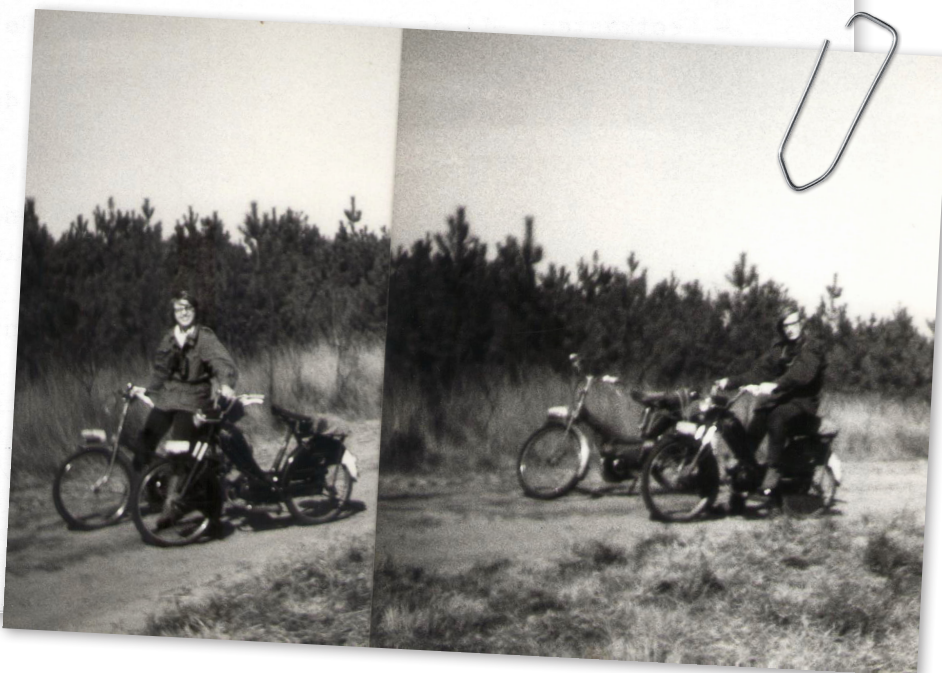
Later hebben zij samen met Jaap Hoekma alles op stencil
gezet en het beheersplan helemaal gereed gemaakt.

Het is niet onder woorden te brengen wat deze mensen
allemaal hebben gedaan voor het uitkomen van het beheersplan
de Landschotse Heide, welke in juni 1973 verscheen.

Later ontstond er een klein groepje welke actief werkte
op het Koningshof in Veldhoven aan de aldaar hangende nest-
kasten.

In 1974 organiseerden wij in samenwerking met Milieuwerk-
groep Middelbeers een tentoonstelling over dit unieke
natuurgebied, met allerlei foto's, kaarten, informatie mate-
riaal, oudheidkundige vondsten en een doorlopende diaserie.
Het werd een groot succes: in het gehouden weekend kwamen
meer dan duizend mensen kijken en op de twee gehouden excur-
sies kwamen nog eens een kleine honderd mensen.

Eind 1974 kwam het voorstel om een " oprichtingsvergade-
ring " te organiseren, om met een grotere groep vogelaars
samen te gaan werken. Op 17 dec. 1974 bleek wel dat er veel
belangstelling voor bestond: vogelwerkgroep de Kempen was
een feit.

NESTKASTENCONTROLES OP HET KONINGSHOF.

Wanneer deze nestkastencontroles op het Koningshof zijn begonnen is niet precies bekend. Alle oude logboeken van de Vogelvereniging Veldhoven, welke vroeger door de voorzitters werden bijgehouden heb ik eens doorgelezen. De oudste gegevens waren van 1959. Er werd vroeger zeer weinig over opgeschreven. Het eerste verslag is van 1960: 114 jonge mezen, 8 kasten met mussen en een eekhoorn. Zo staat er over 1964 b.v. "Nestkasten controle leverde niet meer op dan een jacht op eekhoorns"!!

Later werd dit nestkastenonderzoek gedaan door leden van de Vogelwerkgroep.

Overzicht over een verloop van 7 jaar.

	1969		1970		1971		1972		1973		1974		1975
Koolmees	8	10	22	10	22	12	17	15	21	8	21		10
Pimpelmees	1	5	12	8	13	6	8	5	11	2	5		5
Zwarte mees		3			1		2	1	2	3	3		2
Matkopmees		3	1	1	1				1		2		
Kuifmees		1					1		2		1		
Zwarte Roodstaart					1								
Gekraagde Roodstaart	4	1	1	3	3	7		7	2	3	2		1
Steenuil	1			1	1								
Huismus	7	7	div.		15	11	30	10	20	7	12		34
Spreeuw						2	4		2	1	2		7
Roodborst						1	2						
Grote Bonte Specht	1	1							1				1
Bonte Vliegenvanger									2	1	1		1
Holenduif											2		2

Opm. Het eerste nummer geeft aan het aantal broedgevallen bij de 1^e controle, en het tweede nummer geeft aan het aantal broedgevallen aan bij de 2^e controle.

Reactie van Jacques van Kessel (2015)

Als ik denk aan het Koningshof, dan denk ik aan het geweldig mooie nestkastproject op Koningshof, dit is het langst lopende project van Vogelwerkgroep De Kempen. Het is gestart eind jaren vijftig van de vorige eeuw door de Vogelvereniging Veldhoven en door ons in goed overleg overgenomen zo rond 1974 - 1975. Met heel veel plezier moet ik denken aan zuster Marie Silaska, Jan van der Werf en Herman Haak die heel veel hebben betekend, niet alleen binnen dit nestkastenproject, maar zeker ook voor onze vereniging. Drie geweldige mensen die op de achtergrond heel actief waren en altijd bereid waren te helpen. Jan van der Werf is later in z'n eentje gestart met het opnieuw opzetten van het IVN Veldhoven en is daarin met succes geslaagd. Daarom is later het nestkastenproject Koningshof overgenomen door Jan Wouters die ook al vele tientallen jaren actief en enthousiast hiermee bezig is, samen met enkele VWG leden, een mooie prestatie vind ik, proficiat.

vervolg Nestkastencontroles op het Koningshof.

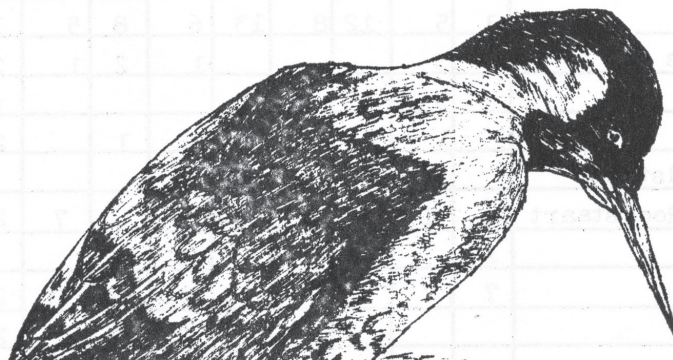
Verslag Nestkastenwerkzaamheden: 1975.

Om te beginnen waren veel nestkasten verdwenen of kapot. We hebben 13 nestkasten gerepareerd en 25 nieuwe gemaakt. Door omstandigheden hebben we deze nestkasten vrijlaat opgehangen. Twee weken na het ophangen bleken al veel kastjes bewoond te zijn.

Over het algemeen kunnen we onze resultaten niet anders dan magertjes noemen. Dit kunt U zelf zien in de tabel op de vorige pagina. Wel wil ik hierbij nog vermelden dat er ook nog een Torenvalk en een Ransuil op het Koningshof hebben gebroed, al was dit dan niet in een nestkast.

De nestkasten, vooral de oudere kasten, verkeren vaak in een nogal vervallenstaat. Het is me opgevallen dat het vaak juist deze kasten zijn die of door Mussen worden bewoond of leeg blijven. Daarom doe ik een dringend beroep op een aantal mensen om te helpen bij het nodige onderhoud van deze oude kastjes. Ook bij het maken van nieuwe kastjes kunnen we hulp gebruiken.

Namens de werkgroep Nestkasten,
J. v.d. Werf en J. van Kessel.

Reflectie Edwin van der Werf (2015)

Nestkasten en Koningshof zijn in mijn jeugd alom aanwezig geweest. In onze garage werd er elke winter gewerkt aan het maken van nieuwe kasten. Heerlijk rook altijd het versgezaagde hout (met de hand gezaagd!!) en ik heb geleerd dat je een hamer aan het einde van z'n steel vast moet houden. In dat proces heel wat keren op mijn duim geslagen trouwens...

En dan in het voorjaar controleren of er iets in zat. Altijd met veel publiek (ons pa vond dat je overal publiek bij moest betrekken) kijken naar kleine meesjes, wankelend op de bovenste trede van de houten trap. En na afloop heerlijk ranja drinken bij de nonnen...

Jaren later had ik een enorme hekel aan één van die nonnen, zuster Liberta. Ik zat inmiddels op het Anton van Duinkerken en zij wist altijd wel iets te verzinnen waardoor je prullen moest gaan prikken. En dan die saaie lessen. Heerlijk was het om dromerig naar buiten te kijken en een bonte vliegenvanger het zelfgetimmerde nestkastje in te zien wippen. En dan natuurlijk ook altijd nog de gekraagde roodstaart, die zat altijd vlakbij de fietsenstalling (shit, weer te laat in de klas).

Mooie herinneringen. Een paar jaar geleden ben ik samen met mijn kinderen ter plekke gaan kijken. Bovenop een (inmiddels aluminium) ladder kijken naar jonge vogeltjes, in al die tijd is er op dat vlak niet veel veranderd. Maar als ik daar nu verder rond kijk herken ik helemaal niets meer. Het klooster is geen klooster meer en de school is gesloopt. Maar de kasten zijn er nog steeds, met dank aan een andere Jan! Jan bedankt!!!!

N I E U W

N I E U W

N I E U W

Hieronder staat dan de eerste aflevering van een nieuwe rubriek in de Blauwe Klawier. Het bestaat uit een interview met een willekeurig lid uit de werkgroep. We trachten hiermee te bereiken dat we op deze manier niet zo "vreemd" meer tegenover elkaar staan.

Door een dergelijk interview proberen we erachter te komen waarom en hoe de betrokken persoon tot onze hobby is gekomen. Misschien begrijpen we dan beter waarom en hoe iemand op bepaalde aspecten reageert.

Verder lijkt het ons wel eens leuk om hem/haar eens op een andere manier te leren kennen. Het is uiteraard alleen de bedoeling om slechts een tipje van de sluier op te lichten.

Ons eerste "slachtoffer" was Jan v.d. Werf.

Wij spraken met..... JAN VAN DE WERF.

Op Goede Vrijdag zijn we een avond gaan buurten met Jan. In de woonkamer, die nog naar verf en koffie geurde zijn we van start gegaan.

Jan is geboren in Reewijk, (een plaatsje ergens tussen Gouda en Woerden). Temidden van zijn 12 broers en zusters en ongeveer 20 koeien (vader was veeboer) groeide hij op in de polder. Slenterend van weiland naar weiland bracht hij als echte boerenzoon z'n vrije tijd door.

Al vissend en slootje springend is zijn interesse opgewekt voor de natuur, hetzij meer onbewust dan bewust. Zo vroeg hij zich altijd af hoe een vogel nu precies heette, "was ~~het~~ een regenfluiters nu een regen fluiters of niet" ? Nu is hij er achter gekomen dat het een tureluur is. Maarvan regenfluiters kun je niet leven dus ging Jan naar de ambachtsschool. Boer zijn leek Jan ook niet alles en timmerman was voor hem hét paradijs.

Na de ambachtsschool werd in de avonduren naarstig voor het annemersdiploma gelêerd. Al met al de natuur bleef op de achtergrond en wanneer hij dan wat tijd vrij kon maken was voetballen veel leuker en..... een pilsje is erg lekker !!

Vooral met het laatste punt zijn wij het roerend met hem eens. Doch het Vaderland riep; 21 maanden lang, eerst als Jan soldaat en later als meneer Jan den Onderofficier.

Toch was dit een tijd om met plezier aan terug te denken.

Na de dienstitijd zou Jan aannemer zijn geworden maar er kwam iets tussen ..... hij ging namelijk verder studeren voor een N.O. akte (Nijverheids Onderwijs).

Tijdens deze laatste studie is Jan gehuwd. Ook al vindt hij kinderen opvoeden erg leuk maar om dit op een L.T.S. als leraar te doen, nee, dat was toch ook niet alles.

In 1969 is de familie v.d. Werf naar Veldhoven gekomen en Jan bekleed daar de functie nu als bouwkundig tekenaar en het bevalt hem goed.

Na zijn studie had hij meer vrije tijd gekregen en door de bosrijke omgeving kreeg de natuur als hobby een steeds grotere vinger in de pap. Hij is lid van het I.V.N. afdeling Veldhoven geweest. Nadat deze vereniging was ontbonden is hij meteen lid van het I.V.N. in Eindhoven geworden.

In 1974 kwam hij in contact met de Vogelwerkgroep, die toen nog in oprichting was, dit is hem zo gaan interesseren dat hij van begin af aan lid is geweest. Nu is hij een erg actief lid van de werkgroep. Verder is hij bezig met een I.V.N.-cursus om zodoende zijn kennis nog wat op te vijzelen.

Ook is Jan actief bezig met de Stichting Jeugdbelangen, werkgroep Buurtbelangen, trimmen en niet te vergeten het tuinieren hoewel dit de laatste tijd wat minder wordt.

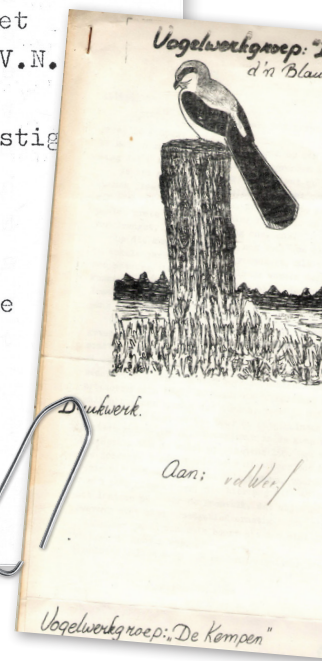
We hebben mevrouw v.d. Werf ook eens gepolst wat zij van Jans hobby vindt en of ze er zelf ook wat aan doet.

Hoewel haar interesse in de natuur wat minder is vindt ze het wel ontzettend mooi, een nadeel vindt ze dat Jan, ivm de I.V.N. cursus, weinig tijd voor haar en z'n gezin overheeft.

Ze vindt ook dat de interesse overslaat op hun zoon (toekomstig lid !!!)

Visie op de vogelwerkgroep.

Jan vindt dat de Vogelwerkgroep momenteel goed draait, toch zou hij graag zien dat de groep zich iets meer richt~~xx~~ op de voorlichting over de natuur en dan vooral voor de kinderen. Bijv. in de vorm van lezingen, diaserieën en excursies.

(vervolg "Wij spraken met.")

Verder dacht hij dat de groep in de toekomst ook wat moest gaan doen aan het onderhoud van natuurterreinen.

Tot slot wou hij met vriendelijk verzoek vragen aan de leden die diaserieën vertonen hierbij meer toelichting wilde geven. Dit vraagt wel wat voorbereiding maar dit lijkt hem niet zo bezwaarlijk.

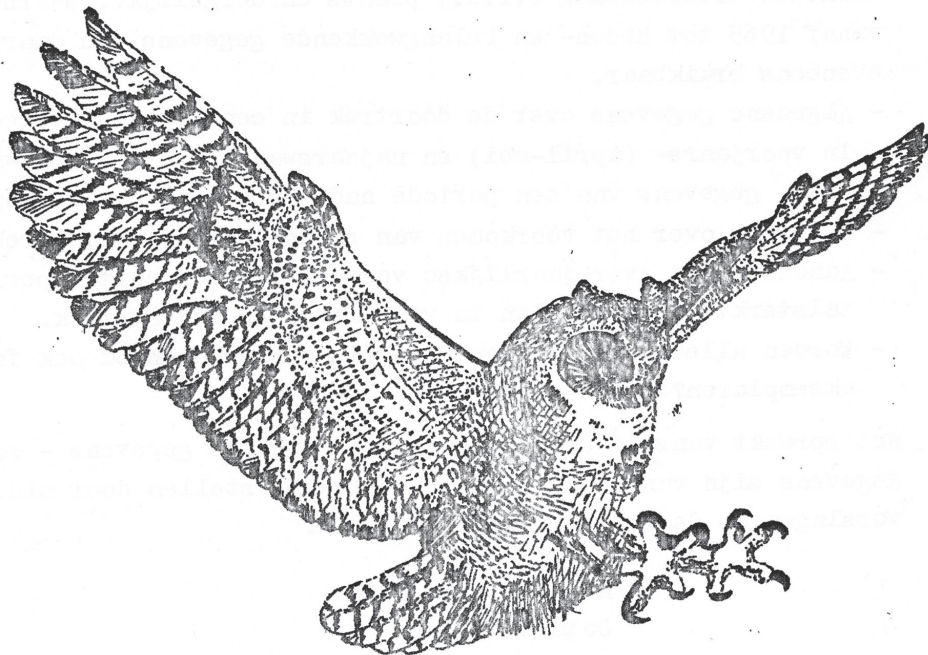
Ten slotte willen we Jan bedanken voor zijn medewerking. Hij heeft de spits afgebeten en we hopen dat we met deze rubriek nog vele leden op deze manier kunnen introduceren.

Chris Tönissen

en

Jan Heesters.

-o-

Inventarisatie van Nachtzwaluw en Ransuil in de Kempen in 1978.

De Kempen is dit jaar door een tiental leden van de vogelwerkgroep de Kempen geïnventariseerd. Het gebied omvat geheel zuid oost Brabant, m.u.v. enkele gemeentes binnen dit gebied.

Het motief daarvoor was dat er ontzettend weinig gegevens voorhanden waren over de verspreiding in Noord Brabant. Behalve dan dat de Avifauna van Noord Brabant, die ook maar vrij beknopt is, en de gegevens zijn van 1963/64. Dus bijna 15 jaar geleden!

Overzicht uit de Avifauna van Noord Brabant:

	zangposten 1963/64	Taxatie '63/'64
ten W van Breda-Nieuw Ginneken	8	25a50
ten Z van spoorlijn Breda- Tilburg- Eindhoven	73	130a230
ten N van spoorlijn Breda- Tilburg- 's-Bosch	5	20a40
ten N van spoorlijn 's-Bosch- Eindhoven- Deurne	15	50a120
ten ZO van Eindhoven	16	35a70
	<hr/>	<hr/>
TOTAAL	117	260a510

Daarom zijn we opnieuw begonnen met een klein stukje van Brabant te onderzoeken, en de resultaten waren tot ieders verbazing veel hoger dan men verwacht had.

Dat de Ransuil ook geïnventariseerd is is gewoon toeval omdat in die zelfde tijd de jongen (juv.) druk aan het bedelen waren, zodat deze makkelijk te inventariseren waren.

NACHTZWALUW:

Totaal aantal vastgestelde zangposten 1978 89
Totaal vastgestelde zangposten in vorige jaren '75-'78. 100
Taxatie: 110 à 130

Van de Nachtzwaluw is ons opgevallen dat er vrij veel in bepaalde natuurgebieden zitten. Namelijk in 3 grote natuurgebieden werd al ruim de helft van de totale Nachtzwaluwen bestand waargenomen.

Veel minder kwamen de Nachtzwaluwen voor in kleinere stukken bos zoals de Ransuil dat wel eerder geneigd is te doen.

Overzicht van de 3 belangrijke gebieden:

Landgoed de Utrecht	25 paar
Boswachterij Hapert (o.a. Cartierheide)	15 paar
Boswachterij Leende	15 paar

TOTAAL 55 paar

Nachtswaluw foto: Pieter Wouters

Ransuil foto: www.natgefoto.nl

Veruit de meeste Nachtzwaluwen werden waargenomen op naamde kaalslagen. Dat zijn plaatsen waar bossen zijn, of waar bossen pas aangeplant zijn. Zo gauw de bomen weer een paar meter opgegroeid zijn verdwijnt de Nachtzwaluw weer. Ook waar voorgaande jaren brand gewoed heeft komt hij veel voor. Enkele voorbeelden zijn: Boswachterij Hapert, de Grote Cirkel te Reusel.

Volgens de Avif. N.Br. werd de Nachtzwaluw ook wel eens waargenomen in hoge naaldbossen, bij dreven of wegen. Ons viel op dat dit weinig voorkwam. B.v. de Buikse heide bij Vessem Wintelre, waar grote naaldbossen voorkomen, waar vrijwel geen kaalslagen waren; hier werd niet één Nachtzwaluw waargenomen. Waarschijnlijk speelt hier de hoogte van de grond een grote rol. Inverband met droge of natte zandgronden, want zoals ook veel beschreven wordt komt deze soort vooral voor op droge zandgronden. De meeste Nachtzwaluwen kwamen op vrij hoge gronden voor.

Voorbeelden:

Landgoed de Utrecht	veel Nachtzwaluwen	+28 m.
Boswachterij Hapert	„	+33 m.
Boswachterij Leende	„	+ ?
Buikse heide Vessem	geen Nachtzwaluwen	+ 23 m.

RANSUIL.

Aantal Ransuilen (plaatsen met uitgevlogen juv.) 1978 : 46

Dat de aantallen paartjes van de Ransuil veel lager liggen dan die van de Nachtzwaluw (Ransuil: 46, Nachtzwaluw 89) is waarschijnlijk aan 2 factoren te wijten.

A. Het minder goed inventariseren van deze soort omdat kleinere percelen bos, waar naar alle waarschijnlijkheid toch geen Nachtzwaluwen zaten, er wel Ransuilen gezeten kunnen hebben, die dus niet waargenomen zijn.

B. Omdat het waarschijnlijk een slecht muizenjaar is geweest, zodat er weinig Ransuilen met uitgevlogen jongen zaten.

Dit zijn vermoedens aan de hand van enkele los liggende feitjes b.v. vorig jaar kenden we een gebied waar 3 a 4 paar zaten met uitgevlogen juv. en waar er dit jaar geen zaten. En het schijnt een slecht jaar te zijn geweest voor de Torenavalk, i.v.m. een slecht muizenjaar. Misschien speelt dit ook een rol bij de Ransuil?

Dus het aantal paren zal beduidend hoger hebben gelegen. (zie taxatie) Misschien kunnen we in de toekomst een beter beeld krijgen van de Ransuilen populatie in de Kempen.

De V.W.G. de Kempen gaat volgend jaar de ontbrekende gebieden zoals: Weebosch-Bergeijk, inventariseren. Mocht er voldoende interesse zijn, gaan we het gehele gebied nogmaals inventariseren. Misschien blijkt dan dat het inderdaad een slecht jaar voor de Ransuil is geweest. De bedoeling is om contacten te leggen met andere werkgroepen, om misschien in 1979 een groter gebied te kunnen inventariseren?

Ten slotte een woord van dank aan alle medewerkers, voor het vele nachtelijk werk.

Vriendelijke groeten, Geert Sanders

Een reactie op de nachtzwaluwinventarisatie in de jaren 70/80. Geert Sanders (19-12-2014)

Wij waren redelijk veel avonden en nachten in het veld. Met de auto of fiets heel wat kilometers gemaakt. Gebruikmakend van een cassetterecorder en een lichtbak aangesloten op een accu. Wat is er veel veranderd in de vogelstand. De nachtzwaluw lijkt nog het minst veranderd en lijkt zelfs toegenomen. Een ander verhaal is het voor de ransuil. Deze is vrijwel compleet verdwenen uit onze Kempen. Daarvoor in de plaats is de bosuil gekomen. Maar wel in veel grotere aantallen.

Ook vaak dicht of tussen de huizen. Wij gingen vroeger naar bossen zoals De Hertgang om de bosuil te horen. Dit geldt ook voor de boomklever. Hoe is het mogelijk dat de vogelstand in zo'n korte tijd zo enorm kan veranderen. Daar durf ik niets zinnig op te zeggen. Kreten als oudere bossen, meer kaalslagen, predatie van ransuil op bosuil die je vaak hoort, zullen er vast iets mee te maken hebben. Gezien ook de enorme toename van de boomklever.

DE WESPINDIEF (Pernis Apivorus).

Dat over de wespindief in Zuid-oost Brabant zo weinig bekend is ligt neit alleen aan het feit dat de vogelarij hier tot voor kort op een laag pitje gestaan heeft. Deze vreemde roofvogel leeft n.l. zeer teruggetrokken en verblijft alleen in onze streken zolang de loofbomen, waarin hij zich graag ophoudt, vol blad staan. Hierdoor is het erg moeilijk om broedgevallen van wespindieven vast te stellen. Bovendien hebben vele vogelaars, begrijpelijk, grote moeite met de determinatie van een wespindief, omdat deze vogel vooral qua vliegbeeld veel op de algemenere buizerd lijkt.

De wespindief is erg kieskeurig wat betreft zijn broedbiotoop. Hoewel hij in andere landen zowel in naald- en loofhout broedt, beperkt hij zich in ons land vrijwel uitsluitend tot rustig gelegen loofbossen, waarbij hij in Oost Brabant nog een speciale voorkeur blijkt te hebben voor vochtige populierenbossen. Vandaar dat hij met name in de Meierij (omgeving Best-Oirschot-Liempde), met al zijn klompenhout (populieren), nog in redelijk aantal voorkomt als broedvogel. Maar in Zuid-oost Brabant hebben we nauwelijks gebieden die aan al die eisen voldoen. (Eigen schatting: ± 8 potentiële gebieden).

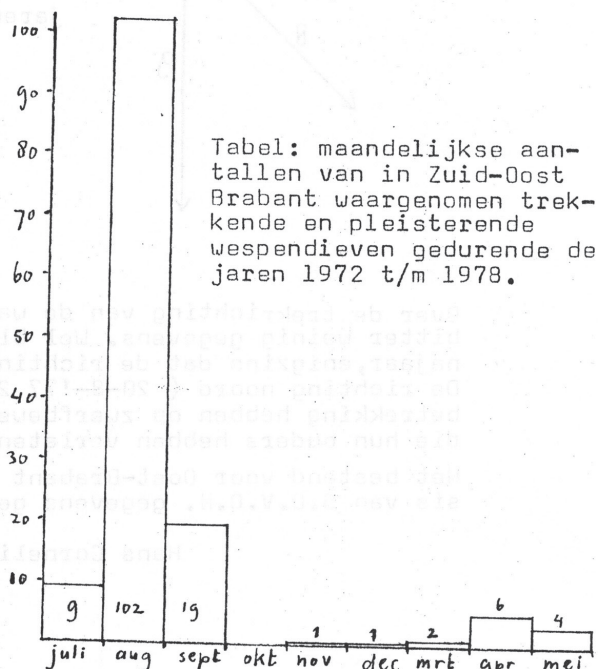
Daarom is het niet gek dat ons broedbestand de laatste jaren steeds gelegen heeft op slechts 2 tot 4 paar. Bij deze schatting kon ik uitgaan van enkele zekere broedgevallen, maar vooral mogelijke. De avifauna van Noord-Brabant vermeldt uit onze omgeving alleen een mogelijk broedgeval op het landgoed "De Utrecht" in 1961.

Als doortrekker is de wespindief bij ons veel minder zeldzaam.

Uit de tabel valt al meteen op dat in het najaar veel meer wespindieven worden waargenomen dan in het voorjaar, wat in het algemeen zo is bij de nederlandse roofvogeltrek. In het voorjaar is de voornaamste doortrektijd half april tot eind mei, terwijl soms ook begin april waarnemingen worden gedaan. Uit maart zijn 2 waarnemingen worden bekend:

15 + 30/3-1976 1 ex.
een licht en een donker op de Landschotseheide (F. Neyts).

In het najaar torent augustus als doortrekmaand huizenhoog boven de andere maanden uit. Dit komt goed overeen met wat Rob Bijlsma vond bij zijn trektellingen op

Wespindief foto: Piet van Happen

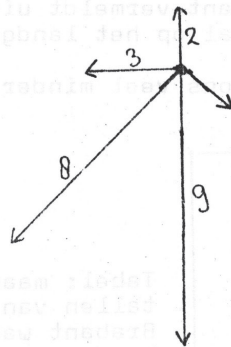

de Zuid-west Veluwe. Ook bij mijn wekelijkse najaarstrektelingen ten zuiden van Postel in 1977 sprong augustus er uit met 22 van de 23 waargenomen wespddieven. Belangrijke trekperiodes blijken verder begin september en vaak ook al eind juli te zijn. Opvallend genoeg werden er in oktober geen wespddieven gezien (11 juli 1976 1 ex. baltsend op de Strabrechtse heide, mogelijk late doortrek), terwijl er wel één november en één december waarneming bekend zijn, te weten:

- 1). 8-11-'78 1 ex. Soeterbeek (Bert van Opstal).
  - 2). 9-12-'73 1 ex. Nuenens Broek (waarnemer onbekend).
- Avifauna van Noord-Brabant vermeldt echter wel 4 oktober waarnemingen.

Aangezien de wespddief graag gebruikt maakt van termiek (en dus van termiekbellen), worden net als bij de buizerd regelmatig vrij grote tot grote groepen gezien, zoals:

- 1). 14-5-'67 -44 ex richting noordoost, Mariapeel (vogeljaar). Hierbij is het niet duidelijk of het om één groep of om meerdere groepen gaat.
- 2). 13-8-'74 --28 ex in groepen tot max. 13 ex, Budel-Dorplein.
- 3). 16-8-'76 -groepen van 3 resp. 5 ex. Omgeving Valkenswaard (T. Heinen e.a.).

Windroos: trekrichting van 24 wespddieven in Zuid-Oost Brabant, waargenomen in de jaren van 1972 t/m 1978.

Over de trekrichting van de waargenomen wespddieven heb ik bitter weinig gegevens. Wel blijkt uit de windroos van het najaar, enigzins dat de richtingen zuid en zuidwest overheersen. De richting noord (20-8-'77 2 ex. Goorven L. Peeters) kan betrekking hebben op zwerfbewegingen van juvenile vogels, die hun ouders hebben verlaten.

Het bestand voor Oost-Brabant in de jaren '73-'77, wordt op basis van S.O.V.O.N. gegevens geschat op (15?)- 25 paren.

Hans Cornelissen.

De wespendif

37 jaar later...

Door Hans Cornelissen

Met zo'n titel van een artikeltje voel ik me ineens oud! En ook enigszins nostalgisch, vooral toen er, tijdens de (zeer geslaagde!) jubileum-feestavond, foto's voorbij kwamen van de weelderige hardos van de toen nog 16-jarige schrijver van 'De Wespendif' in het VWG Roofvogelnummer van 1978. Leuk om nu met andere ogen naar dit artikeltje te kijken... en luisteren. Ik hoor namelijk weer mijn wilde slagen op de typemachine, vergezeld van de onmisbare tippex. De nostalgie wordt alleen maar groter bij het zien van de handgetekende staafigrafiek, met handgeschreven tekst bij de assen. Kom daar tegenwoordig nog eens om in het digitale tijdperk. Wat me ook opvalt is hoe weinig we toen wisten van het voorkomen van deze bijzondere roofvogel in de regio. Op doortrek kon de wespendif ook toen al geregeld overtrekkend worden waargenomen, vooral op piekdagen in augustus. Dit maakten we bijvoorbeeld mee tijdens onze wekelijkse roofvogeltrekkingen op het Zwart Kot bij Postel in 1977. Ik blader nu in mijn oude vogeldagboeken en zie dat we hier bijvoorbeeld op 6 augustus 1977 tijdens een topdag maar liefst 13 exemplaren over zagen trekken, alle in de richtingen zuid, zuidwest of west. Overigens telden we (Lex Peeters, Marco Bakermans en Pieter Wouters) die dag 10 soorten roofvogels plus een zwarte ooievaar.

Veel onduidelijker was destijds het beeld van de wespendif als broedvogel in Zuid-Oost Brabant. Door zijn teruggetrokken gedrag, veelal op zoek naar wespennesten onder dekking van het groen van het loofbos, is het inventariseren van deze soort bepaald geen makkelijke opgave en mijn inschatting is dat de getallen die ik in mijn artikeltje noem aan de lage kant zijn (2-4 broedgevallen per jaar in Zuid-Oost Brabant, de klompenstreek van de Meierij niet meegerekend). Zeker ook gegeven het feit dat de wespendif minder dan andere roofvogels last had gehad van de landbouwpesticiden (DDT, Dieldrin) die zich in de jaren 60 hadden opgehoopt in de eischalen van roofvogels die zoogdieren of vogels als prooi hadden in plaats van insecten.

Hoe anders is het beeld van de wespendif als broedvogel in de regio anno nu. De VWG jubileumavond blijkt niet alleen geweldig gezellig, maar voor deze reflectie

nog direct nuttig ook. Al keuvelend met jubilaris Jacques van Kessel en Pieter Wouters komt natuurlijk ook de wespendif ter sprake en enkele dagen later weet ik mij glunderend in het bezit van het rapport getiteld: 'Eerste verkenning naar het voorkomen van de wespendif in het beekdal van de Dommel in 2013' (Jacques van Kessel, VWG De Kempen 2013). Het rapport leest als een spannende detective en doet me realiseren hoeveel je over deze soort kunt ontdekken en ontrafelen met een toegewijd team van enthousiastelingen door middel van tellingen op telposten, al dan niet simultaan op meerdere locaties. Alleen al in en direct grenzend aan het Dommeldal ten zuiden van Eindhoven rapporteert Jacques op grond van dit speurwerk 9 territoria waarvan 4 zekere geslaagde en 2 zekere mislukte broedgevallen. Hij noemt ook nog diverse overige zekere broedgevallen door anderen vastgesteld. Daarmee komt het aantal broedgevallen sowieso diverse malen hoger uit dan wat ik destijds schatte voor Zuid-Oost Brabant ten zuiden van Eindhoven. We zullen nooit zeker weten of dit vooral te maken heeft met de wespendifstand zelf of met de vogelaars. Maar gegeven de intensieve inventarisatiemethode die nodig is om tot betrouwbare aantallen te komen in Jacques' rapport, denk ik dat de laatstgenoemde factor de belangrijkste is.

Ik lees in Jacques' rapport ook over het spectaculaire 'vlinderen': het klapwieken dat wespendifen in de broedtijd soms doen als schijnbaar onderdeel van de baltsvlucht. Dit heb ik in mijn mooie VWG-jaren van destijds hooguit enkele keren mogen meemaken. Maar toen ik vorig jaar met mijn 1e-jaars VU-biologiestudenten stond uit te hijgen na een fietstocht de stuwwal op bij Beek-Ubbergen, in perfect wespendifenterrein, mocht ik dit geweldige gedrag weer voor het eerst sinds vele jaren meemaken. Wie weet is één van de studenten toen dusdanig geïnspireerd geweest door deze waarneming, dat hij of zij de wespendifonderzoekers in de Kempen zal vergezellen in de toekomst. Daarmee zou voor mij de cirkel rond zijn! Ik sluit af met het uitspreken van de hoop dat de volgende jubileumavond niet lang op zich zal laten wachten en net zo goed bezocht zal worden door enthousiaste medevogelaars van toen en nu.

SERIE: BIJZONDERE VOGELS IN DE KEMPEN.
(Rara aves campinae)

KENMERKEN:

Lengte ca. 175 cm., nogal tenger gebouwd. kruinveren iets verlengd, baardstreep nogal "stordig" aangeduid. Rustige, weinig opvallende soort, die echter vaak andere vogels achtervolgt.

VOORKOMEN:

Vele waarnemingen uit Reusel, nestelt daar ook. Overigens verspreid over de gehele Kempen waargenomen.

BIJZONDERHEDEN:

Er zijn terugmeldingen van o.a. Schiermonnikoog en de Poolse kust.

SERIE: ⁰⁰BYZONDERE VOGELS IN DE KEMPEN
(Rara aves campinae)

KENMERKEN:

Lengte ca. 175 cm. Forse, nogal gedrongen soort.
Opvallend zijn de rossige (verlengde) kruinveren
en de zeer rosse, duidelijke baardstrepen.
Reageert sterk op geluiden van andere vogels.

VOORKOMEN:

Verspreid over grote delen van de Kempen, vooral
rondom Veldhoven, doch broedt daar mogelijk.

BYZONDERHEDEN:

Leeft waarschijnlijk in symbiose met een
bepaald soort kever.

Serie: Bijzondere vogels in de Kempen (Rara aves campinae)

Boomtopkruiper

(*Certhia woutersus*)

(*Certhia woutersus husqvarnae*)

Kenmerken: Lengte ca. 170 cm. Slank gebouwde soort. Weinig opvallend uiterlijk. Krachtige en heldere roep valt vaak eerder op. Kenmerkend zijn de kale kruin en de soms moeilijk waarneembare ovaalvormige briltekening. Klimt behendig langs stammen tot in boomtoppen waar hij uren kan zoeken naar prooidieren (met name *pernis apivorus*). In tegenstelling tot Boomklever kan naar beneden klimmen problematisch zijn.

Voorkomen: voornamelijk Kempische soort, laatste jaren ook veel meldingen vanuit leembossen in Midden-Brabant.

Bijzonderheden: ondersoort *Certhia w. husqvarnae* heeft sterk gezaagde vleugelranden.

Kenmerken: Lengte ca. 175 cm. Compacte bouw. Donkere, sterk gekrulde kruinveren. Houdt zich graag op in hoogalpien terrein en op steile wanden. Wisselend donkere en blanke keel.

Voorkomen: voorheen een dwaalgast, sinds broedperiode minder trekgedrag.

Geluid: een hees moeilijk waarneembaar gebrabbel. Roep Godvrrrrr-gloei-ende.

Gekrulde rotskruiper

(*Tichodroma bierensus*)

Ter vergelijking

Tegenwoordig is het bijna niet meer voor te stellen hoe zeldzaam de grauwe gans ooit als broedvogel was. In de jaren 60 van de vorige eeuw broedden er maar enkele paren in Nederland. Daarna nam de soort spectaculair toe door de sterk verbeterde voedselsituatie (productiviteit van graslanden), verminderde jachtdruk en de hulp van diverse herintroducties. In 2005 waren er zo'n 25.000 broedparen in Nederland, in 2008 zo'n 35.000 en momenteel nog veel meer. Onderzoekers voorspelden in 2007 dat de groei pas stopt bij een populatie van 60-90.000 paren! In een artikel uit 2013 is de kolonisatie van Nederland fraai gereconstrueerd. De eerste broedparen in Midden-Limburg en Oost-Brabant zijn afkomstig van vogels die in 1977-'78 net over de grens bij Swalmen zijn uitgezet. Ad van Poppel meldde overigens in zijn artikelje uit 1982 dat er in Hamont (België) grauwe ganzen ontsnapt waren in de winter van 1980-'81. De vogels hadden de Ringselvennen in 1981 (misschien al 1980) gevonden. Om hoeveel paren het in 1981 nu precies ging, is overigens niet helemaal duidelijk. In het artikelje

noem ik 2-3 paren, Ad van Poppel stelde met zekerheid 3 paren vast en de lokale opzichter Feijen sprak zelfs van 6 paren. Hoe het ook zij, ook in de Kempen nam de soort toe al zijn de aantallen gering ten opzichte van Laag-Nederland en het rivierengebied. In eerste instantie broedden ze alleen bij Budel-Dorplein waar de aantallen langzaam groeiden met uitschieters tot boven de 10 paren (bijv. 12 in 1990). Vanaf het midden van de jaren 90 koloniseerden ze andere gebieden zoals de Strabrechtse Heide, Visvijvers Valkenswaard en Soerendonks Goor. Pas daarna verscheen de soort in het westelijke deel van de Kempen.

Hoeveel paren er momenteel in de Kempen broeden durf ik niet te zeggen. Rond 2000 ging het om 20-25 paren maar nu zijn het er aanzienlijk meer. En misschien duiken grauwe ganzen ook nog op in de stad zoals dat elders in Nederland al gebeurt. Wat zou het interessant zijn om de huidige situatie in de Kempen goed in kaart te brengen en de populatiegroei en habitatkeuze te volgen. Lijkt me een mooi project voor onze vogelwerkgroep!

Literatuur

Lensink, R., L.M.J. van den Bergh & B. Voslamber 2013. De geschiedenis van de Grauwe Gans als Nederlandse broedvogel in de 20e eeuw. *Limosa* 86: 1-11.

Poppel, A. van 1982. Eerste broedgevallen van inheemse Grauwe Ganzen in Noord-Brabant? *Roodborsttapuit* 1(2): 53.

Voslamber, B. 2011. Grauwe Gans van Rode Lijst tot straatschoffie. *SOVON-nieuws* 24(4): 16.

Voslamber B., H. van der Jeugd & K. Koffijberg 2007. Aantallen, trends en verspreiding van overzomerende ganzen in Nederland.

DE GRAUWE GANS, EEN NIEUWE BROEDVOGELSOORT IN DE KEMPEN

De Grauwe Gans is in de Kempen een ganzensoort, die in het winterhalfjaar betrekkelijk weinig wordt waargenomen. Het gaat steeds om kleine aantallen van gewoonlijk hooguit enkele 10-tallen exx. Er zijn slechts enkele terreinen waar de Grauwe Gans ook pleistert. Vooral voorjaarswaarnemingen zijn bij ons schaars, hetgeen reeds door van Erve et al (1976) werd opgemerkt, en overzomeren is nog nimmer vastgesteld.

In maart en april verbleven in 1980 een tijdlang enkele Grauwe Ganzen op de plassen bij Budel-Dorpplein en ook dit jaar (1981) werden in maart en april 1 tot 2 vogels aldaar gezien. Gezien het open karakter van Budel-Dorpplein en de geheimzinnige aantrekkingskracht van het gebied voor vogels van velerlei pluimage hoopten wij reeds op een broedgeval. Op 2 mei zag Ad van Poppel zelfs 5 Grauwe Ganzen, zonder aanwijzingen voor een broedgeval, maar op 5 mei was het eindelijk zover: bij een bezoek aan Budel-Dorpplein zagen Henk H., Frank N. en ik 2 paren met elk 5 jongen en een derde paar zonder jongen. De leeftijd van de jongen was door gebrek aan ervaring lastig te bepalen, maar we schatten ze op ca. 2 weken. Alle paren zaten te fourageren langs de asfaltweg, die van de zinkfabriek aldaar naar de Zuid-Willemsvaart loopt.

De Grauwe Ganzen, die van nature in Nederland (behoren te) broeden, behoren tot de nominaatvorm *Anser anser anser*. Broedgebieden in ons land zijn vooral de Flevopolders en zuidwest Friesland (Texeira 1979). De broedvogels in Zeeland behoren tot de ondersoort *A.a. rubrirostris*, die hier niet inheems is. Deze zijn afkomstig van de ganzenpopulatie in het Zwin, waar Grauwe Ganzen van de verkeerde ondersoort zijn uitgezet (*n.l. rubrirostris*). Ook de enige broedgevallen die in de Biesbosch werden vastgesteld, betreffen deze ondersoort. Het was dus van belang om de ondersoort van de vogels in Budel-Dorpplein te bepalen. Als belangrijkste verschillen tussen *anser* en *rubrirostris* zijn te noemen, dat *rubrirostris* wat groter is, meer wit in het kleed heeft en een langere, roze (i.p.v. oranje) snavel heeft (Cramp 1977, p. 414).

Het paar zonder jongen vloog direct op, zodat snavelkleur e.d. niet gezien konden worden. Een der paren met jongen bestond uit één *anser* en één *rubrirostris* en het andere paar met jongen bestond uit twee vogels van het inheemse ras *anser*.

Dit zijn de eerste broedgevallen van Grauwe Ganzen in de Kempen en tevens de eerste in Noord-Brabant van het inheemse ras. Bovendien werden in Nederland Grauwe Ganzen nog nooit zover in het binnenland broedend aangetroffen, ongeacht *anser* of *rubrirostris*.

Cramp, S. (ed) 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa, vol. 1: Ostrich to Ducks. Oxford Univ. Press, Oxford (722pp)

Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen (300 pp).

Texeira, R.M. (red) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Gravenhage (431 pp).

Tom Heijnen.

• Vogelvaria.

Enkele interessante terugmeldingen van Kempische Kerkuilen.

Kerkuilen staan nou niet zo direct bekend als trekvogels. Van de jongen die ik ringde zijn de meeste terugmeldingen uit de buurt. Zo is er een uit Eersel gevonden op de Landschotse heide en een van Casteren in Vorstenbosch bij Veghel. Toch kunnen ze ook wel verder uitzwermen. Dit werd bewezen door een jonge Kerkuil die ik in Eersel ringde op 27-07-'82. Deze werd op een Duitse autobaan doodgereden bij Emstek (dit is 40 k.m. ten zuidwesten van Bremen) op 31-01-'83. Hij had toen 253 km. afgelegd naar het noordoosten. Wie schetst echter mijn verbazing toen twee maanden later er weer een Kerkuil uit hetzelfde nest werd teruggemeld. Deze was nog verder gekomen maar had het ook weer niet overleefd; Dood gevonden in het Oostduitse Rosenow (en dat is 100 km. ten noorden van Berlijn) op 28-02-'83. Dat was maar liefst 580 km. ten Noordoosten van zijn geboorteplaats in 216 dagen. Er waren 4 jongen in het nest waar deze twee terugmeldingen van zijn. Wie weet zijn de andere twee wel tot in Rusland gekomen, of zouden ze nog ergens op hun gemak in de Kempen zijn gebleven?

Jan Wouters.

De Scholekster behoort in steeds meer opzichten tot de typische Kempische vogelbevolking van het agrarisch land.

Van oudsher was de Scholekster een typische kustvogel, hoewel buiten de broedtijd sporadisch wel eens in het binnenland waargenomen! Vooral na 1920 werd echter vanuit de Noordelijke provincies het binnenland geleidelijk aan bevolkt. In 1940 werd Twente bereikt, in 1961 Limburg. In de atlas van de Nederlandse broedvogels die het SOVON in 1979 uitgaf, schrijft C.Swennen dat alleen in Oostelijk Brabant en het zuiden van Limburg nog niet alle atlasblokken bezet zijn! En dat klopt, ook voor de Kempen, maar waarschijnlijk niet meer voor lang!.....

De Scholekster werd voor zover bekend voor het eerst in 1947 in Noord Brabant broedend aangetroffen, enwel in het Bossche Broek én nabij Helmond. In de Kempen vestigde de soort zich pas na 1962. De huidige populatie in ons werkgebied overschreed inmiddels, naar ik op grond van de gegevens die mij voor hande zijn (bescheiden) duff te schatten, ruimschoots de 80, en dat is het aantal dat in de avifauna van Noord Brabant in 1967 als populatiegrootte werd opgegeven voor geheel Brabant! Ook op andere manieren wordt duidelijk dat de Scholekster ons Kempenlandje goed bevolkt heeft en meer en meer gaat bevallen;

In 1976 werden voor het eerst wat grotere aantallen gegroepeerd gezien, in de mate van 20-30 ex. Dit was echter de oorzaak van de warme zomer dat jaar, waardoor vennen als Het Goorven en de Flaes ver uitdroogden en een ideale verzamelplaats vormden voor op doortrek zijnde wadvogels, inclusief de Scholekster.

Een groep van 56 ex, bij de Loozerheide te Budeldorplein op 30-07-'78 (L.Peeters) vormde daarna een absoluut record!

Maar dan, in 1982 lijkt de soort er een gewoonte van te gaan maken om zich eerst voortezamelen, alvorens zich over de Kempen (en misschien nog wel verder, gezien de aantallen) te gaan verspreiden! De aantallen bij de Landschotse heide liepen dat jaar in de maanden maart en april op tot min. 40 ex. op 30-03. Bij Budeldorplein werd de top vrijwel tegelijkertijd bereikt, te weten 53 ex. op 01-04.

En ook dit jaar was er weer sprake van grote concentratie's in het voorjaar;

Op 07-04 52 ex. op de Landschotse heide en op 10-04 39 ex. bij Budeldorplein.

Bij het Soerendonks Goor is het verschijnsel in mindere mate te zien (aantallen tot 15 ex.), evenals bij het Eckersweyer (onbekend aantal).

Voor een vollediger beeld houd ik mij zeer aanbevolen voor aanvullende gegevens, zeker ook met betrekking tot broedgevallen. Eventueel zal ik nog een uitgebreider artikel aan deze soort wijden in een van de volgende Blauwe Klauwieren, dit nagelang de volledigheid van het materiaal dat ik van jullie binnen krijg!

Lex.

OVER DE GROTE ZILVERREIGER IN DE KEMPEN

De avifauna van Noord-Brabant geeft 6 waarnemingen van de Grote Zilverreiger in de provincie Brabant. Een van die gegevens betreft een vondst bij Breda in 1855, de overige 5 betreffen waarnemingen binnen ons werkgebied!

2 waarnemingen worden als "bevestigd" aangeduid;

- 1-half juni '58 1 ex. Valkenswaard (Vogeljaar 6/76)
- 22-26 okt. '58 1 ex. Strabrechtse heide (Vogeljaar 6/99)

De 3 overige worden als "onbevestigd" beschouwd, waarschijnlijk daar het "eenmanswaarnemingen" betrof! De Grote Zilverreiger is een onmiskenbare vogel, zodat met grote zekerheid mag worden aangenomen dat het telkens inderdaad deze soort betrof!;

- juli '59 1 ex. Valkenswaard (Limosa 34/90)
- 18 mei '61 1 ex. Oirschot (Limosa 36/11)
- 04 okt. '61 2 ex. Strabrechtse heide (Limosa 36/11)

Vanaf '61 werden tot 1983 geen Grote Zilverreigers meer in de Kempen waargenomen. Echter dan, geheel binnen de tendens van het toenemend aantal waarnemingen in overig Nederland, in de Flevopolders resulterend in broedgevallen, werd binnen een jaar tijd 4 maal 1 ex. gezien!

Op 15-05-'83 zagen mensen van de vogelwerkgroep I.V.N.-Valkenswaard o.l.v. A. van Asten om 8.50 u. 1 ex. overtrekken bij de Malpie in Noordoostelijke richting.

Tussen 13-10 en 14-11-'83 verbleef 1 Grote Zilverreiger bij het Beuven op de Strabrechtse heide (vele waarnemers). Dit ex. hield zich voornamelijk op tussen een aantal Blauwe Reigers. Op 14-11 bevond de vogel zich op het ijs van het inmiddels dichtgevroren ven. Mogelijk omdat in deze situatie de bereikbaarheid van voedsel klein geworden was, verdween de Zilverreiger die dag, na lang en hoog opthermieken, in het zuidwesten.

Bij de ploegstraat in Eindhoven vloog op 10-12-'83 1 ex. in westelijke richting over (E. van Asseldonk).

Op 28-01-'84 tenslotte, vloog 1 ex. op uit de beekloop t.h.v. de Bereykse visvijvers (M. Schouten, W. Veenhuizen, L. Peeters). Dit ex. vloog daarna laag en inigszins onzeker in zuidwestelijke richting weg.

Het is zeker niet uitgesloten (en gezien de status van de Grote zilverreiger in Nederland misschien zelfs voor de hand liggend) dat deze waarnemingen (of enkele ervan) betrekking hebben gehad op dezelfde (zwervende) vogel. In '58 en '61 betrof het telkens 2 waarnemingen binnen een jaar, zodat we ook hier deze mogelijkheid moeten overwegen!

Lex.

VISSENDE DODAARS

De Dodaars eet gemiddeld (het aanbod is gedeeltelijk bepalend) ongeveer voor 60 % waterinsekten, larven, mollusken en kleine kreeftachtigen en voor de rest kleine

Refelecties van Lex Peeters (2015)

Scholeksters

Waar het artikel nog gewag maakte van een sterke opkomst van de scholekster als broedvogel op de Kempische akkers, is de soort nu alweer op z'n retour. De belangrijkste oorzaak laat zich raden en ligt in het verlengde van de problematiek rond alle weidevogels: te intensieve bewerking van het land, te frequente en/of vroege oogsten en een enorme achteruitgang van het voedselaanbod in het agrarische gebied. Misschien zal de soort bij ons nog het langst overleven op de platte daken bij plekken waar hij zijn kostje nog bij elkaar gescharreld krijgt.

Grote zilverreigers

De ontwikkeling van de vogelpopulaties in de Kempen laat helaas veel meer losers dan winners zien. De grote zilverreiger mag als het boegbeeld van de the winners worden beschouwd. Waar het artikel nog volgde op waarnemingen die gepaard gingen met veel adrenaline behoort de soort ondertussen tot het vertrouwde winterbeeld in de regio. De status verschilt niet veel meer van die van de blauwe reiger, al is het bij ons nog altijd wachten op het eerste broedgeval. Een aanwinst die qua pracht en elegantie boven anderen uitsteekt!

Ná 1971 (tot op heden).

In 1976 werden weer voor het eerst tellingen over geheel Nederland georganiseerd, nu door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (R.I.N.). Hiermee brak een tijd aan, waarin de Korhoenderstand van jaar tot jaar nauwlettend gevolgd zou worden.

In 1976 bedroeg het aantal hanen in ons land gedurende het voorjaar nog 400 tot 460 ex, verspreid over 75 terreinen. Uythoven gaf in 1971 het totale aantal ex. en gemeentens i.p.v. gebieden op, waardoor de resultaten moeilijk vergelijkbaar zijn! Er vanuitgaande dat de geslachtsverhouding bij Korhoenders 1 : 1 zou bedragen mag geconcludeerd worden, dat er sprake is van een sterke afname!

In 1982 waren er nog slechts 89 Korhanen in 22 gebieden! (zie fig. 3). Dit houdt in, dat er in 1982 nog maar 19 % overwas van het bestand van 1976, m.a.w. een afname van liefst 81 %. De jaarlijkse afname bedroeg gemiddeld 21,5 %, maar wisselde sterk van 34 % van 1976 op 1977 tot 0 % van 1979 op 1980 ! (zie fig. 1). Van het aantal broedgebieden was in 1982 nog slechts 29 % over, een afname dus van 71 %. De jaarlijkse afname bedroeg gemiddeld 18,5 %, maar ook nu geldt weer dat deze waarde van jaar tot jaar sterk fluctueerde. Van figuur 1 is bovendien af te leiden, dat de afname van het aantal Korhanen en het aantal broedterreinen procentueel zeer opvallend gelijk loopt.

Ook de achteruitgang binnen veel gebieden verliep min of meer synchroon. Aangezien de populaties vaak ver uit elkaar liggen en invloeden van migratie tussen gebieden dus verwaarloosbaar zijn, suggereerd deze synchroniteit, dat de oorzaak van de achteruitgang aan factoren te wijten zijn, die op landelijk nivo spelen!

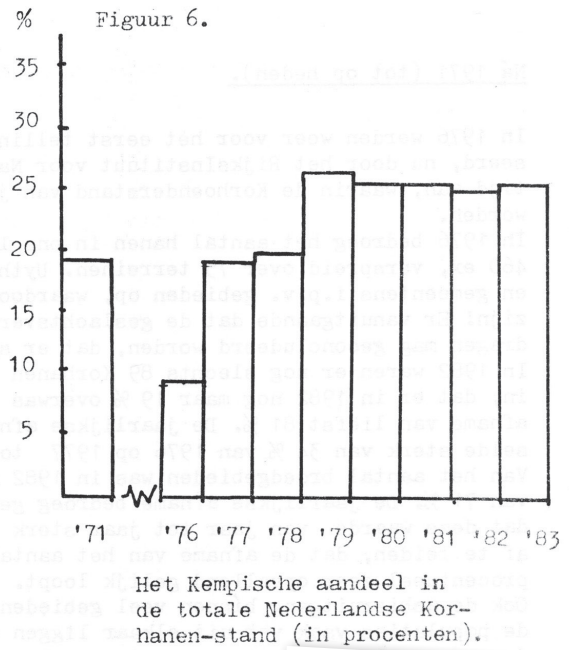
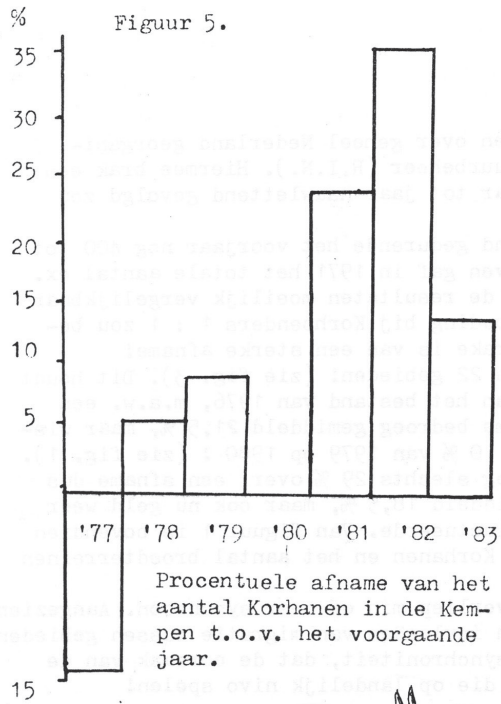
De Korhoenderafname vindt overigens niet alleen in Nederland plaats! (zie fig.4). Zeker in de laaggelegen heide- en hoogveen-gebieden in Denemarken, West-Duitsland, Frankrijk en België, Tsjechoslowakije, Polen en Oost-Duitsland zit men ook met dit verschijnsel in de maag. Plaatselijk spelen hier typische oorzaken een rol, zoals moderne bosbouwmethoden en de enorme opkomst van de wintersport! Alleen Schotland en Noord-Europa hebben niet of in mindere mate met het probleem te kampen, al is dat mogelijk ook nog maar van tijdelijke duur, gezien de grootse bosaanplantingen hier.

HET VERLOOP VAN DE KORHOENDERSTAND IN DE KEMPEN

Voordat het negentiende eeuwse Kempische landschap op grote schaal aan menselijke ingrepen was blootgesteld, werd deze streek gekenmerkt door zeer uitgestrekte heidevelden, eigenlijk uitsluitend onderbroken door een wijdvertakt stelsel van sterk meanderende beken. In de vruchtbare beekdalen waren de dorpen gelegen en het is dan ook niet verwonderlijk, dat juist hier cultuurland was aan te treffen, toen nog in de vorm van kleinschalige akkertjes en weilandjes! Deze waren veelal van elkaar gescheiden door houtwallen en Elzenheggen. Bovendien was hier broekbos te vinden. Met deze globale typering van het Kempische landschap (zie ook bijlage 5 b bij hfdst. "Landschotse Heide") in je achterhoofd zou in eerste instantie verwacht worden dat het Korhoen voor 1900 in de Kempen zeer talrijk was! Het tegendeel is echter waar: Alle bronnen wijzen erop dat de soort toen in Brabant, inclusief de Kempen bijna geheel ontbrak!

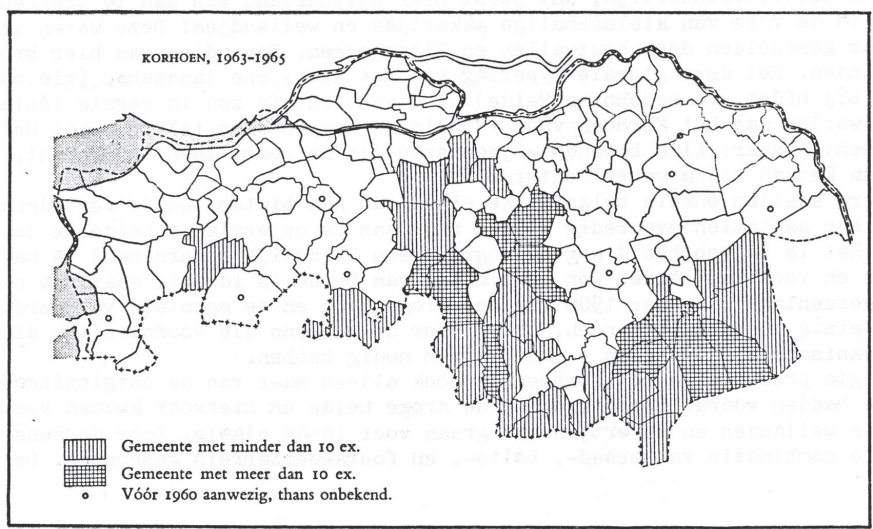
Korhoenders stellen enkele belangrijke eisen aan hun biotoop en de veronderstelling dat hun aantallen evenredig zouden zijn aan de oppervlakte heide is daarom foutief. Het is bijvoorbeeld erg belangrijk een duidelijk onderscheid te maken tussen droge en vochtige heide. Een combinatie van beide is ideaal, maar het overwegende percentage was voor 1900 van het droge type en te monotoon van aard. Er was ook weinig voedsel te vinden, zeker voor de kuikens die voornamelijk dierlijke organismen als insecten en hun larven nodig hebben.

In het begin profiteerde het Korhoen dan ook alleen maar van de ontginningen, want deze hadden vooral betrekking op de droge heide en hiervoor kwamen vochtige, kruidrijke weilanden en akkertjes met graan voor in de plaats. Door de mens werd een ideale combinatie van broed-, balts-, en fourageerterein geschapen. De soort

*Ev. Asseldonk '83
balts korhaan*

Bron: van Erve c.s. ('67)

8 **Figuur 7.;** Verspreiding van het Korhoen in Noord-Brabant '63-'65

nam sterk, in sommige delen van Nederland zelfs explosief toe. Later echter, toen de ontginningen systematischer en op steeds grotere schaal gingen plaats vinden, ruilverkavelingen aan de orde van de dag waren en het agrarische land steeds intensiever bewerkt ging worden met gebruikmaking van alsmaar meer mest- en gifstoffen, toen pas begon het Korhoen weer af te nemen.....

De oudste gegevens omtrent het voorkomen van Korhoenders in de Kempen dateren uit de 17de eeuw. In 1860 werd een jachtverbod voorgeschreven voor "Berckhoenderen (=Korhoenders), Patrijzen en Phazanten" voor het land en de Baronie van Kranendonk (Knippenberg '58). Het Korhoen was hier blijkbaar tamelijk zeldzaam en bleef dat ook tot c.a. 1900.

Van voor 1960 is weinig bekend over het populatieverloop in de Kempen. We weten slechts dat de soort hier zeker niet zeldzaam was.

In de zestiger jaren worden gegevens verzameld door de Vogelstudie- en Inventarisatiewerkgroep Midden-Brabant (V.I.M.B.). Men bezoekt t.b.v. de Avifauna van Noord-Brabant, die in 1967 zou verschijnen, een groot aantal baltsplaatsen van het Korhoen in onze provincie. Op grond van de ruwe gegevens werden een aantal terreinen echter te weinig bezocht om een verantwoorde schatting mogelijk te maken, zo valt af te leiden. Het totaal aantal van 180 ex. voor de Kempen omstreeks 1965 in figuur 8 moet gezien worden als een minimum!

Ook met betrekking tot de gegevens van Uythoven ('71) in de tweede kolom van de tabel is voorzichtigheid geboden. In de reeks achter de Oirschotse Heide springt het aantal van 85 ex. er b.v. wel erg bovenuit. Uythoven raadpleegde nogal veel jachtopzichters en jagers in plaats van vogelaars, waardoor sommige aantallen mogelijk te hoog zijn. Deze kanttekeningen geven al aan, dat de grootte van de gesuggereerde toename tussen '65 en '71 waarschijnlijk wel zal mee vallen. Toch is het op zich wel opvallend, dat er in de bewuste periode in de meeste Kempische gebieden sprake is van een stabiele populatie of zelfs van een toename, hetgeen absoluut niet correspondeert met de Nederlandse situatie in die tijd. Kwam er in de Kempen later een kentering in het populatieverloop dan in het overige deel van ons land? Ja, plaatselijk blijkbaar wel!

De Neterselse en Strabrechtse Heide- populaties namen al wel af. De kleine populaties van de Reuselse Moeren en de Cartierheide bleven vrij stabiel. De Korhoenders van de Groote Heide, de Landschotse Heide en de Oirschotse Heide namen nog altijd in aantal toe. Direct na '71 viel de Groote Heide echter al af. De Landschotse Heide kon zich nog t/m. '76 roemen om een gezonde populatie en de Oirschotse heide-populatie nam na '71 in korte tijd sterk af, om zich later tot 1980 geleidelijk te herstellen.

In de Kempen ging het in ieder geval minder slecht dan in overig Nederland. Het Kempische aandeel in de Nederlandse populatie groeide immers van c.a. 20% in '71 en '78, naar 25 % in de afgelopen jaren.

1976 was het enige jaar, waarin sedert '74 het Kempische bestand groeide. Dit is echter absoluut niet in overeenstemming met overig Nederland (zie Fig. 1 en 5). Terwijl in de Kempen de populatie met 14 % toeneemt, neemt de Nederlandse populatie met 34 % af! Hierbij plaats ik vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de gegevens van het R.I.N. uit dat jaar. In de figuur 3 is te zien dat de populaties van Drente, Overijssel en Gelderland van het ene op het andere jaar enorm sterk afnemen t.o.v. de andere provincies en t.o.v. de daaropvolgende jaren. Vooral in dit eerste jaar van het R.I.N.-onderzoek betreft het cijfers van schattingen en deze waren voor die drie provincies wellicht te hoog. Figuur 6 zet deze veronderstelling kracht bij! In 1971 bedroeg het aandeel van de Kempen in het Nederlandse bestand c.a. 20 % en in '77 en '78 ook nog. Daarna neemt dat % toe! In 1976 zou het Kempische aandeel slechts 9 % bedragen hebben! Dat cijfer komt in deze reeks wel erg onwaarschijnlijk over. Het zou willen zeggen dat het Korhoen in onze streek t.o.v. de rest van Nederland tussen 1971 en 1977 veel sterker zou zijn afgenomen. Zoals eerder gezegd, was het tegendeel waar! De Nederlandse populatie zal in 1976 vermoedelijk kleiner, en het Kempische aandeel dus hoger geweest zijn.

Anno 1984 lijkt in de Kempen een zekere stabilisatie van kracht binnen de Korhoenderpopulaties. De vraag is nu; blijft deze stabilisatie langere tijd gehandhaafd of slaat deze binnenkort om, opnieuw in een afname, of geheel onverwacht in een toename?

Gebied;	c.a. '65	'71	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84
Landschotse heide.	10	25	23	16	17	21	20	?	14	12	13	10	11
Groote heide.	2-20	42-64	10	10	3	17	9	?	7	5	5	?	3
Oirschotse heide.	25	85	20	22	18	25	?	33	34	24	14	12	14
Cartierheide.	12	12	14	9	12	11	11	12	14	10	5	6	4
Reuselse Moeren.	11	11	10	10	8	8	6	3	4-5	4-5	-	-	-
Strabrechtse heide.	60	45	13	14	11	7-8	8	6	4	3	?	2	4
Neterselse heide.	50	38	?	?	20	18	13	9	5	3	-	-	-
Totaal c.a.	180	265	110	100	90	110	95	85	85	65	40	35	40

DE KEMPISCHE KORHOENDERPOPULATIE. populatiegrootte, onderverdeeld naar gebied.
Van kleinere populaties (minder dan 10 ex.)
zijn geen gegevens opgenomen, omdat daarover
geen betrouwbaar beeld is te vormen!

Figuur 8.

Gebied;	65/71	71/74	74/75	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84
Landschotse heide.	++	0	--	+	+	-	-	-	-	+	-	+
Groote heide.	++	--	0	--	++	--	-	+	-	0	-	0
Oirschotse heide.	++	--	+	-	++	+	+	+	--	--	-	+
Cartierheide	0	0	-	+	-	0	+	+	--	--	+	-
Reuselse Moeren	0	0	0	-	0	-	-	+	0	-	x	x
Strabrechtse heide.	--	--	+	-	--	0	-	-	-	0	0	+
Neterselse heide.	-	-	0	0	-	--	--	-	-	-	x	x
Tendens	++	--	-	-	+	-	-	0	-	--	-	+

DE KEMPISCHE KORHOENDERPOPULATIE. symbolische weergave van de ontwikkelingen
binnen de Kempische Korhoenderpopulaties
tussen '65 en '84.

Figuur 9.

Symbolen; ++; een toename van tenminste 25 %. (alleen gebruikt bij populaties van
+; toename. meer dan 10 ex.)
0; geen duidelijke toe- of afname
-; afname
--; een afname van tenminste 25 % (alleen gebruikt bij populaties van
x; geen ex. meer. meer dan 10 ex.)

OVERZICHTSKAARTJE VAN DE KEMPEN. Aangegeven zijn de heidegebieden.

1; Moerbleek.	B ; Bergeyk
2; Panneven.	Bu; Budel
3; Reuselse Moeren.	D ; Diessen
4; Neterselse- en Mispelindse heide.	E ; Eersel
5; Landschotse heide.	Ei; Eindhoven
6; Cartierheide.	G ; Geldrop
7; Riebos en Stevensbergen.	L ; Leende
8; Oirschotse heide.	R ; Reusel
9; Hageven - Plateaux.	S ; Son
10; Malpie.	St; Stiphout
11; Grote Heide.	So; Someren
12; Leenderheide.	V ; Veldhoven
13; Strabrechtse heide.	Va; Valkenswaard
14; Loozer- & Boshoverheide.	Ve; Vessem

Reflectie Lex Peeters (2015)

Korhoenders

Bij het schrijven van het artikel overheerste eigenlijk al het gevoel dat er geen redding meer aan was. Buiten de bekende problemen als habitatverlies en een verslechterde voedselbalans leefden de laatste populaties steeds meer op eilandjes, waartussen geen uitwisseling van erfelijk materiaal meer plaats vond. Als we zien wat zich ondertussen nog allemaal in het agrarisch gebied heeft voltrokken, waren alle extra reddingsinspanningen voor deze soort bij voorbaat tevergeefs geweest. Helaas moet de conclusie zijn dat de Kempen deze indrukwekkende hoendersoort 'niet meer verdient'.

DE BELANGRIJKSTE OORZAKEN VOOR DE AFNAME.

Jacht.

Is vroeger van ondergeschikt belang geweest, omdat in de tijd dat Korhoenders nog geschoten mochten worden de soort talrijk was. In 1947 werd de jacht op deze vogel gesloten. Met ingang van 1962 werd een zeer beperkt aantal vergunningen verleend om een enkele haan met de kogel af te schieten! Het behoeft geen betoog dat in de huidige situatie jacht (of stroperij) wel fataal zouden kunnen zijn! In 1974 werd in ons land dan ook de laatste vergunning afgegeven! Soms bereiken ons nog mededelingen van hennen, die afgeschoten werden omdat ze voor een Fazanthen werden aangezien.

Ontginningen.

Waren de ontginningen in eerste instantie van positieve invloed op de Korhoenderstand, uiteindelijk zullen ze ook een rol gespeeld hebben bij de achteruitgang! Toen de gebiedjes uiteindelijk te klein werden of zelfs geheel verdwenen, verdwenen de Korhoenders uiteraard ook!

Ter illustratie; Van der Zouwen ('78) geeft de volgende heideopp. in Nederland;

- 1833	- 600.000 ha.
- 1907	- 450.000 ha.
- 1940	- 100.000 ha.
- 1970	- 61.000 ha.

Conditie van de heide.

Nadat de heideterreinen rond de eeuwwisseling buiten gebruik geraakt waren voor de Schapen-teelt, werden zij als onbelangrijk beschouwd en verwaarloosd. Daardoor voldeden ze op den duur niet meer aan alle eisen die het Korhoen aan zijn leefmilieu stelt. Voor elk facet van zijn leven heeft hij de voorkeur voor een bepaald terreintype. Onderstaande indeling door van der Zouwen ('78) naar Eygenraam ('60) en Uyt-hoven ('70) geeft een overzicht;

Voor nachtrust: Open plekken tussen korte en niet te dichte heide, liefst op hellend terrein en in de luwte. Een rustplaats mag niet bevuild zijn met korhoendermest. Deze mest blijft lang liggen, zodat eenzelfde rustplaats slechts enkele malen per jaar gebruikt kan worden.

Voor dagrust: Middelhoge heide, ongeveer 20 tot 40 cm hoog.

Voor nestelen: Dichte, hoge heide, eventueel hoog gras, dichte loofhoutopslag of onder laaghangende dennetakken.

Voor voedsel: Dit varieert met het jaargetijde. 's Winters eten ze vooral jonge struikheide, jonge knoppen van berk en den, onkruiden, graan en zaden. 's Zomers eten ze voornamelijk akker en weide-onkruiden. Bessen (bosbes, vossebes) zijn een zeer geliefd voedsel, maar deze komen in Noord-Brabant weinig voor.

Schuilen en

dagrust: Berken, vliegdennen en eiken als dekking tegen zon en wind. De korhoenders worden veel in berken waargenomen

Dat de Korhoenderstand sterk kan samenhangen met het leefmilieu merkte Eygenraam toen hij in verwaarloosde terreinen, waar een vast maai en brandschema werd toegepast, de soort snel zag toenemen!

Maar tegenwoordig treedt er bij een uitgekiend heidebeheer met kleinschalig maaien en branden nog vaak een afname op. Dit kan dus niet de enige oorzaak meer zijn. Tegenover een verwaarloosd beheer staat een grootschalig beheer, waarbij intensief grote delen tegelijk gemaaid, gebrand of begraaasd worden! Dergelijke terreinen maken een zeer kale indruk. Ze beschikken over ongunstige dekkingsvoorwaarden, maar hebben ook een verarmde Insektenfauna, hetgeen de kuikens ten nadele komt! Verder is het waarschijnlijk niet gunstig dat Pijpestrootje op veel plaatsen de heide verdringt!

Beheer van de Cultuurgronden.

In de loop der tijd heeft het agrarische gebruik van de cultuurgronden een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Steeds meer percelen werden verkaveld, de bedrijven werden grootschalig. De gronden ging men steeds intensiever bewerken met behulp van steeds modernere machines. Er ontstond een uitgebreid afwateringssysteem en de bemesting werd steeds meer opgevoerd! Tegen van alles werd een gif gevonden. In de loop van de zestiger jaren ging de melkveeteeld de landbouw verdringen. Bovendien ging men andere producten verbouwen (Er kwam b.v. minder Graan, en veel meer voederbiet en Mais!)

Deze ontwikkelingen waren zeer nadelig voor het Korhoen. In de broedtijd wordt de voorkeur n.l. gegeven aan weilanden die in vegetatie variëren, een hobbelige structuur hebben en die rijk zijn aan kruiden. Hier kunnen de vogels dan hun kostje vergaren in de vorm van Vogelmuur, bloemen en zaadpluizen van Paardenbloem, Bloemen van grassen, zaad van Schapenzuring en bloemen van de Boterbloem. En dit terwijl ze een goede dekking hebben. Dit zijn juist de oude, niet sterk gedraineerde, matig bemeste en nog niet intensief bewerkte percelen die steeds zeldzamer worden. In de zomer worden de ruigere, hoger begroeide randen van sloten en greppels langs weilanden opgezocht. In de herfst bevinden de Korhoenders zich het liefste op aardappelakkers en Korenstoppelvelden!

Er is dus een afwisseling van bodemgebruik nodig over liefst kleinschalige percelen. De agrarische gebieden moeten voor de hennen met kuikens makkelijk bereikbaar blijven.

Predatie.

Vooraf door jagers wordt als oorzaak voor de achteruitgang graag de predatie door Kraai-achtigen, Roofvogels, Vossen en kleinere zoogdieren (Wezel, Bunzing) aangehaald. In een gezonde populatie worden verliezen van deze aard echter goed opgevangen. Anders kan het zijn in een kleine, en daardoor kwetsbare populatie, waarbij elke tegenslag doorslaggevend kan zijn.

Recreatie.

Waarschijnlijk van ondergeschikt belang, zolang recreanten op de paden blijven en dus niet de directe broedomgeving verstoren. Honden moeten aan de lijn gehouden worden.

In gebieden waar regelmatig militaire oefeningen plaats vinden of de modelvlieg-sport wordt bedreven, is nooit nadelige invloed aangetoond. Anderzijds zullen dergelijke activiteiten zeker niet positief zijn voor de Korhoenders.

Voortst bestaan er nog een aantal oorzaken, die nauwelijks invloed hebben.

LITERATUUR.

- Eygenraam J.A. ('65)
- Niewold F.J.J. & Nijland H. ('82)
- Uythoven I. ('71)
- V.I.M.B.
- Zouwen v.d. A ('78)
- Ecologie van het Korhoen (Lyrurus Tetrix L.) I.T.B.O.N.- mededeling nr. 66, 25 pp.
- Het Korhoen gaat graag bij de boer buurten. Natuurbehoud 13de jaargang. nr. 3.
- De Korhoenderstand 1971. Ned. Jager 76: 818 - 819.
- Diverse losse mededelingen.
- Inventarisatie van Korhoenderbiotopen in Noord-Brabant. Losse publ.

HET ONTSTAAN VAN VWG DE KEMPEN

WIM JACOBS

Het is begin jaren '70. De Kempen bruist, kokhalst, verkavelt en kreunt. Twee jonge mensen. Jacques van Kessel en Chris Tönissen. Per fiets en later met de bromfiets proberen zij de Landschot (de Landschotse Heide) en de Utrecht, binnenste buiten te keren om hen zoveel mogelijk bruikbaar materiaal te ontfutselen. Een breed scala van materiaal is voor hen bruikbaar. Planten, vogels, vegetatie, geologie, geschiedenis, topografie, hydrologie, kadastrale gegevens enz..... Als leermeester hebben en bewonderen zij Ad Witgen die zij in 1969 ontmoetten. Ad was een van de medewerkers aan de Avifauna van Noord-Brabant en deze adviseerde Jacques en Chris om hun waarnemingen op te gaan schrijven omdat alles dan pas gebruikt zou kunnen worden. Het notitieboek kwam er en het zou de basis worden voor een plan m.b.t. de Landschotse Heide.

Om hun gegevens te verzamelen verbleven ze soms hele weekenden in het veld. Hun tentje was dan hun "home" en als aanvulling op dit was de Bockenrijder voor hun geen onbekende. De openingstijden van deze uitspanning, die tegenwoordig niet meer zo frequent wordt bezocht, weten ze nog steeds. Menige dorst is daar gelest, vele uren gebuurt en geluisterd en vele malen is daar het knorren der magen het zwijgen opgelegd door snert, hapjes of uitsmijters.

Ook hadden zij op hun bijna wekelijkse ronde hun heilige huisjes onderweg gevonden en aan deze ontmoetingen met de bewoners hebben ze menig gegeven, historisch of toen actueel, te danken. Al met al waren ze steeds verzamelend bezig en kregen door dat werk steeds meer contacten met mensen in het veld.

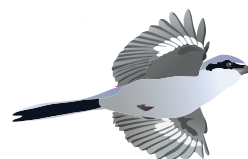
Jacques en Chris waren in die tijd ook lid van de vogelvereniging in Veldhoven (ze hadden zelf ook wildzang) en met enige leden hing die vereniging nestkasten op Koningshof. Enkele keren per jaar werden deze gecontrôleerd en één-maal per broedseizoen werd dit samen gedaan met de leden en gezinsleden. De mooiste resultaten werden dan getoond aan de mede-excursiegangers en na afloop was het koffiedrinken bij de zusters die er toen nog hun klooster hadden. Aan één zuster had de vogelvereniging deze gastvrijheid te danken en dit was met name Zr. Marie Silaska .Zij was erg in de natuur geïnteresseerd en speciaal de vogels uit haar omgeving hadden de voorkeur gekregen. Met gevolg: De goede contacten met de Vogelvereniging. Menige anecdote over de bezoeken is verteld want de ingrediënten waren volop aanwezig. Wat denk je van: jonge mannen, een meisjesinternaat en nonnen.

Nu weer terug naar de vogelvereniging, Jacques en Chris. In deze vereniging hadden ze contact met enige mensen waarmee ze weer op excursie gingen. Hun interesse voor alles was niet te blussen en hun honger naar alles wat natuur was bleek voorlopig niet te stillen. Via, via hoorden ze dat er in Valkenswaard een groep mensen was die iedere zondag op excursie ging en dat je daar zo maar mee kon. Zo op een dag stonden Jacques, Chris en Sjaak, een ook jonge natuurliefhebber, bij Zus en Tinus Marsmans op de stoep. Binnen, aanschuiven, een tas koffie, nog een en nog een en dan op excursie. Buurten, kijken, steggelen, leren, observeren en er plezier in hebben waren de drijfveer, die, zo bijna iedere zondag, de mensen bijeen bracht. Men leerde veel van elkaar en niets moest. Zo herinner ik me nog steeds de dag dat Jacques me op een dag vroeg: "Wim wilde ge lid worden van de V.W.G. de Kempen?" Ik zei niet meteen ja want ik wilde eerst eens weten wat voor club of iets dat was, die vogelwerkgroep. Jacques begon te vertellen en toen kwam de aap uit de mouw. Hij had inmiddels met Chris samen uit al het verzamelde materiaal een beheersplan opgesteld voor de Landschotse Heide. Voor ze het echter aan wilden bieden had hij het beheersplan eerst aan diverse mensen laten lezen om op of aanmerkingen te krijgen. Zo ook bij Doeke Eijmsa en zijn vrouw. Deze woonden in Bergen (N.H.) en waren daar actief in een milieuwerkgroep. Jacques had de vrouw ontmoet op een weekend in Schoorl en al pratend was toen hun beider interesse ter sprake gekomen. Doeke en zijn vrouw hadden het plan eens nagelezen en kwamen met een advies. Je moet het beheersplan niet aanbieden namens julle twee want dit legt te weinig gewicht in de schaal. Wanneer je het namens een vogelwerkgroep doet dan klinkt dit met veel meer volume. Ook als deze groep maar bestaat uit twee personen. Een Vogelwerkgroep werd geboren en als naam werd het Vogelwerkgroep de Kempen. Dit was Jacques zijn verhaal en ik zei toe dat ik lid werd. Het waren voorlopig nog papieren leden maar dat gaf niets. Alle mensen die op de ledenlijst konden worden bijgeschreven waren meegenomen.

Het beheersplan is tenslotte door Jacques en Chris uitgebracht en eerst aangeboden aan de burgemeester van Vessem en later aan de Gemeente Middelbeers en Westelbeers, de milieuwerkgroep, alle leden van Gedeputeerde Staten en Staatsbosbeheer. Dit alles onder belangstelling van de pers. Het werd aangeboden aan de Gemeente Vessem, Middel- en Westelbeers omdat het gebied grotendeels eigendom van hen is en ze daar ook het beheer over hebben. Nu in 1984 kunnen we enige gevolgen van hun plan zien en wel in de vorm dat de wegen grotendeels zijn afgesloten en de heide heeft de bestemming gekregen van beschermd natuurmonument. Het eerste reservaat met deze bestemming in de Kempen. Studies rond het beheer en maatregelen tot beheer zijn nog steeds actueel en hieraan zien we een voorbeeld wat het werk van enige mensen voor gevolgen kan hebben.

Nu zal je misschien denken waar blijft nu de echte oprichting. Welnu, al het vorige moest eerder uitgelegd worden om de uiteindelijke gang van zaken te begrijpen.

Wat gebeurde er namelijk?

Steeds meer mensen spraken met Jacques en Chris in 't veld en de plannen werden steeds vaster om tot een bundeling te komen van hun liefhebberijen. Tijdens samenkomsten zou men veel van elkaar kunnen leren en door samenwerking in het veldwerk zou het eveneens tot positieve resultaten kunnen leiden voor de leden.

Jacques en Chris gingen tenslotte te rade bij hun vogelvereniging en deze vond het goed dat zij een Vogelwerkgroep de Kempen zouden oprichten. De vrienden en kennissen uit het veld werden uitgenodigd voor een officiële oprichtingsavond. Deze vond plaats in "de Komeet" aan Sondervick in Veldhoven. Jan de Werf was degene die deze ruimte voor ons versierd had. Later zou dit de aula worden van Koningshof. Dezelfde plaats die diende als koffieruimte voor de Vogelvereniging als zij hun nestkasten controleerden.

Zr. Marie Silaska had ook hier voor gezorgd, omdat de Vogelwerkgroep een ruime plaats in haar hart innam. Eindelijk was het dan zover en na wat officieel gepraat werd de officiële oprichting een feit. De kalender wees 17 dec. 1974.

Als doel werd gesteld dat we veel van elkaar zouden kunnen leren en op excursies gaan. Vogelen werd niet direct als hoofdzaak gesteld, omdat Jacques en Chris zich ook op een veel breder terrein bewogen dan alleen vogels kijken en tellen. Men was blij met de bundeling van hobbyisten, die verder in de Kempen nergens terecht konden op het gebied van de vogelstudie e.d.. Hoofdzaak was er plezier in hebben en houden. De goedmoedigheid onder de leden was een ongeschreven gegeven.

Een jaarlijkse contributie werd vastgesteld na een grove berekening en als vrienden en vriendinnen onder elkaar werd afgesproken; "Is 't op 't eind van het jaar te weinig, dan gaan we met de pet rond.

Er werd gekozen voor een werkgroepsblad waar ieder z'n verhaal in kwijt zou kunnen. Als naam werd gekozen "D'n Blauwe Klauwier". Deze benaming voor 'n Klapekster is vroeger opgetekend door meester Panken uit Bergeyk in onze Kempen. De vogel werd vroeger veel gebruikt bij de Valkenvangst. Waarom nu juist deze vogel voor ons werkgroepsblad? Welne, Jacques koos deze vogel omdat hij toen bezig was met een studie over de Klapekster. Hij heeft hiervoor altijd internationale contacten onderhouden!

Beste mensen, ik hoop dat ik door het voorafgaande een beeld heb kunnen geven over het ontstaan van onze Vogelwerkgroep. Ik besef hierbij wel dat ik alleen de wortel heb blootgelegd en niets heb verteld over de loten of lotgevallen van de Vogelwerkgroepsboom.

Welnu, Ziet het heden en begrijp 't vroegere.

Wim Jacobs.

KEMPISCHE PATRIJSINVENTARISATIE 1986 E. van Asseldonk

Inleiding

In het voorjaar van 1984 is het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen gestart met een broedvogelinventarisatie van de patrijs in het agrarische gebied. Dit met de bedoeling een vrij nauwkeurig beeld van de talrijkheid en de verspreiding van deze soort te verkrijgen. De Kempen was met slechts 2 personen slecht vertegenwoordigd, maar daar is dit jaar verandering in gekomen: 6 mensen telden 16 km-hokken. Ik hoop dat door deze publicatie (nog) meer mensen worden aangespoord om ook de patrijsinventarisatie van 1987 tot een succes te maken.

Bij deze wil ik E. van Asseldonk, M. Bakermans, P. Boudewijns, M. v.d. Broek, H. Munsters en J. Wouters bedanken voor het leveren van de gegevens en hoop binnenkort ook nog de gegevens te ontvangen van A. v. Roosendaal, P. Spoorenberg en W. v.d. Voort!

Methode

Als inventarisatieperiode werd aangehouden maart en april. Dat de activiteiten van de patrijs dit jaar vanwege het koude voorjaar later op gang kwam, is duidelijk een geval van jammer, maar helaas! Geteld werd van één uur voor tot één uur na zonsopkomst en -ondergang.

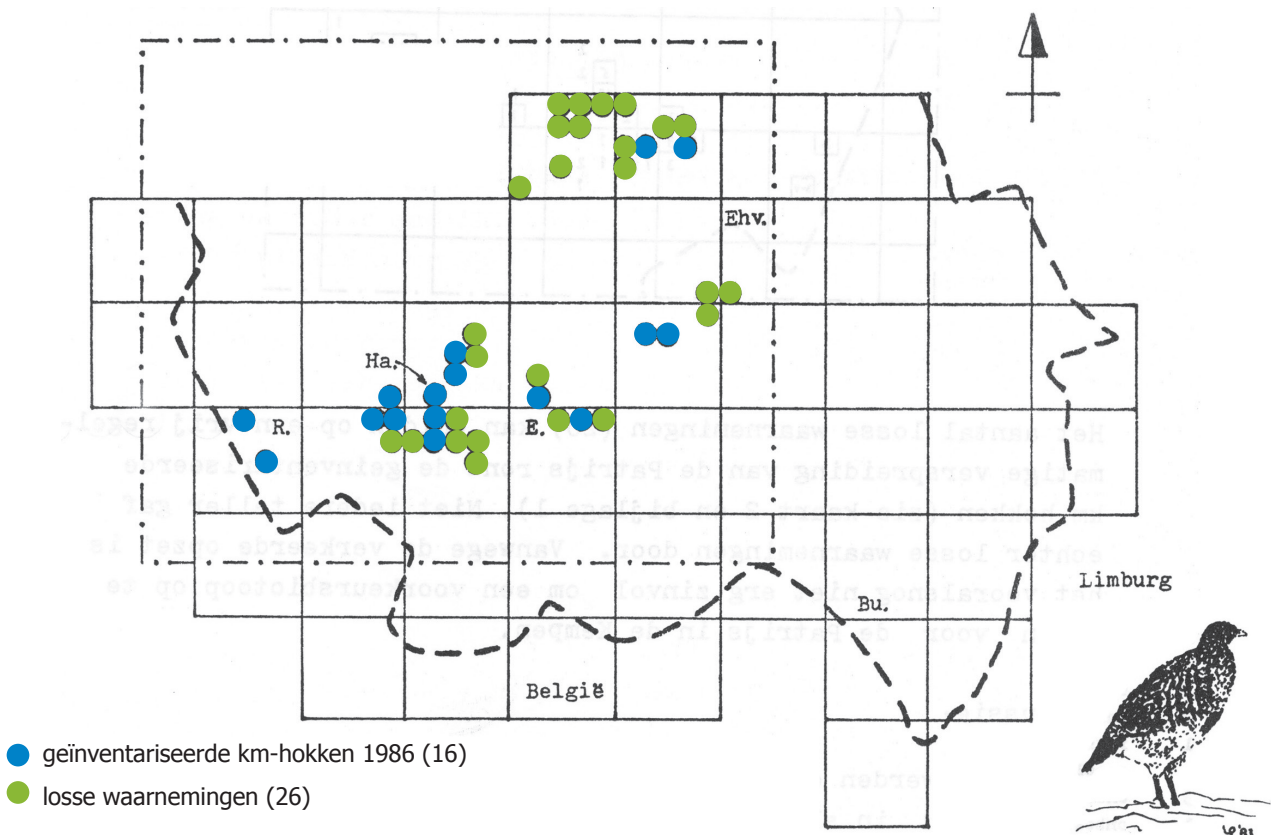
Gedurende deze tijd moesten 2 km-hokken onderzocht worden. Niet iedereen voldeed echter aan deze eisen. Ook haalde niet iedereen het minimale aantal van 3 bezoeken per km-hok (o.a. Hapert e.o., de aantallen waren wellicht nog hoger!). Tijdens het bezoek werden de roepende mannetjes gekarteerd, voor de Kempen zijn echter ook paarwaarnemingen in de totaalijst opgenomen.

Volgens het Handboek Vogelinventarisatie gelden namelijk zowel paarwaarnemingen als roepende mannetjes als uitsluitende waarnemingen! Geen van de tellers mocht en heeft gebruik gemaakt van een tape-recorder.

Resultaten

Ondanks het feit dat het aantal geïnventariseerde km-hokken laag is (zie kaart 1), zijn toch grote aantallen patrijzen geteld. Zie voor de aantallen zowel kaart 2 als bijlage 1. Met name rond Hapert (Ha.) zijn de aantallen voor Oost-Brabantse begrippen zéér hoog, vooral het eenmalig voorkomen van 10 territoria / 100 ha.!

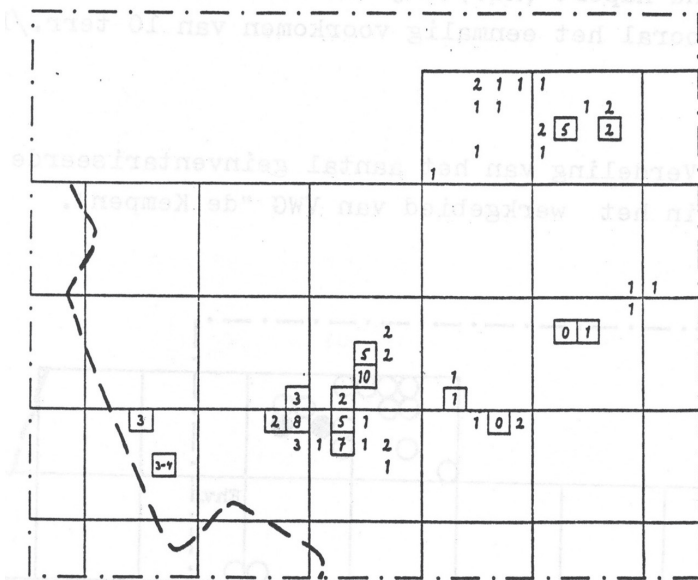
Kaart 1: verdeling van het aantal geïnventariseerde km-hokken in het werkgebied van VWG De Kempen.

Gemiddeld werd een dichtheid bereikt van 3,6 territoria per 100 ha. Dit is zeer hoog, maar wordt overschaduwd door een "verkeerde" opzet van de inventarisatie! Iedere teller "mocht" zijn km-hok zelf kiezen terwijl het de bedoeling was dat iedere teller twee of meer km-hokken aangewezen kreeg. Vanzelfsprekend pakt men dan km-hokken waar men ooit eerder patrijzen heeft waargenomen.

Kaart 2: aantalsverdeling in geïnventariseerde (□) km-hokken en losse waarnemingen (uitgewerkt kader kaart 1).

Het aantal losse waarnemingen (26) kan duiden op een vrij regelmatige verspreiding van de patrijs rond de geïnventariseerde km-hokken (zie kaart 2 en bijlage 1). Niet iedere teller gaf echter losse waarnemingen door. Vanwege de verkeerde opzet is het vooralsnog niet erg zinvol om een voorkeursbiotoop op te geven voor de patrijs in de Kempen.

Discussie

In totaal werden dit jaar 92-93 territoria van de patrijs vastgesteld in slechts 42 km-hokken in de Kempen (de Kempen telt in totaal ruim 870 km-hokken!).

Bakermans (1984) geeft voor de Kempen een totaal van 100 broedparen in 1982. Deze inventarisatie wijst uit dat dit op dit moment duidelijk onderschat is. In zijn broedvogelatlas geeft Teixeira (1979) voor zandgronden van Drenthe, de Veluwe, Twente en Oost-Brabant een dichtheid variërend 0,5 tot 2,5 paar per 100 ha. De patrijsinventarisatie van 1984 (Bankers e.a. 1985) bevestigt dit, namelijk met 1,5 paar per 100 ha. De Kempen zit daar met deze inventarisatie ver boven. Zou dat ook zijn als volgend jaar de opzet wordt aangepast?

De tijd én medewerking van u zal dat moeten uitwijzen.

Literatuur

- Bakermans, M. (1984): Inventarisatie van enige broedvogels in het agrarisch gebied van de Kempen 1982. *Blauwe Klauwier* 10 (1): 38-48.
- Bankers, W. e.a. (1985): Het voorkomen van de patrijs in Oost-Brabant in 1984. *Roodborstapuit* 4 (1): 34-41.
- Hustings, M.F.H. e.a. (1985): Vogelinventarisatie. Achtergronden richtlijnen en verslaglegging. (Natuurbeheer in Nederland, deel 3). Wageningen / Zeist.
- Teixeira, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's Graveland.

Ernest van Asseldonk

Reflectie Ernest van Asseldonk (2015)

Zeldzaam om een, nog getypt, artikel van eigen hand te lezen bijna 30 jaar na dato, een artikel met nog handgemaakte en geschreven figuren. 1986, ik net 21 jaar en acht jaar actief met vogels kijken en inventariseren. Een broekie.... Toch ben ik actief gebleven op dit gebied. Weliswaar niet in de Kempen, maar in Midden-Limburg met Nationaal Park de Meinweg als "mijn Kempen". Op inventarisatiegebied is er niet zo veel veranderd, we moeten nog steeds vroeg ons bed uit om al die zingende mannetjes op kaart in te tekenen. Wat betreft het artikel, inhoudelijk zou ik het nu zeker anders doen. Waarom is het samenwerkingsverband Oost-Brabantse vogelwerkgroepen indertijd gestart met een inventarisatie van patrijzen bijvoorbeeld? Ik kan me voorstellen dat dit te maken heeft gehad met de landelijke afname van het aantal patrijzen welke in de jaren 80 is geconstateerd. De patrijs, een typisch Kempische soort, waarvan wij indertijd wel eens zouden aantonen dat er in ons werkgebied nog vele zaten...! In een beperkt aantal kilometerhokken troffen we inderdaad veel patrijzen aan, maar wat heeft het opgeleverd. Anno 2015 staat de soort op de Rode Lijst van Nederlandse vogelsoorten en is het aantal broedvogels maar een schijntje van wat het 'vroeger' ooit was. De term zeldzaam is wellicht nog te voorbarig, maar met ons patrijs-onvriendelijk landgebruik is dit alleen nog maar een kwestie van tijd.

Bijlage 1: Aantalsspecificatie per km.hok van de Patrijsinv. 1986

PATRIJSINVENTARISATIE 1986, geïnventariseerde km.hokken:

Atlasblok	km.hok	aantal		biotoop
		tot.	roep. ♂	
51-34	32	5	5	bouwland o.a. mais
	34	2	2	gras en bouwland (mais)
51-51	55	3	3	onbekend
51-52	33	5	5	onbekend
	43	10	10	onbekend } ≥ 50% gras
	52	2	2	onbekend
51-53	52	2	0	grasland
51-54	22	0	0	-
	23	2	1	grasland
56-18	13	3	3	gras en bouwland
	34	3-4	3-4	gras en bouwland
57-11	14	2	2	onbekend
	15	8	8	onbekend
57-12	12	5	5	onbekend
	22	7	7	onbekend } ≥ 50% gras
57-13	14	0	0	-
Totaal	16	59-60	56-57	, k.o.m. 57-58 terretria

PATRIJSINVENTARISATIE 1986, Losse waarnemingen:

Atlasblok	km.hok	aantal		biotoop
		tot.	roep. ♂	
51-33	13	4	0	bouwland (mais)
	14	2	0	heide
	15	2	0	braakliggend heiderest.
	23	2	0	heide
	24	1	1	heide
	43	1	1	gras/bouwland
51-34	51	2	0	grasland
	11	1	1	braakliggend heiderest.
	23	2	1	bouwland (mais)
	24	4	0	gras/bouwland
51-44	31	4	0	bouwland
	41	2	0	grasland
	55	2	1	grasland
51-45	51	1	1	grasland
51-52	24	2	2	onbekend
	34	2	2	onbekend
51-53	42	1	1	ingezaaid g
51-54	15	2	0	grasland
57-11	25	3	3	onbekend
	57-12	13	1	1
57-13	21	1	1	onbekend
	23	1	1	onbekend
	24	2	2	onbekend
	34	1	1	onbekend
57-13	13	2	1	geploegde akker
	15	4	1	gras en bouwland
Totaal	26	52	22	, k.o.m. 35 terretria

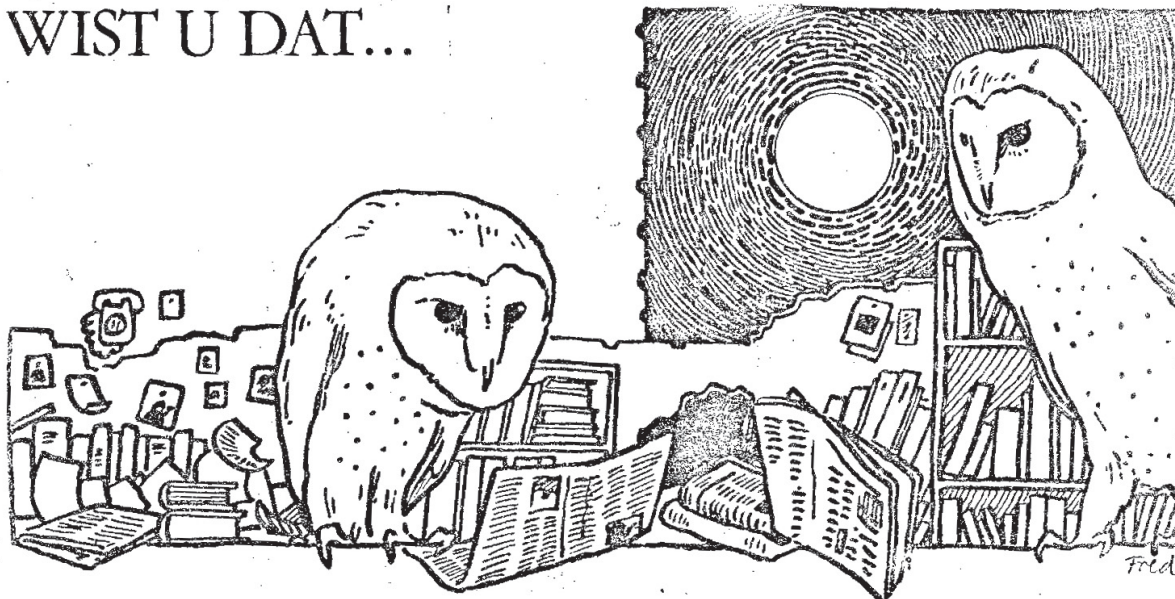
Patrijs foto: Wim Deeben

1985

piet van happen

WIST U DAT...

- De V.W.G. weer naar de Kaap is geweest.
- Op tijd verstrekken voor de V.W.G. nog steeds moeilijk is.
- We dit jaar i.v.m. de mist eigenlijk 'n weekend te vroeg waren.
- De mist van overdag 's avonds oversloeg in (be)nevel(d).
- We hebben laten zien en horen dat we weer in Wissant waren.
- Harrie de Louweren zonder slaapzak op de Kaap aankwam.
- Dit 's morgens ook aan hem te zien was.
- Fien Vrijaldenhoven zaterdags goed ziek was geworden.
- Albert zich hier 's zondags bij aansloot.
- Dit een andere oorzaak had (jägermeister, bier, jenever etc.)
- Het eten verzorgd door Pieter en René voortreffelijk was.
- De chauffeur er een was met haken en ogen.
- Peer dit goed heeft opgelost.
- Degenen die niet zijn meegeweest weer 'n heleboel hebben gemist.
- Er die week daarop nog 2 leden naar de Kaap zijn geweest.
- Dat die op de Kaap zijn bekaapt.
- Die ondanks alle trammelant toch 'n leuk weekend hebben gehad.
- Degenen die 'n maand niet meer bij het Beuven zijn geweest het niet meer terug kennen.
- Er de laatste weken leuke dingen te zien waren.
- Het op 'n gegeven moment net de Wadden waren.
- Er b.v. zaten bonte, kleine, kanoetstrandloper, ruiters etc.
- Er praktisch geen witvis op zat.
- Er 180 stuks snoek van 80 cm. en meer zijn gevangen.
- Er tonnen kleinere snoek en baars is afgevangen.
- Er ook polsdikke palingen zijn gevangen.
- Als het goed is er de eerste bekendtelling (hopelijk met succes) al op zit.
- Ook de wintertelling van de P.P.D. weer voor de deur staat.
- Iedereen zich hiervoor op het bekende adres kan aanmelden.
- We uiteindelijk 'n Vogel werkgroep zijn.
- Je hier gerust over mag nadenken.

HOUDOU PIET.

KEMPISCHE BOSUIL-INVENTARISATIE 1986

1) INLEIDING

In het voorjaar van 1986 hebben we een Bosuilenproject gehad. Het doel was tweërlei. Enerzijds was het de bedoeling om de veronderstelde uitbreiding van de Bosuil vast te stellen. Het andere doel was om de mensen te activeren en in contact te brengen met een interessante soort. Er is redelijk fanatiek aan gewerkt en de gebieden die niet of minder goed zijn gedaan zijn tot een minimum beperkt gebleven. Zeker als we de grootte van ons werkgebied beschouwen en de vrij koude, zeker niet uitnodigende weersomstandigheden die in het begin van het project heerste. Bij de niet geïnventariscerde gebieden zitten ook nog een paar gebieden die niet toegankelijk zijn. (bv Eindhovense golf).

2) WERKWIJZE

In de laatste maanden van 1985 werd er 'reclame' gemaakt voor het project. De mensen konden zich in december van dat jaar opgeven en al een voorkeur uitspreken voor een bepaald gebied binnen het werkgebied. Vervolgens heb ik het werkgebied opgedeeld in deelgebieden waarvan ik dacht dat de bezoek intensiteit ongeveer even groot was. De mensen werden zoveel mogelijk in hun opgegeven gebied ingedeeld. De deelgebiedjes die niet bezet konden worden heb ik zelf voor m'n rekening genomen. Er werd in januari een Handleiding met een kaart van het deelgebied uitgereikt. De mensen konden nu het veld in. Op de ledenvergaderingen werd steeds geïnformeerd over het verloop van de inventarisatie. Merkte ik dat deze in bepaalde delen niet lekker verliep, ben ik zelf zoveel mogelijk bijgesprongen. Ook is er nog een excursie georganiseerd in het Leenderbos voor mensen die niet bekend waren met de soort. (en automatisch het daaraan verbonden nachtwerk) Om de uitbreiding vast te stellen werden er ook zoveel mogelijk oude gegevens verzameld. Tijdens het project heb ik nog een voorstel naar voren gebracht om ook de nestplaatsen te gaan localiseren. Dit was echter te hoog gegrepen.

3) RESULTATEN

3.1) RESULTATEN INVENTARISATIE 1986

Al snel bleek dat de Bosuil binnen ons werkgebied meer voorkwam dan

-2-

tot nu toe bekend was. Bij de inventarisatie werden 64 roepende uilen vastgesteld. (kaart 1) Aangezien er enkele gebieden niet of minder goed zijn onderzocht, en we aan de hand van uit het onderzoek naar voren gekomen biotoop-eisen het gemiste aantal roepende Bosuilen op minimaal 12. (tabel 1) In heel het werkgebied kunnen we een minimum aanhouden van 75 tot 80 roepende uilen.

Tabel 1.

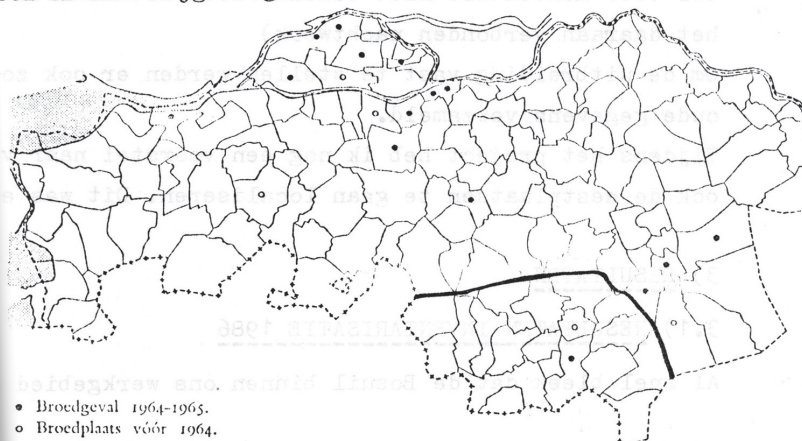
Niet onderzochte gebieden	Veronderstelde aantal roepende uilen
Landgoed 'De Utrecht' Zuidwest hoek	2
Middelbeers e.o.	.
Duizel	1
Einderheide	0 - 1
Bergeykse Barriere	1 - 2
Opperheide	1
Eindhovense Golf	1
Visvyvers V'waard en Valkenhorst	2 - 3
Leenderbos (rond museum)	2
Eindhoven met noordelijke uitloper	1 - 2
TOTAAL	11 - 15

3.2 GEGEVENS VAN VOOR 1986

Tijdens de avifauna periode in de begin jaren zestig werd de Bosuil tweemaal binnen ons werkgebied vastgesteld. Tot 1982 is er toen niet meer sprake geweest van enige systematische inventarisatie. In alle jaren werden er wel Bosuilen vastgesteld in de bekende / aantrekkelijke gebieden. Het ene jaar was men wat fanatieker dan het andere. Maar echt ver boven de 10 vastgestelde roepende uilen per jaar kwam men toch niet. Bij de in 1982 gehouden inventarisatie, waar echter ook de bekende gebieden voornamelijk werden bezocht, kwam men op minimaal 34 roepende Bosuilen. Van de laatste 10 jaren zijn de gegevens per jaar in kaart gebracht en als aanhangsel achter bijgevoegd.

Jonge bosuil foto: Pieter Wouters

4) DISKUSSIE

De Bosuil wordt in ons werkgebied in de jaren '60 alleen gemeld uit Waalre (voor 1964) en Valkenswaard (1964 en 1965) (van Erve et al 1967. zie kaart 2 overgenomen uit de avifauna van Noord-Brabant) Eigenlijk is er dan tot 1982 niet veel concreets te zeggen over het toenemen van de soort in het gebied van de Kempen. Er zijn geen inventarisaties gedaan. Alleen werden er losse waarnemingen verzameld en dan nog vaak alleen in gebieden die bekend waren of een Bosuil vriendelijk biotoop hadden. Dat de soort toenam was toch wel duidelijk doordat de Bosuil langzaam en haast ongemerkt in steeds meer gebieden voorkwam. In 1982 werd er een inventarisatie gedaan door Tom Heynen. Deze omvatte echter ook de bekende gebieden. Als we de grote gebieden nu eens met elkaar gaan vergelijken dan zien we dat er in 1982 22 roepende Bosuilen zijn vastgesteld (Heezerbos, Grootte heide, Leenderbos, Baest, Landgoed 'de Utrecht') In 1986 was dit 24. Hieruit kan men concluderen dat de uitbreiding binnen deze goede gebieden in '82 al voltooid was, doordat er geen opvallende toename meer is geweest in die 4 jaar tijd.

Buiten deze gebieden zien we in deze 3 jaren tijd ('83.'84.'85) wel een duidelijke toename van het aantal gebieden waar de soort werd vastgesteld.(9 gebieden).

Bij de inventarisatie van 1986 werden nog meer gebieden ontdekt waar de soort voorkomt. Ook werden er nu Bosuilen ontdekt in biotopen die op het eerste gezicht niet erg geschikt lijken zoals monotome dennenakkers. Als voorbeeld wil ik even aanhalen de bosuil die op de Oirschotse heide werd ontdekt bij het zoeken naar roofvogelnesten. Deze bezette een oud Kraaiennest in een puur naaldhout stuk. Dit soort gevallen duidt toch zeker op een uitbreiding van uit de zogenaamde goede gebieden naar de minder goede gebieden. Zoals daar de monotome naaldbossen zijn waar dan her en der nog een rand is met loofhout.(vrnl Berk en Eik)

Het blijft zeker nodig om de Bosuil in de toekomst te blijven volgen. Zeker gebieden waar de soort nog niet is vastgesteld worden dan interessant!

5) DANKWOORD

Ik wil iedereen die heeft meegeholpen aan deze inventarisatie via deze weg bedanken. Speciaal Tom voor het terbeschikking stellen van zijnkaart met Bosuilgegevens er op (t/m '82). Ook iedereen bedankt die oude gegevens heeft opgeduikeld.

Pieter Wouters

Simultaantelling van klapkesters op de Strabrechtse Heide 1990

Na het succes van 1989 is op 22-12-1990 wederom een simultaantelling van Klapkesters gehouden op de Strabrechtse Heide. De bedoeling van deze telling is om erachter te komen hoeveel klapkesters er nu werkelijk in de winter op de hei zitten. Als eenling kun je daar niet gemakkelijk achter komen.

Er waren weer 9 routes uitgezet, die samen de hele heide bestreken. De routes lopen van de rand van de hei naar een punt van samenkomst midden op de hei. Alle waarnemers starten te voet of per fiets op hetzelfde moment op het beginpunt van een van de routes en ontmoeten elkaar dan op het punt van samenkomst. Het leuke van zo'n telling is dat iedereen mee kan doen, dat de begintijd niet te vroeg is (10.30 uur) en dat er na afloop onder het genot van een kop erwtensoep nog lekker nagebabbeld kan worden. Dit laatste in de kantine van het Staatsbosbeheer.

Ook deze keer was de opkomst heel goed. Het weer, stofregen later overgaand in lichte regen, had natuurlijk beter gekund, maar dat heeft de opkomst en de pret niet gedrukt. Dit jaar werden er 4 exemplaren waargenomen. Op het kaartje zijn de plaatsen en tijden ingetekend. In 1989 werden er 3 klapkesters gezien.

Iedereen die heeft meegeholpen heel erg bedankt en vooral J. Smit van SBB voor de fijne ontvangst en de gastvrijheid. De deelnemers waren Rob Aarts, Kees Hendriks, Heleen Heijnen, Tom Heijnen, Wim Jacobs, Jan Erik Kikkert, Huub Knubben, Yves Martens, Henk Munsters, Jap Smit, Fred Smits, Sjaak Sweegers, Gerrit Vink en Pieter Wouters.

Groetjes namens de biologische commissie.

PIET VAN HAPPEN

X = waarneming + tijd   Simultaantelling 22-2-1990

DE HUISZWALUW (*Delichon urbica*) IN DE KEMPEN IN 1991. Willem Veenhuizen

Het achtste telseizoen zit er weer op. Het team zwaluwtellers bestond dit jaar uit zeventien personen te weten: Agnes van Amelsvoort (AAM), Steef van Baalen (SBa), Marco Bakermans (MBa), Wil Beeren (WBe), Pierre Boudewijns (PBo), Martin van den Broek (MBr), Piet van den Eijnde (PEi), Fred Geven (FGe), Piet van Happen (PHa), Broeder Joris, Pierre Maréchal (PMa), Yves Martens (YMa), Guus Nas (GNa), J. Peet (JPe), Gerrit Vink (GVi), Jan Wouters (JWo) en ondergetekende (WVe). Allen veel dank en gaarne tot het volgende seizoen.

AANTAL GETELDE HUISZWALUWNBSTEN PER PLAATS VAN 1984 TOT EN MET 1991. Voor de afkortingen van de tellers zie in de tekst.

Plaats	Atlasblok	1984	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	Teller(s)	Tendens
Aalst	51-55	0	--*)	--	--	--	--	--	1	JPe	
Acht	51-34	--	±6	8	11	11	16	9	12	PMa	+
Bergeyk	57-13,-23	--	8	6	--	6	7	6	3	WVe	--
Bladel	57-11	--	39	--	--	--	--	--	--		
Breugel	51-25	24	20	9	9	12	13	12	5	GNa	--
Budel	57-26,-36	--	--	--	--	31	31	22	20	WBe	0
Budel Dorplein	57-36	--	--	--	--	30	25	25	26	WBe	0
Budel Schoot	57-36	--	--	--	--	10	7	12	3	WBe	---
Casteren	51-51	27	--	--	--	±6	12	--	--		
Eindhoven	51-35,-44,-45	97	82	53	42	29	31	25	29	GNa, PMa, YMa, GVi, WVe	+
Geldrop	51-46	77	32	36	40	44	49	56	39	PHa	---
Hapert	51-52	33	13	14	13	21	17	17	11	MBa	--
Heeze	51-56	±1	8	15	18	21	13	10	4	PHa	--
Hoogeloon	51-52	37	33	--	--	--	--	--	--		
Leende	57-16	34	23	--	5	4	3	11	6	PHa	--
Luykgestel	57-23	37	21	19	--	24	22	25	22	WVe	--
Maarheeze	57-27	--	--	--	--	(2)	45	51	42	PEi	--
Middelbeers	51-32	17	8	13	--	--	--	--	--		
Nuenen	51-36	73	43	38	21	19	--	--	16	WVe	-
Oostelbeers	51-32	18	30	30	--	--	--	--	--		
Reusel	56-18	68	46	--	--	44	49	49	28	JWo	---
Riethoven	57-13,-14	--	8	2	--	3	0	--	0	WVe	0
Schadewijk	57-13	--	--	0	--	--	--	--	--		
Soerendonk	57-26	--	--	--	--	34	39	27	26	PEi	0
Steensel	51-53	21	26	26	27	32	30	30	27	PBo, MBr	-
Veldhoven (dorp)	51-54	40	21	29	--	21	34	40	33	FGe, AAM	-
Veldhoven Look	51-43,-44	--	--	--	--	1	--	--	--		
Waalre	51-54	40	--	29	--	--	--	33	30	SBa	-
Weebosch	57-22	23	19	14	--	3	4	7	6	WVe	0
Westerhoven	57-14	12	10	18	--	22	25	26	22	WVe	-
Wintelre	51-43	--	--	--	--	0	--	--	--		
TOTAAL		679	496	359	173	430	472	499	411		

*) --: niet geteld

-5-

KOLONIES AAN BOERDERIJEN/HUIZEN IN HET BUITENGEBIED

	1984	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	Teller
Eindhoven boerderij "De Keizer"	15	--	--	--	4	--	--	--	
Nuenen boerderij Collse Hoefstr.	--	7	9	--	2	--	0	0	WVe
Broekhovenseweg nabij Gr.Vlasroot	--	11	8	--	--	--	--	--	
Fabrieken KZM Budelco B. Dorplein	--	--	--	--	19	26	28	19	WBe
Achelse Kluis	58	39	±53	±63	±75	±83	±81	±56	Br.Joris

De zwaluwen waren in 1991 later terug dan normaal: eind april, begin mei. Gezien het redelijke broedseizoen van vorig jaar, waren we toch weer hoopvol gestemd en leek een succesvolle ontwikkeling van de populatie mogelijk. Doch het tegendeel werd een feit.

Opmerkingen en bijzonderheden per stad/dorp

Aalst: één nest gevonden.

Acht: populatie licht toegenomen, ondanks of dankzij de vele nieuwbouw.

Bergeyk: opvallende afname na 6 jaar!

Breugel: populatie sterk afgenomen, oorzaak nog niet te achterhalen.

Budel: populatie stabiel gebleven.

Budel Dorplein: pop. stabiel gebleven.

Budel Schoot: sterke afname! De gehele populatie van Budel Dorplein en omstreken is afgenomen. De populatie van Budel Schoot was de voorgaande jaren redelijk constant en is nu bijna verdwenen.

Eindhoven: zou de populatie zich weer herstellen?

Geldrop: sterke afname van de populatie. De vorig jaar nieuw ontdekte nestplaats aan de sloperij Horyon aan de Molensstraat omvatte nu maar 11 nesten, vorig jaar nog 19. De nestlocatie op 30

meter hoogte aan de kerk van Zesgehuchten is verder afgenomen met 2 nesten tot 13.

Hapert: populatie licht afgenomen.

Heeze: wederom een afname van de populatie, het wordt triest.

Leende: weer een afname, de laatste jaren sterke fluctuaties.

Luyksgestel: een lichte afname van de populatie; vanaf 1985 blijft de populatie opvallend constant.

Maarheeze: een lichte afname van de populatie.

Nuenen: de indruk bestaat dat de populatie van Nuenen geleidelijk aan steeds minder zal worden. De populatie is nogal verspreid gevestigd, in het ZW deel van Nuenen (omgev. Weverstraat). In enkele potentiële 'nestplaatsstraten' groeien de Acacia's (*Robinia pseudoacacia*) tegen de gevels, waardoor het nestelen en het invliegen sterk wordt

beperkt. Doch er is nog voldoende vervangende nestgelegenheid aanwezig. De twee aanwezige kunstnesten waren niet bewoond.

Reusel: populatie sterk afgenomen; een afname van 21 nesten! Opvallend want vanaf 1985 was de populatie toch redelijk stabiel gebleven.

Riethoven: populatie reeds verdwenen.

Soerendonk: populatie stabiel gebleven.

Steensel: populatie is licht afgenomen. Op 3 locaties zijn 2 kunstnesten weggehangen, doch nog niet bewoond.

Veldhoven-dorp: lichte afname, na een fraaie toename in 1990.

Waalre: lichte afname. De 2 kunstnesten waren dit jaar eveneens succesvol!

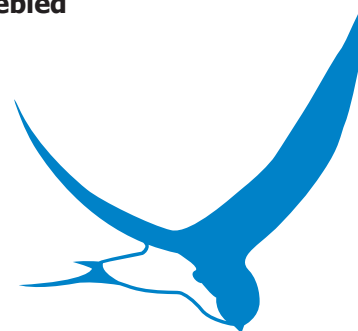
Weebosch: populatie stabiel gebleven.

Westerhoven: populatie licht afgenomen.

Opmerkingen en bijzonderheden bij nestplaatsen in het buitengebied

Achelse Kluis: populatie sterk afgenomen. Er zijn op één lokatie zelfs 64 kunstnesten opgehangen, deze werden meteen bewoond. Ook de boerenzwaluw nam sterk af van 27 nesten in 1990 naar 12 nesten! Misschien is dit het gevolg van het niet meer aanwezig zijn van de veestapel??

Fabriek KZM Budelco: afname. De populatie vertoont een opvallend sterke fluctuatie. Ze zit weer op het niveau waar we in 1988 mee begonnen.

RESUMEREND

Als we de kolom "Tendens" in de eerste tabel raadplegen, kunnen we constateren dat over bijna de gehele linie een afname van de plaatselijke populaties waarneembaar is.

In geheel Nederland is de populatie ten opzichte van 1990 met gemiddeld 13% afgenomen. Voor Midden- en Oost-Brabant bedraagt deze afname zelfs 20%! Alleen in het westelijke deel van Friesland en in Zuid-Limburg waren er meer Huiszwaluwen dan in 1990. (Leys en Jonkers, febr. 1992, IBN-DLO).

Het blijft interessant en noodzakelijk om de Huiszwaluwpopulatie in de regio te blijven volgen.

Tot het volgende zwaluwseizoen, zwaluwse

WILLEM

Verslag weekend Cap Gris Nez 6-8 oktober 2000

YVES MARTENS

Vrijdag 6 oktober was het zover. De feestcommissie, bestaande uit Jos, Harold (als aankomend vader helaas afwezig), Piet en Edwin, had voor de laatste keer een weekendje Cap Gris Nez georganiseerd.

Verschillende oude rotten in het vak grepen de gelegenheid aan om oude herinneringen op te halen, terwijl een aantal nieuwe leden kennis maakte met een van de topactiviteiten van de Vogelwerkgroep.

Vrijdagavond dus, vertrok de vertrouwde bus van Van Gompel richting het Franse. Een voorspoedige reis, voornamelijk dankzij de snelweg naar Calais, recent aangelegd voor de Kanaaltunnel. We arriveerden voor middernacht op de camping. Onder het wakend oog van een Bosuil waren de meeste tentjes vrij rap opgezet en rond een uur of twee lag iedereen wel te pitten.

Zaterdagochtend was het droog, een graad of 10-15 en stond er een matige zuiden wind. Rob, Chris, Hein en ikzelf hadden besloten naar de Kaap te lopen, omdat er meestal wel wat leuks te zien valt onderweg. Op de akkers zat veel klein spul, vinkachtigen, gorzen en piepers en een Tapuit. Op de weg richting kust vonden we Beemdspitsmuis en een platte Kleine Watersalamander. Bij kust aangekomen wemelde het van de Zwartkopmeeuwen en Jan van Genten. Enkele Kleine Jagers waren aan het stunten en ook vloog er nog een Middelste Jager langs.

Om 10 uur kwamen we op de Kaap aan, inmiddels bezet door de rest van de VWG die met de bus waren meegelift. Zij hadden onderweg nog vier grote groepen Patrijzen gezien. Vanwege de zuiden wind viel de trek een beetje tegen en eigenlijk was de grootste klapper een Grijze Zeehond die voorbij kwam dobberen.

Gebrek aan vogels en aan cafeïne deed ons al gauw besluiten La Sirène met een bezoek te vereren en onderweg stuitten we nog op een groep van 11 Lepelaars. Onder het genot van een bakje koffie zagen we door de beslagen ruiten van La Sirène, Bonte en Drieteenstrandlopers en verschillende groepen genten. Deze laatste waren overigens echt goed vertegenwoordigd het weekend.

's Middags waren de weergoden ons minder gunstig gezind en de rest van de dag bleef het regenachtig. Wel is er door verschillende mensen een Cetti's Zanger gehoord in de duinstruwelen ten noorden van La Sirène. Om 17.00 reed de bus weer terug naar de camping.

Na de traditionele pot voetbal kon iedereen genieten van een culinair hoogstandje van Jos. Er werd een goede bodem gelegd voor een avondje doorzakken, gepland vanaf een uurtje of 9.

Ondanks de maandomzet die altijd bij Chez Edwige gedraaid werd, waren we daar niet meer welkom, dus werd besloten La Sirène te overvallen. Enige paniek was te lezen in de ogen van de eigenaar toen de drankvoorraad dreigde op te raken, maar om 12 uur was het toch bedtijd, waardoor niemand iets te kort kwam. Het was een geslaagde avond.

Zondag begon de dag slecht; het regende. Om 9.30 had iedereen gepakt en reed de bus ons naar La Sirène. Vanwege het onbestendige weer werd besloten in ieder geval tot het middaguur te gaan vogelen en eigenlijk viel er best wel veel te zien. Parel- en Roodhalsduiker, Gier- en Huiszwaluw, veel eenden, Rotganzen en Zeekoeten trokken langs. Ter plaatste

de Blauwe Klauwier 27 no.1 (2001)

-11-

verschillende Kleine Jagers, hoewel minder talrijk dan zaterdag. Vlak voor de Kaap gaf een groep van zo'n 50 genten een prachtige show weg. Verder werden Beflijsters gezien alsmede een Roodborsttapuit en een Dodaarsje, dobberend vlak langs de kust. Ook scheerden er enkele IJsvogels langs.

15.00 was het gedaan met de pret en ging de bus huiswaarts.

Al met al kan terug gekeken worden op een geslaagd weekend. De trek viel helaas wat tegen en dwaalgasten werden er niet gezien, maar de genten en jagers waren op hun best.

Roodkeelduiker	Dwergmeeuw
Parelduiker	Grote stern
Roodhalsfuut	Alk
Dodaars	Zeekoet
Jan van gent	Bosuil
Aalscholver	Gierzwaluw
Kuifaalscholver	IJsvogel
Lepelaar	Huiszwaluw
Rotgans	Veldleeuwerik
Eider	Oeverpieper
Smient	Graspieper
Pijlstaart	Grote gele kwikstaart
Wintertaling	Kiekeboe
Zwarte zeeëend	Tapuit
Torenvalk	Beflijster
Patrijs	Cetti's zanger
Bontbekplevier	Tuinfluitier
Bonte strandloper	Europese Kanarie
Drieteenstrandloper	Putter
Kleine jager	Kneu
Middelste jager	Rietgors
Zwartkopmeeuw	Roodborsttapuit

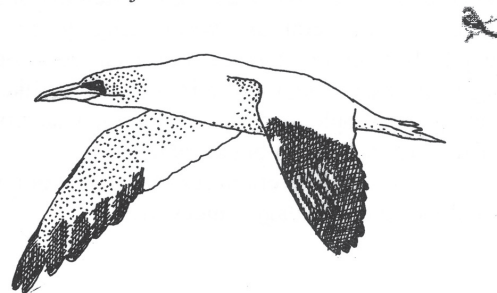

Om 12 uur 's middags was afgesproken bij La Sirène, alwaar de feestcommissie het bijtje er officieel bij neergooide. De commissie heeft vele jaren geweldige activiteiten georganiseerd, waaronder enkele Kaap-weekenden en jaarvergaderingen. Een staande ovatie was dus wel op zijn plaats. Tot grote spijt van de commissie is er op dit moment geen opvolging, maar hopelijk dient deze zich nog aan.

Hoe dan ook, het weer verbeterde meteen en er werd alsnog besloten tot 15.00 te blijven. Om dat feit te vieren zijn we eerst een bakje gaan doen in La Sirène, waarna we de struikjes en akkers rond de vuurtoren zijn gaan afstruinen. Dat leverde vooral veel Vinken op, samen met Putter, Kneuters en een Grote Gele Kwikstaart. Verder was het heerlijk genieten van de zon die uiteindelijk toch doorbrak. Om

De feestcommissie is er weer in geslaagd een prettig weekend te organiseren, bij deze veel dank daarvoor, en het is te hopen dat de VWG ook in de toekomst nog de weg naar de Kaap weet te vinden.

De bijgaande tabel geeft de waargenomen vogelsoorten weer. Vanwege de slechte trek en het weer is er niet consequent geteld, vandaar dat geen aantallen zijn opgenomen. Aanvullingen kunnen altijd nog doorgegeven worden aan Tom Heijnen.

de Blauwe Klauwier 27 no.1 (2001)

Resultaten van de beheerswerkzaamheden op de Grijze Steen

Dit is een sterk ingekorte versie van een verslag wat eerder verscheen in de jubileumuitgave ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Vogelwerkgroep.

Edwin van der Werf

In 1979 rees de gedachte dat de werkzaamheden van Vogelwerkgroep De Kempen niet uitsluitend beperkt mochten blijven tot het bestuderen van vogels. Ook een meer fysieke bijdrage aan het beheer van de Kempische natuur werd wenselijk geacht.

Beheerswerkzaamheden door VWG De Kempen

Vanaf 1979 zijn door VWG De Kempen diverse beheerswerkzaamheden uitgevoerd. Het verwijderen van opslag (bomen en boompjes) heeft gebiedsdekkend plaatsgevonden. Het verwijderen van boomopslag (met name berken en dennen) is met zaag en steekschop gebeurd. De zaag werd met name in de beginjaren gebruikt toen nog grote bomen aanwezig waren. Het hout is afgevoerd. De kleine boompjes en opslag zijn met de steekschop verwijderd en ter plekke blijven liggen. Het maaien is uitgevoerd met zeisen en sikkels, waarna het maaisel zo nauwkeurig mogelijk met harken is verwijderd en afgevoerd naar de rand van het werkgebied. Het plaggen - tot de zandondergrond - is uitgevoerd met steekschoppen waarna de plaggen aan de rand van het heideveld werden afgezet. Deze uitgevoerde werkzaamheden hebben geleid tot resultaten die ons in positieve zin hebben verrast.

Beheersadvies 1992

Op basis van de ervaringen van bovenstaande beheerswerkzaamheden is in september 1992 het "Beheersadvies voor het zuidelijke deel van de Grijze Steen" opgesteld en aan het Brabants Landschap aangeboden. In dit beheersadvies is de volgende doelstelling als uitgangspunt voor het te voeren beheer genomen: "het terugkrijgen van een gevarieerde heidevegetatie, waarin naast struik- en dopheide ook bijbehorende planten als witte en bruine snavelbies, zonnedauw, klokjesgentiaan en gagel voorkomen". Dit doel werd voor de Grijze Steen haalbaar geacht via beheerswerkzaamheden in de vorm van plaggen en/ of maaien.

Uitgevoerde beheerswerkzaamheden

In opdracht van Brabants Landschap zijn in 1994 en in 1998 machinale beheerswerkzaamheden uitgevoerd. In 1994 zijn 4 stroken met een loader geplagd. Microreliëf is daarbij gedeeltelijk verdwenen. De ondergrond is het bij uitvoeren van de werkzaamheden nogal verdicht tengevolge van de transportbewegingen met loader en tractoren. Er is bewust gekozen in 4 stroken te plaggen en niet in één groot vlak, zodat herkolonisatie van dieren en planten vanuit de behouden tussenliggende stroken relatief eenvoudig plaats zou kunnen vinden. In 1998 zijn meerdere stroken geplagd met een plagmachine. Hierbij is de zandondergrond grotendeels in takt is gebleven. Dit geldt eveneens voor het microreliëf dat duidelijk waarneembaar is gebleven. Ook de ondergrond is aanmerkelijk minder verdicht dan in 1994. Voor het overige

zijn binnen het gebied geen werkzaamheden uitgevoerd, zodat de niet geplagde delen inmiddels weer aardig begroeid raken met jonge boompjes, met name berken.

Behaalde resultaten

Tijdens het veldbezoek werden opmerkelijke verschillen waargenomen tussen de in 1994 en de in 1998 geplagde stroken. De in 1994 geplagde stroken kennen een relatief lage bedekkingsgraad met struikheide en pijpestrootje. Voor een groot deel is de zandondergrond zichtbaar zonder enige vorm van begroeiing. Opvallend is dat de lagere delen, daar waar het water (en daarmee vermes-tende stoffen) naar toe stroomt en het langst blijft staan, vrijwel volledig met pijpestrootje begroeid zijn. Dopheide en zonnedauw komen in lage bedekkingsgraad voor. De in 1998 geplagde stroken vertonen reeds in het tweede groeiseizoen een hoge bedekkingsgraad met een gevarieerde vegetatie, bestaande uit struikheide, dopheide, witte en bruine snavelbies, ronde en kleine zonnedauw en hier en daar blauwe zegge. In nattere delen staan hier en daar jonge gagelstruikjes. Ook pijpestrootje is aanwezig maar slechts in lage dichtheid. Ook hier plaatsen waar de zandondergrond slechts beperkt begroeid is. Leuke waarnemingen: duivelsnaaigaren in de meest zuidelijk gelegen strook en klokjesgentiaan, tormentil en moeraswolfsklauw in de noordelijkste strook.

Bespreking resultaten

Het met een loader plaggen lijkt niet tot de gewenste resultaten te leiden. Enerzijds komt dit vanwege (in dit specifieke geval) te diep plaggen, anderzijds is de ondergrond te veel verdicht. Tevens is het ongewenst dat het microreliëf zover verloren gaat. Dat het verdichten van de ondergrond een belangrijke factor vormt, lijkt te worden bewezen als een noordelijker deel (waar VWG De Kempen nooit beheerswerkzaamheden heeft verricht) wordt bezocht. Hier is in 1994 eveneens met een loader geplagd. Vervolgens is echter (als proef) de ondergrond lichtjes machinaal geëgaliseerd met een cultivator. Dit deel is vrijwel 100% begroeid met gezonde struikheide. Het plaggen met een plagmachine leidt, voor zover op dit moment reeds te voorzien, wel tot de verwachte en gewenste resultaten. Geconcludeerd mag worden dat machinaal plaggen vrijwel volledig tot het gewenste resultaat leidt.

Conclusies

Het is niet mogelijk op basis van het voorgaande wetenschappelijk onderbouwde conclusies te trekken. Wel kan in algemene zin worden geconcludeerd dat mede dankzij de inzet van VWG De Kempen de Grijze Steen aan ecologische waarde heeft gewonnen. Van een grotendeels met berken en dennen bebost terrein, is een gevarieerd

heideterrein "op de natuur teruggewonnen". Het kleinschalige beheerswerk geeft een getrouw beeld van hetgeen vervolgens met machinale en grootschalige aanpak bereikt kan worden. De in het beheersadvies van 1992 verwoorde activiteiten hebben geleid tot de verwachte en gehoopte resultaten.

Dankwoord

Dank aan al diegenen die gedurende vele jaren een

weekend en een aantal zaterdagen per jaar steekschop, zaag, sikkel en zeis ter hand namen om daarmee de blaren op de handen te werken. Wie hierbij betrokken zijn geweest, weten zich die dagen voor de geest te halen als vermoeiend maar vooral ook als erg gezellig en nuttig. Verder dank aan het Brabants Landschap voor het serieus nemen van het in 1992 uitgebrachte beheersadvies. Speciale dank aan de heer W. de Jong die veel tijd en energie heeft gestoken in het beheer van de Grijze Steen.

Reflectie Edwin van der Werf (2015)

Op de dag van het jubileumfeest ben ik nog eens ter plekke gaan kijken. Aan de linkerkant van het zandpad was de hei weer volledig dichtgegroeid met vooral berken, inmiddels meters hoog. Aan de rechterzijde was pas kort geleden gekapt, zodat de heide weer zichtbaar was. En heide staat er in de geplagde delen nog volop, mooie volle struik- en hier en daar dopheide. Natuurlijk niet in bloei, want het was immers december.

Toen ik er rondliep, besepte ik weer dat heide een echt cultuurlandschap is. Een landschap dat alleen bij de gratie van veel bloed, zweet en tranen overeind blijft. En dat hebben we er in gestopt al die jaren, vooral veel zweet en gelukkig niet teveel bloed en tranen. Mooi werk, gecombineerd met een gezellig weekendje in een kampeerboerderij, met een door Bob heerlijk bereide vers doodgereden fazant als sterkmaker. En veel erwtensoeep natuurlijk!

Gezien de gemiddelde leeftijd van de huidige leden (zoals Jan aangaf, gemiddeld elk jaar weer een jaartje ouder) verwacht ik niet dat wij er ooit nog weer aan het werk gaan. En zonder intensief onderhoud (lees: tuinieren) is het in no-time gedaan met de heide. Zeker op dit soort kleine, door intensieve landbouw omgeven stukken. Ik vraag mij af of het vechten tegen de bierkaai wel vol te houden is. Kunnen we de beperkt beschikbare middelen beter inzetten op de grote, aaneengesloten stukken heide?? Ik weet het niet, maar de twijfel is bij mij zeker aanwezig, ondanks al die jaren van inzet.

Overigens hebben we op de Grijze Steen ook bewezen dat de mens reliëf kan aanbrengen in het landschap. Op de plek waar we altijd gras en plaggen dumpte ligt nog steeds een soort van houtwal, begroeid met varens. Mocht de heide in de toekomst weer onvindbaar met bomen en grassen begroeid raken, dan is er altijd nog dit overblijfsel van onze noeste arbeid zichtbaar.

Het gebruik van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns op de Malpieheide in de periode 1985 - 2001.

JACQUES VAN KESSEL, HARRIE DE LOUWEREN EN MAARTEN MANDERS

Vanaf 1985 zijn we als vogelwerkgroep bezig met het uitleggen van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns in het natuurgebied de Malpieheide in de gemeente Valkenswaard. In deze bijdrage een overzicht van de resultaten tot nu toe, met een oproep.

Inleiding

De Zwarte Sterns is een prachtige vogel die helaas in nog slechts enkele gebieden in de Kempen voorkomt. We weten niet veel over het voorkomen van de soort in het verleden in ons werkgebied, maar we nemen aan dat het nooit een echt talrijk voorkomende soort op vennen is geweest. Tegenwoordig gaat het in de Kempen al jaren erg slecht met deze soort (Van der Winden 1991). Dat was ook de reden om als vogelwerkgroep in 1985 in het natuurgebied de Malpieheide te starten met het uitleggen van nestvlotjes voor Zwarte Sterns (De Louweren 1998).

Een extra probleem voor Zwarte Sterns in dit gebied waren de Kokmeeuwen die hier in meerdere grotere en kleinere kolonies voorkomen op de Vaarvennen en het Groot Malpieven. Daarom is het creëren van kunstmatige nestgelegenheden hier een hulpmiddel maar ook niet meer dan dat, de Kokmeeuwen kunnen namelijk ook gebruik maken van de nestvlotjes.

Werkwijze

Harry en Maarten hebben verschillende typen vlotjes gemaakt en uitgeprobeerd. Voor veel praktische zaken zijn we steeds geholpen door Jan van der Winden, die op meerdere plaatsen in binnen- en buitenland onderzoek doet naar Zwarte Sterns. Voor ons begint het seizoen jaarlijks met het controleren wanneer de eerste vogels aankomen op de vennen zo eind april. Deze periode is heel erg belangrijk, je moet dan eigenlijk dagelijks het terrein bezoeken. Je kunt de vlotjes ook wel voor deze periode al uitleggen, maar

dan worden deze allemaal bezet door Kokmeeuwen. Direct na aankomst worden de vlotjes gericht uitgelegd op rustige locaties in het gebied met behulp van een kano. In mei 1985 zijn we gestart met het uitleggen van de eerste kunstvlotjes.

Resultaten

Typen vlotjes

Het aantal vlotjes dat we jaarlijks gebruikten varieerde van 20 tot 34 stuks. De verschillende typen vlotjes die we hebben gebruikt, hebben allemaal zo hun voor- en nadelen. De eerste vlotjes werden gemaakt van pvc-buis van 75 mm, vierkant en gelijmd. De maten varieerden van 45/45 tot 50/50 en 60/60 cm. Ze waren niet met vulcaniserende lijm gelijmd, met als gevolg diverse lekkende vlotjes zodat nestjes vol liepen met water en zonken. De overblijvende vlotjes zijn nog jaren en jaren opnieuw hergebruikt totdat het pvc-materiaal te bros werd.

De tweede serie vlotjes zijn gemaakt van isolatiemateriaal (Smeva), vierkant en ook weer in diverse afmetingen (Busink 1996). Het drijfvermogen was goed te noemen; een nadeel was dat ze geen schuine kanten hadden, waardoor de jonge sterns wel van het vlotje konden maar niet terug erop. Daarom werden de kanten afgeschuind. Het eerste jaar werd er door eenden en of ratten aan het isolerende materiaal gevreten en geknaagd! Het jaar daarop zijn deze vlotjes voorzien van gaas, een verbetering voor zowel de jonge sterns alsook voor het tegengaan van vraatzucht door eenden en andere beesten.

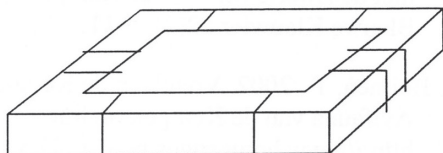

Daarna zijn er tussendoor nog vlotjes gemaakt van houten vlonders met lege plastic cans verbonden met een draad. Dit was achteraf allemaal nogal bewerkelijk en ze voldeden ons inziens niet helemaal. Nog wat later zijn deze houten vlonders weer voorzien van purschuim platen aan de onderkant, overtrokken met een cocosgaasmat, deze voldoen nog steeds. Nadeel van dit type is dat ze erg onhandig en zwaar zijn om na het broedseizoen weer uit het water te halen! Het zou te prefereren zijn om nieuwe te maken, weer opnieuw van pvc maar dan wel met een vulcaniserende lijmsort. Een groot aantal richtlijnen over het uitleggen van vlotjes worden uitvoerig gegeven door Jan van der Winden (2000 b).

Wat is eigenlijk het best bruikbare nest vlotje voor Zwarte Sterns? In de loop der jaren hebben we dus verschillende typen vlotjes uitgetoet, hieronder een tekening van een type wat ons erg goed is bevallen. Nadat deze in het water worden gelegd wordt de bovenzijde afgedekt met modder en plantaardig materiaal. Het is erg belangrijk dat de randen niet te hoog uit het water steken, anders kunnen jonge sterns wel in het water, maar niet meer terug op het vlotje. Met behulp van plantaardig materiaal moet de dus schuine kanten creëren.

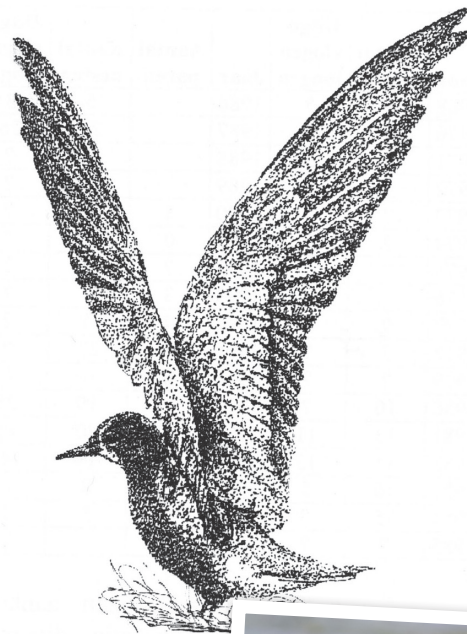
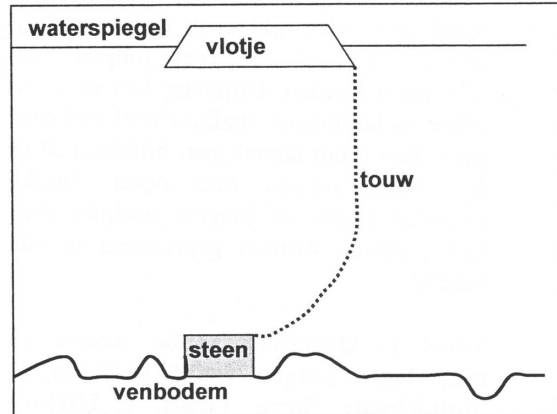
Fig. 1: Afbeelding van een goed functionerend zwarte-sternvlotje

Model: Harrie 3. Afmetingen ongeveer 50 bij 50 cm. Mag maximaal 0,5 cm boven het water uit steken

de Blauwe Klauwier 29 no.1 (2003)

Figuur 2: Plaatsing van een vlotje; het wordt op zijn plaats gehouden door middel van een touw aan een steen op de venbodem.

Broedresultaten

Uit tabel 1 blijkt duidelijk dat er maar een heel klein aantal jongen groot komt ten opzichte van het aantal broedparen. Het lijkt erop dat er weinig jongen zijn, of dat veel jongen niet volwassen worden. Blijkbaar kan er in de eifase en het jongen stadium veel verkeerd gaan. Een groot aantal gaat blijkbaar al in de vroege jongen fase dood. Welke aantallen eieren of jongen jaarlijks door Kokmeeuwen worden gepredeerd is niet bekend.

Tabel 1: Overzicht aantal nesten en uitgevlogen jongen vanaf 1968 op de Malpieheide. (bron: Ornis, T. Heijnen 2002)

Jaar	Aantal nesten	Uitgevlogen jongen	Jaar	Aantal paren	Aantal nesten	Uitgevlogen jongen
1968	7	5	1986		6	3
1970	8	5	1987		21	26
1971	7	5	1988		12	?
1972	7	5	1989		19	?
1973	?	?	1990	8	8	?
1974	2	?	1991	0	?	?
1975	?	?	1992	?	?	?
1976	22	15	1993	3	3	?
1977	9	?	1994	4	4	?
1978	5	?	1995	?	21	?
1979	?	?	1996	6	0	?
1980	10	?	1997	13	19	25
1981	13	11	1998	12	20	11
1982	15	13	1999	11	14	4
1983	10	5	2000	8	8	4
1984	15	?	2001	5	5	?
1985	?	?				

De redenen waarom een aantal nesten jaarlijks mislukken zijn divers. Nestvlotjes worden soms al eerder bezet door Kokmeeuwen, dan zijn de vlotjes te vroeg gelegd? Een hoge waterstand is niet zo van toepassing, omdat de meeste vlotjes toch drijven!! Plotselinge storm en slecht weer, heeft er diversen malen in geresulteerd dat de alle broedparen met eieren of jongen van een seizoen naar de filistijnen gingen. Dit is minstens wel twee tot drie keer voorgekomen.

Knelpunten, adviezen en een oproep.

Een knelpunt is misschien de vraag of het uitleggen van deze nestvlotjes nog steeds zinvol is? Gezien de huidige status van de soort als broedvogel (Van der Winden et al. 1996) denken wij van wel. In de beginfase van het project zijn er bijzonder goede resultaten behaald, maar later is dat wel afgenomen.

Adviezen

Onze keuze voor de nieuwe vlotjes zou zijn die van pvc-materiaal, maar met een vulcaniserende lijm, en met een eventuele dikwandige pvc-buis. Je moet met meerdere mensen dit werk doen. Het leggen van de vlotjes, zo eind april en het eruit halen na de zomer is weinig werk. Maar het blijvend volgen en controleren van de vele nesten is tijdrovend. Je moet dan regelmatig het gebied bezoeken, dit moet je met meerdere mensen doen, zodat je de hoeveelheid werk kunt verdelen.

Oproep

Wij willen voorlopig zeker nog verder gaan met deze vlotjes. Als er nog leden van de VWG zijn die ons willen helpen dan zijn horen wij dat graag. Dit werk bestaat uit het leggen van de vlotjes en het controleren van de nesten vanaf de oevers met kijker of telescoop. Heb je interesse neem dan contact op met Harrie de Louweren of Maarten Manders. Tenslotte een woord van dank aan Jan van der Winden voor de medewerking aan het veldwerk en het geven van de vele adviezen.

Literatuur

Busink, P. 1996. Het wil niet erg vlotten met de Zwarte Stern in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 22(2): 6-11.

Heijnen, T., 2002. Vogels in de Kempen, Avifauna van de Kempen on line. <http://www.homepages.hetnet.nl/~vogels/kempen/>

Louweren, H. de, 1998. De Zwarte Stern op de Malpie in 1997. *Blauwe Klauwier* 24(2): 30-31.

Winden, J. van der, 1991. De Zwarte Stern als broedvogel in Midden- en Oost-Brabant, in de periode 1970-1987, met een reconstructie van de periode 1950-1969. *Blauwe Klauwier* 17 (3-4) 1-14.

Winden, J. van der, W.Hagemeijer, R.Terlouw. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69 (149-164)

Winden, J. van der, 2000 a. Een evaluatie van nestvlotjes voor de Zwarte stern. *De Levende Natuur* 101 (1): 12-15.

Winden, J. van der, 2000 b. Richtlijnen voor het uitleggen van vlotjes voor de Zwarte stern. *De Levende Natuur* 101 (1): 16-17.

Reactie van Jacques van Kessel (2015)

Dit is een voorbeeld van een mooi project van Vogelwerkgroep De Kempen, het jaarlijks verzorgen van vlotjes voor de zwarte sterns op het Groot Malpieven in Valkenswaard. Helaas zijn de zwarte sterns als broedvogel helemaal verdwenen.

De Malpieheide heeft langdurig onze interesse gehad, in 1992 hebben we het Vogelwerkgroep De Kempen project Malpieheid 1986 - 1990 afgerond met zes rapporten voor de gemeente Valkenswaard. Dat was een succes omdat deze rapporten zijn gebruikt voor de onderbouwing en aanvraag om het gebied te brengen onder de Natuurbeschermingswet.

Deze aanwijzing door de minister is gelukt, en niet alleen dat, later heeft het gebied ook nog de bestemming Natura 2000 gekregen, als erkenning van een gebied met hoge natuurwetenschappelijke waarden samen met het Dommeldal, Leenderbos en Plateaux.

Momenteel is het gebied Malpieheide weer in positieve zin in het nieuws, afgelopen jaren is er hard gewerkt aan het plaggen van grote delen bij Groot Malpieven en Vaarvennen. Recentelijk zijn grote delen bos langs de vennen verwijderd waardoor nu een meer open landschap is ontstaan.

Momenteel wordt er gewerkt aan de noordzijde van de Malpie bij het Pastoorsven en Molenven, om een meer open heideland te vormen.

Onderzoek naar roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2002.

JACQUES VAN KESSEL & WIM DEEBEN

Inleiding

Vanaf 1995 is het bosgebied Buikheide-Halve Mijl gelegen in de gemeenten Eersel en Veldhoven, jaarlijks onderzocht op roofvogels en uilen. In 2002 is er natuurlijk weer een vervolg geweest en hier volgen dan enkele resultaten.

Methode

Ook voor 2002 is de methode weer hetzelfde gebleven net als alle andere jaren (Van Kessel, Kolsters & Deeben, 2001). Het jaarlijkse veldwerk is weer verricht door Wim Deeben, Jacques van Kessel, Jan Kolsters, en Pieter Wouters. Het totaal aantal veldbezoeken in 2002 in dit bosgebied was 140. Het is de bedoeling om 10 jaar onderzoek te doen in dit bosgebied van 500 ha. Daarom zal in 2004 het onderzoek worden afgesloten.

Resultaten

In dit hoofdstuk wordt een totaal overzicht gegeven in tabel 1 en 2, en vervolgens worden de roofvogels per soort globaal behandeld.

Tabel 1 geeft een overzicht van de resultaten van dit jaar, ook is een kolom opgenomen met het aantal territoria, aan de rand, net buiten ons werkgebied (aantallen tussen haakjes). Voor soorten als Havik en Buizerd is dit interessant, omdat we van enkele paren Buizerds en Haviken weten dat ze soms in ons werkgebied broeden en soms net daarbuiten.

Tabel 1: Overzicht resultaten Buikheide - Halve Mijl in 2002

soort	totaal aantal territoria	territoria met jongen	aantal gevonden nesten	waarvan met eieren	waarvan met jongen	(territoria net buiten werkgebied)
Wespendief	1	0	0	0	0	(0-1)
Havik	3	3	3	3	3	(2)
Sperwer	8	1	4	4	1	(2)
Buizerd	12	7	4	4	4	(4)
Boomvalk	1	0	0	0	0	--
Torenavalk	0	0	0	0	0	(2)
Bosuil	19	?	0	0	0	(4)
Ransuil	0	0	0	0	0	--
Steenuil	0	0	0	0	0	(1)

Tabel 2 geeft een totaaloverzicht van de resultaten van 1995 tot en met 2002. Opvallend voor 2002 zijn de lage aantallen gevonden nesten of broedgevallen van Sperwers en Buizerds ten opzichte van andere jaren.

Tabel 2. Aantallen vastgestelde nesten (of broedgevallen) in Buikheide – Halve Mijl in de periode 1995-2002.

soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Wespendief	0	1	0	1	1	0	0	0
Havik	1	2	0	3	3	3	2	3
Sperwer	3	4	3	5	6	4	8	4
Buizerd	4	3	7	8	5	6	7	4
Boomvalk	0	1	1	1	1	0	0	0

Wespendief

In 2002 was er weer 1 paar heel actief aanwezig in het gebied ten noorden van het Grootmeer. Dit is dus weer in exact hetzelfde bosgedeelte als in 2001. Ook het patroon van vliegbewegingen was ongeveer hetzelfde. Omdat er geen voedselvluchten zijn gezien, gaan we ervan uit dat er geen broedgeval is geweest in 2002. Gezien het aantal waarnemingen in 2002 blijkt dat in en rond ons werkgebied zeker 4-6 verschillende individuen voorkomen. Op 4 augustus 2002 werden maar liefst 6 verschillende Wespendieven bij elkaar gezien, van 5 verschillende exemplaren konden schetsen worden gemaakt.

Van het zuidelijke gebied is een en ander nog onduidelijk; misschien dat er nog een paar net binnen of buiten ons werkgebied zit. Heel verrassend was de waarneming van een laagvliegende onvolwassen Wespendief die op 7 september ten zuiden van het Grootmeer in een bosperceel dook. Het is niet duidelijk of dit wel of niet een lokale wespendief is of misschien een vroege doortrekker? In het middengebied werden ook weer enkele uitgegraven wespennesten gevonden.

Havik

Totaal 3 paar waarvan 3 paar met nest en jongen die succesvol zijn uitgevlogen. Daarnaast hebben we ook nog 2 paar aan de rand net buiten ons werkgebied. Uit het ruiveren onderzoek in 2002 weten we dat het vrouwtje van locatie zuid zich heeft verplaatst naar een locatie meer zuidoost. Ook weten we dat het vrouwtje van locatie Aardborst wel eens op bezoek gaat naar het paar in de Leemskuilen. Het paar dat aan de zuidoost zijde juist buiten ons gebied jaarlijks broedt, is in 2002 niet tot broeden overgegaan, of het is in een vroegtijdig stadium mislukt. Het andere paar net buiten ons gebied in zuid is wel succesvol geweest in 2002.

Haviksnest

Foto: Wim Deeben

Juv. havik foto: Wil de Veer

Sperwer

Totaal 4 territoria met nesten:

1. Nest vijfsprong noordwest in eifase verstoord of verlaten
2. Nest vijfsprong oost in eifase verstoord of verlaten
3. Nest Leemskuilen hier zijn de 2 jongen als takkeling gepredeerd door Havik of Buizerd
4. Nest WOB in eifase verstoord of verlaten

en 4 paar zonder nest:

1. Territorium perceel Ministerlaan niets gevonden maar hier wel 1 onvolwassen exemplaar roepend op 25-7
2. Territorium perceel zendmasten N.W. niets gevonden
3. Territorium perceel Grootmeer zuidoost niets gevonden mogelijk vanwege boswerkzaamheden
4. Territorium perceel Aardborst zuidoost niet gevonden perceel is totaal verdwenen door houtkap

Verrassend was de vondst van een nieuw nest aan de zuidwest zijde net buiten ons werkgebied, hier zijn wel enkele jongen uitgevlogen (2).

Tijdens fietssessies eind juli en begin augustus zijn verder geen nieuwe locaties met roepende onvolwassen Sperwer jongen gehoord. We weten niet goed hoeveel van de jonge vogels er echt uitvliegen omdat een aantal jongen vroegtijdig van de nesten worden geplukt. Misschien dat de Havik hiervoor verantwoordelijk is? Ook in voorgaande jaren werden er steeds wel enkele jongen van het nest geplukt. Resten van jonge vogels worden steeds in de buurt van het nest gevonden.

Buizerd

2002 was een duidelijk minder jaar met slechts 4 nestvondsten. Daarnaast waren er in totaal 8 territoria zonder nest(vondst). Op 3 locaties hiervan bleken desondanks toch jongen uitgevlogen te zijn:

1. Grootmeer zuidoost 2-3 jonge Buizerds regelmatig gehoord
2. Vijfsprong oost 1-2 jongen gehoord
3. Leemskuilen 1-2 jongen gehoord

Van sommige Buizerds vind je dus geen nest maar dan blijkt dat er toch een of meerdere jonge vogels zijn uitgevlogen, dit blijkt dan tijdens het fietsen in juli.

In het voorjaar 2002 is men nog erg laat doorgedaan met boswerkzaamheden, vooral het kappen en afvoeren van bomen in percelen veroorzaakt veel onrust! Zelfs tot in de maand mei was men nog bezig met boswerkzaamheden, misschien dat ook hierdoor een aantal paren is verstoord? Juist met onze nieuwe Flora en Faunawet blijkt er veel onduidelijkheid te bestaan met betrekking tot onderhoudswerkzaamheden.

Waarschijnlijk is het aantal uitgevlogen jongen per nest niet erg groot in ons gebied. Ook eind juli- begin augustus zijn we regelmatig in het bos geweest en hebben relatief weinig jonge vogels horen roepen, in vergelijking met andere jaren.

Boomvalk

Zeker 1 paar zoals de laatste jaren, maar er is helaas weer geen nest gevonden. We weten vrijwel zeker dat er ook geen jongen zijn uitgevlogen. Het bosgebied is nl. eind juli en augustus regelmatig bezocht en er zijn geen uitgevlogen vogels gehoord.

Torenavalk

Voor zover we weten zijn er nog steeds geen Torenavalken overgegaan tot broeden binnen het bosgebied Halve Mijl-Buikheide. Wel zijn twee locaties bekend aan de rand van het werkgebied waar jaarlijks een paartje tot broeden komt.

Bosuil

Totaal aantal territoria is 19 in 2002, deze zijn alle gevonden met behulp van een cassetterecorder met geluiden. Aan de randen net buiten het gebied lagen nog 4 territoria.

Ransuil

Helemaal geen nesten met jongen gevonden in het gebied. Het is opvallend dat al jaren geen of slechts een paar wordt gevonden in dit grote bosgebied van 550 ha.

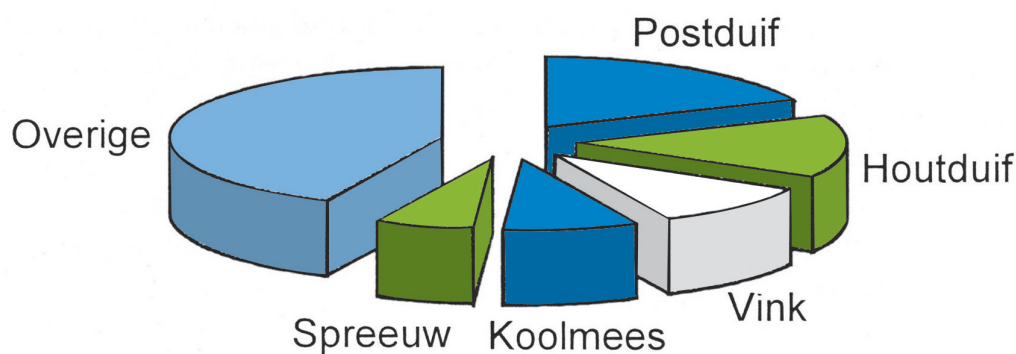
Overige soorten

De overig waargenomen soorten van 2002 zijn: Visarend, Smelleken, Rode Wouw, Blauwe kiekendief en Bruine kiekendief.

Prooienonderzoek

Met 171 prooien blijft 2002 duidelijk achter ten opzichte van de prooivondsten van de voorgaande jaren. De oorzaak hiervan is dat er beduidend minder nestvondsten zijn geweest. In tabel 3 is een overzicht weergegeven van alle gevonden soorten en aantallen voor 2002. Onderstaande figuur geeft het relatieve belang weer in het totaal (gebaseerd op aantallen) van de top vijf van de meest gevonden prooien in het jaar 2002.

De gevonden prooien

Tabel 3. Gevonden prooien in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2002

<i>Vogels</i>	Maanden	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Totaal
Soepeend		--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1
Torenavalk		--	--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	1
Patrijs		--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1
Fazant		--	--	--	1	1	--	--	--	--	--	--	1	3
Kievit		--	--	--	2	--	1	--	--	--	--	--	--	3
Postduif		--	--	3	2	9	13	4	--	--	--	--	1	32
Holenduif		--	--	--	3	2	1	1	--	--	--	--	--	7
Houtduif		1	1	6	--	4	3	2	--	--	--	--	8	25
Turkse Tortel		--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	1
Bosuil		--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	1
Groene Specht		--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1
Grote Bonte Specht		--	--	--	--	3	2	1	--	--	--	--	--	6
Witte Kwikstaart		--	--	--	--	1	1	--	--	--	--	--	--	2
Winterkoning		--	--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	1
Roodborst		--	--	--	--	3	2	--	--	--	--	--	--	5
Gekraagde Roodstaart		--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	1
Merel		--	--	--	--	3	--	--	--	--	--	--	--	3
Zanglijster		--	--	--	--	2	--	--	--	--	--	--	--	2
Grote Lijster		--	--	--	--	2	--	--	--	--	--	--	--	2
Tjiftjaf / Fitis		--	--	--	--	2	1	--	--	--	--	--	--	3
Goudhaantje		--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	1
Staartmees		--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	1
Zwarte Mees		--	--	--	--	2	2	--	--	--	--	--	--	4
Pimpelmees		--	--	--	--	1	2	--	--	--	--	--	--	3
Koolmees		--	--	--	--	2	9	3	--	--	--	--	--	14
Gaai		--	--	--	1	1	1	2	--	--	--	--	--	5
Ekster		--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	1
Kauw		--	--	--	--	2	2	1	--	--	--	--	--	5
Zwarte Kraai		--	--	--	1	1	1	--	--	--	--	--	--	3
Spreeuw		--	--	1	--	5	4	--	--	--	--	--	--	10
Huismus		--	--	--	--	1	3	1	--	--	--	--	--	5
Vink		--	--	1	1	6	7	2	--	--	--	--	--	17
Kruisbek		--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	1
Totaal		1	1	11	13	57	58	19	--	--	--	--	11	171

	Maanden	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Totaal
<i>Zoogdieren</i>														
Eekhoorn		--	--	--	--	1	1	--	--	--	--	--	--	2
Haas		1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1
Konijn		--	--	--	1	1	--	--	--	--	--	--	--	2
Totaal		1	--	--	1	2	1	--	--	--	--	--	--	5

Geslagen Grote Bonte Specht

Foto: Wim Deeben

foto: Wim Deeben

*Een grote bonte specht in
gelukkiger omstandigheden*

Plannen voor 2003

We moeten meer aandacht besteden aan het zuidelijke deel omdat daar in 2002 in heel veel percelen dunningswerkzaamheden zijn uitgevoerd. Ook extra aandacht geven aan Buizerd en Sperwer gezien de opvallend lage aantallen gevonden nesten in laatste jaren ten opzichte van het noordelijke deel. Ook moet er weer regelmatig worden gezocht naar ruiveren van Haviken en Sperwers.

Dankwoord

Tenslotte een woord van dank aan Pieter Wouters, Jan Kolsters, Toos Deeben, Wil de Veer en Marc Sloendregt voor hun medewerking aan het veldwerk, Jan van de Waardenburg voor de aanvullende gegevens, en Jan Wouters voor het ringwerk.

Literatuur

- J. van Kessel, J. Kolsters & W. Deeben, 2001. De roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2001. Blauwe Klauwier 27 (2): 1-6.

Reactie van Jacques van Kessel (2015)

Het Buikheide - Halve Mijl project roofvogels in Vessem en Veldhoven is gestart met acht of negen leden van de Vogelwerkgroep De Kempen met de bedoeling om gedurende tien jaar de ontwikkelingen in 500 hectaren bos te volgen op de aanwezige roofvogels. Het is een heel leerzaam project geweest en ook zijn er mooie resultaten geboekt.

Het laatste jaar bleven slechts twee onderzoekers over en dat waren Wim Deeben en ondergetekende, dus tien jaar onderzoek is misschien iets teveel van het goede voor de leden, zeker gezien het hoge aantal veldbezoeken per jaar.

Belangrijk was natuurlijk het vaststellen van broedgevallen van buizerden, haviken, sperwers, boomvalken en wespindieven. Helaas hebben we hier ook in het Veldhovense deel roofvogelvervolg vastgesteld en zoiets is momenteel helaas nog steeds actueel.

Binnen dit roofvogelproject is ook heel veel aandacht besteed aan het voedsel van sperwers door prooien te zoeken en veren te verzamelen. Met name Wim Deeben heeft een enorme hoeveelheid materiaal verzameld, ik was vaak daarbij betrokken en ik moet zeggen dat dit een heel interessant deel van het onderzoek was.

Verder zijn veel veren van haviken verzameld, niet alleen van dit gebied Buikheide maar ook van andere locaties in de Kempen; die informatie is wel vastgelegd maar nog steeds niet afgerond met een artikel of verslag en dat is wel jammer.

Al met al denk ik met heel veel plezier terug aan het Buikheide team, waarin hard is gewerkt in sommige jaren zo'n 125 veldbezoeken of meer, waarbij we veel kennis hebben verzameld en geweldig goed is samengewerkt.

Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2003/2004

Pieter Wouters

INLEIDING

Evenals vorige winter hebben we weer drie slaappleatsen van Blauwe Kiekendieven gevolgd door middel van simultaan-tellingen. Al snel bleek dat de slaappleats in de Reuselse Moeren ook dit jaar niet werd gebruikt. Ook de slaappleats op de Landschotse Heide werd nog nauwelijks bezocht door slapende vogels zodat alleen de Cartierheide als volwaardige slaappleats overbleef.

METHODE

De methode is ten opzichte van het vorige telseizoen niet veranderd. De tellers dienen anderhalf uur voor zonsondergang op de slaappleats aanwezig te zijn zodat de vroege slapers ook worden meegeteld. Verder werd er genoteerd uit welke richting de vogels kwamen, hoe laat en op welk tijdstip ze daadwerkelijk invielen.

Ook het geslacht werd zoveel mogelijk bepaald, maar het op leeftijd brengen van de slapende vogels blijft lastig, dan wel onmogelijk voor vogels die diep in de schemer aankomen. Daarom wordt er in het verslag alleen onderscheid gemaakt tussen volwassen, uitgekleurde mannetjes, en de rest, ringstaarten genaamd.

foto: Robert Kastelijn

RESULTATEN

Landschotse heide

Dit jaar werd de slaappleats nog nauwelijks bezocht door slapende vogels. Gedurende de winter is er 11 maal een telling gehouden op deze slaappleats. Er werd tijdens de tellingen slechts vijf maal een slapende vogel waargenomen. Het zou goed kunnen dat van deze slapers er twee als doortrekker aangemerkt kunnen worden. De eerste slaper werd namelijk al op 20 oktober 2003 gezien en de laatste op 27 maart 2004.

Cartierheide

Het aantal slapers neemt tot eind december toe tot een maximum van 10 vogels. Helaas wordt er in deze periode tegen de slaappleats aan gewerkt door een houtboer, die voor slapende kiekendieven te lang doorgaat, namelijk tot 16.00 uur. Er is vastgesteld dat vroeg aankomende vogels door de kettingzagen werden verjaagd. Of dit de reden is dat er daarna minder vogels kwamen slapen is natuurlijk niet hard te maken, maar goed zal het niet zijn geweest. Ook werd op 31 december bij een ochtendtelling gezien dat een loslopende hond dwars over de slaappleats liep en daarbij een nog slapende vogel opjoeg. Ook een actie waarmee de 'kieken' niet blij zullen zijn.

Het aantal slapers zakte terug naar 5-6 vogels. Vanaf half februari werden het 3-4 slapers, waarna ze eind maart niet meer op de slaappleats werden gezien (tabel 1).

Blauwe Kiekendief *Circus Cyaneus*
(man)

TABEL 1: SCHEMATISCH OVERZICHT VAN DE TELLINGEN OP DE CARTIERHEIDE TIJDENS DE WINTERS 2001/2002 TOT EN MET 2003/2004.

maand	jaar	Tellingen	maximum	minimum	gemiddeld	Gemiddeld aandeel volwassen mannetjes (%)
Nov.	01/02	2	4	3	3.5	14.2 %
	02/03	3	5	3	4.3	23.0 %
	03/04	5	5	0	2.4	16.6 %
Dec.	01/02	8	6	2	3	12.5 %
	02/03	8	13	6	9	37.5 %
	03/04	9	10	4	6.2	7.1 %
Jan.	01/02	4	5	3	4	43.7 %
	02/03	4	11	9	10	32.5 %
	03/04	4	6	5	5.75	21.7 %
Feb.	01/02	3	11	6	8	29.1 %
	02/03	4	7	3	4.7	36.8 %
	03/04	5	5	3	4.2	4.8 %
Mrt.	01/02	8	11	2	6.9	1.3 %
	02/03	3	7	3	4.6	14.2 %
	03/04	3	5	1	2.3	0 %
Apr.	01/02	3	2	1	1.3	0 %
	02/03	0				
	03/04	0				

HERKOMST

Alleen voor de Cartierheide zijn voldoende data verzameld om iets over aankomst en vertrek te kunnen zeggen.

Aankomst:

De volwassen mannetjes komen voornamelijk uit een zuidelijke richting en de ringstaarten uit een westelijke en een zuidelijke. Dit beeld zagen we ook al in de winter 2002/2003.

In de winter 2001/2002 was zowel bij de mannetjes als de ringstaarten ook de noordelijke richting favoriet. Heeft deze verandering te maken met een verandering van jachtgebied (tabel 2)?

Vertrek:

Voor de volwassen mannetjes zijn te weinig data verzameld om daar iets over te kunnen zeggen. De ringstaarten verlaten evenals in de voorgaande jaren de slaappleaats bij voorkeur in noordelijke richting (tabel 3).

TIJDSTIP VAN AANKOMST EN INVALLEN OP DE SLAAPPLAATS

Evenals in de vorige jaren vliegen de meeste vogels vrijwel direct naar de plaats waar ze gaan slapen, om met een korte draai in te vallen.

TABEL 2: AANTAL INKOMENDE EXEMPLAREN PER WINDRICHTING.

Windrichting	2001/2002		2002/2003		2003/2004	
	ringstaart	volw. man	ringstaart	volw. man	ringstaart	volw. man
N	18	9	9	4	9	
NO	3	2	3	1	2	1
O	8	6	3	1	8	1
ZO	3	3	2	2	4	3
Z	13	4	11	20	26	6
ZW	3			1	1	
W	20	1	30	2	29	1
NW	2		10		6	

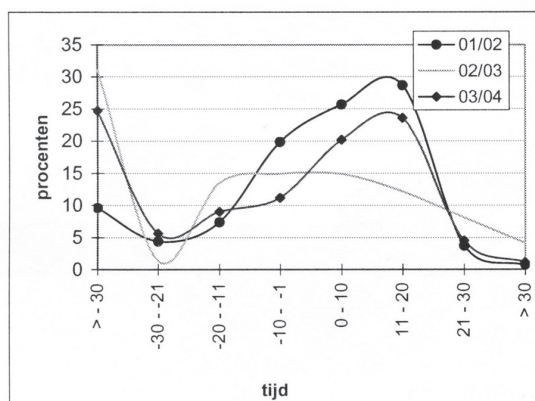
Vaak zit tussen het ontdekken van een aankomende vogel en het daadwerkelijk invallen maar één minuut.

Ook nu is gekeken of er een verschil zit in tijd tussen het invallen van de ringstaarten en de volwassen mannetjes. Helaas is het aantal verzamelde data (n=8) voor de volwassen mannetjes te weinig om er dit jaar iets zinnigs over te kunnen zeggen. Het lijkt er echter op dat ze dit jaar iets eerder zijn dan de andere winters, namelijk zo rond zonsondergang. Dit was de andere winters duidelijk later.

Bij de ringstaarten zien we eenzelfde grafiek als in de winter 2001/2002.

TABEL 3: AANTAL VERTREKKENDE EXEMPLAREN PER WINDRICHTING.

Windrichting	2001/2002		2002/2003		2003/2004	
	ringstaart	Volw. man	ringstaart	volw. man	ringstaart	Volw. man
N	7	3	12	2	7	
NO	1				2	
O			2	1		
ZO	4		1	1	3	
Z	1	1	2	6	2	1
ZW	1	1			2	
W	2		4			
NW	1		2			

FIGUUR 1: SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE INVAL-TIJDEN VOOR DE RINGSTAARTEN.

De spreiding in tijd is ook nu weer erg groot.

Deze ligt bij de ringstaarten tussen -103 minuten en +45 minuten t.o.v. zonsopgang (figuur 1).

PROOIEN

Op de Landschotse Heide zijn de braakballen dit jaar maar eenmaal verzameld en wel in april. Het aantal van 7 braakballen en een prooi die we aan een Blauwe kiekendief kunnen toeschrijven is dusdanig laag dat daar niets zinnigs over is te zeggen. Op de Cartierheide zijn de braakballen weer twee maal verzameld.

Voor de resultaten zie bijlage 1.

Een echte vergelijking kunnen we alleen maar maken met vorig jaar, ook toen zijn de braakballen in dezelfde periode verzameld. In het najaar is er geen noemenswaardig verschil. Het voorjaar laat een duidelijke toename zien van het aantal woelmuis (lees Veldmuis) prooien. Dat dit voorjaar de stand van de Veldmuis in de Kempen goed was zien we ook terug bij andere muizeneters als de Buizerd en de Ransuil.

DANKWOORD

Zo'n telling kun je niet alleen uitvoeren. Daarom een woord van dank aan iedereen die heeft meegeholpen met de tellingen. Speciaal wil ik Dirk van Dingenen en

Frans Huijbers vernoemen, zonder hun inbreng zouden er veel minder telgegevens zijn verzameld.

En natuurlijk een woord van dank aan Brabants Landschap en SBB-De Kempen voor het verlenen van toestemming om de tellingen in hun gebieden te mogen uitvoeren en om de gebieden te mogen betreden tijdens het rapen van de braakballen. ●

LITERATUUR:

Cornelissen H. 1987. *Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide, Zuidoost-Brabant.* De Roodborsttapuit 6 (1): 22-34.

Cornelissen H. 1988. *Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant, 1975/76 – 1986/87.* De Roodborsttapuit 7(2): 61-71.

Ottens H.J. 1999. *Blauwe Kiekendieven Circus cyaneus foerageren en slapen in percelen ongedorste gerst in Drenthe.* De Takkeling 7(3): 198-205.

Boedeltje G., Zijlstra M. 1981. *Territorialiteit, biotoop- en voedselkeuze bij de Blauwe Kiekendief Circus Cyaneus in de winter.* Limosa 54(1981): 73-80.

Manen W. van 1996. *Demografie en voedsel van overwinterende Blauwe Kiekendieven Circus Cyaneus in Drenthe.* Limosa 69(1996): 9-12.

Wouters P. 2002. *Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven Circus Cyaneus op de Landschotse Heide voorjaar 2001.* Uitgave VWG De Kempen.

Wouters P. 2003. *Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in de winter 2001 – 2002.* Blauwe Klauwier 29 (1): 6-15.

Wouters P. *Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in de winter 2002 – 2003.* ongepubliceerd.

BIJLAGE 1A:

PROOIEN OP DE CARTIERHEIDE.

IN DE GRIJZE BALK DE TOTALEN VOOR WOELMUIS, HAAS/KONIJN, VOGELS EN DE REST.

- NAJAAR.

najaar									
	2001/ 2002			2002/ 2003			2003/ 2004		
	aantal	%		aantal	%		aantal	%	
braakballen	104			229			108		
veldmuis	11	9,8		62	17,9		23	15,4	
woelmuis spec	31	27,7		90	26,0		33	22,1	
aardmuis				10	2,9		3	2,0	
ondergrondse woelmuis				1	0,3				
rosse woelmuis				1	0,3				
haar woelmuis			37,5	17	4,9	52,3	15	10,1	49,7
dwergmuis	3	2,7		12	3,5		3	2,0	
bosmuis				1	0,3		1	0,7	
haas	8	7,1							
konijn									
ha/ko			7,1						
haar spec	2	1,8		8	2,3				
huisspitsmuis				3	0,9				
bosspitsmuis							1	0,7	
dwergspitsmuis				1	0,3				
spits spec									
vogel spec	57	50,9	50,9	140	40,5	40,5	70	47,0	47
rest			4,5			7,2			3,3
totaal	112			346			149		

BIJLAGE 1B:

PROOIEN OP DE CARTIERHEIDE.

IN DE GRIJZE BALK DE TOTALEN VOOR WOELMUIS, HAAS/KONIJN, VOGELS EN DE REST.

- VOORJAAR

voorjaar									
	2001/ 2002		2002/ 2003		2003/ 2004				
	aantal	%	aantal	%	aantal	%			
braakballen	133		344		197				
veldmuis	24	15,2	73	13,9	81	26,8			
woelmuis spec	53	33,5	161	30,7	76	25,2			
aardmuis	6	3,8	8	1,5	2	0,7			
rosse woelmuis			1	0,2	1	0,3			
haar woelmuis			52,5	19	3,6	50	22	7,3	60,3
dwergmuis	7	4,4	21	4,0	5	1,7			
bosmuis	2	1,3	1	0,2					
haas	25	15,8	28	5,3	32	10,6			
konijn	7	4,4			3	1,0			
ha/ko			20,3	21	4,0	9,4	7	2,3	13,9
haar spec				12	2,3		6	2,0	
huisspitsmuis				3	0,6				
spits spec				1	0,2				
bosspitsmuis	1	0,6							
vogel	33	20,9	20,9	175	33,4	33,4	67	22,2	22,2
rest			6,3			7,2			3,6
totaal	158		524		302				

Blauwe kiekendief, vrouw links, man rechts

foto's: Robert Kastelijn

Lac du Der, 6 en 7 november 2004

Alfonso Gil

Het is weliswaar lang geleden, maar toch de moeite waard voor een verslagje.

Met ruim 20 mensen zijn we een weekeinde in en rond het Franse Lac du Der naar de kraanvogels gaan kijken. Niet alleen hebben we de langnekkige vogels in de scoop gehad: ook nog ruim tachtig andere soorten gezien. Het mooiste vond ik persoonlijk de avondverzameling. Wat een spektakel! Duizenden kranen (maar ook veel aalscholvers) zien arriveren... en wat een herrie!

De accommodatie was volgens de meeste deelnemers geweldig. De opkomst overtrof alle verwachtingen en blies nieuw leven in de oude traditie van de werkgroep, om van tijd tot tijd buiten het werkgebied, met z'n allen vogels te gaan spotten.

ENKELE WAARGENOMEN SOORTEN:

Grote Zilverreiger, Blauwe Reiger, Kraanvogel, Ooievaar, Bonte Strandloper, Witgat, Wulp, Aalscholver, Krakeend, Pijlstaart, Kuifeend, Smient, Slobeend, Wintertaling, Tafeleend, Bergeend, Brandgans, Grauwe Gans, Geelpootmeeuw, Zilvermeeuw, IJsvogel, Waterpieper, Frater, Putter, Sijs en Klapekster. Roofvogels waaronder: Rode Wouw, Visarend, Blauwe Kiekendief, Torenvalk en Slechtvalk.

Kleurenfoto's Harold Bierens
Rode wouw, Tom Heijnen

VERSLAG VAN DE PATRIJZEN-INVENTARISATIE 2004

Door Marco Bakermans

1. INLEIDING

Voor de vierde keer is geprobeerd een beeld te krijgen van de Patrijzenpopulatie in de Kempen. Na 1986, 1992 en 1998 is het nu 2004 waarvoor een redelijk inzicht verkregen is van het voorkomen van de soort. Dit keer zijn maar liefst 32 km-hokken geïnventariseerd door 11 personen, alle volgens de voorgeschreven methode. Helaas bleek het niet mogelijk om alle km-hokken die in voorgaande jaren zijn geteld zijn opnieuw te inventariseren. Het aantal hokken dat in elke telling betrokken is, is hierdoor gedaald tot 10.

Deze verslaglegging bevat de volgende onderdelen: een beschrijving van de vraagstelling en de gebruikte inventarisatie-methode (resp. hoofdstuk 2 en 3), een opsomming van de resultaten (hoofdstuk 4); tenslotte worden de resultaten vergeleken (hoofdstuk 5) en van hun relativiteit voorzien (hoofdstuk 6).

2. VRAAGSTELLING

De Patrijs is een van de meest kenmerkende soorten van het agrarisch gebied van de Kempen. Het is een indicator voor de natuurkwaliteit van het agrarisch landschap. Daar waar het landschap kleinschalig is met afwisselend en extensief grondgebruik voelt de soort zich thuis. De soort is een standvogel; dus indicatief voor de 'jaarrond' kwaliteit van een gebied.

Al in 1986 heeft de eerste grootscheepse Patrijzen-inventarisatie plaatsgevonden. Bij een herhaling van deze inventarisatie in 1992 leek het erop dat de soort wat aan het afnemen was (Bakermans et al, 1992), hoewel dit statisch niet helemaal hard gemaakt kon worden. Er is toen ook vastgesteld dat er landschappelijk nauwelijks verandering hebben plaatsgevonden.

Momenteel staan er nogal wat veranderingen in het agrarisch gebied op stapel. Ze komen neer op een extensivering van het grondgebruik in delen die binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) vallen en een intensivering van de agrarische gebieden die erbuiten vallen. De verder intensivering is goed merkbaar in de meeste blokken die al vaker bij de steekproef betrokken zijn. Er bleken echter amper natuurontwikkelingsprojecten voor te komen. Vandaar dat de inventarisatie aangevuld is met enkele blokken waar wel sprake is van (agrarische) natuurontwikkeling.

De vraagstelling voor voorgaande Patrijzen-inventarisaties luidde als volgt:

- hoe talrijk is de Patrijs in de Kempen
- zijn er verschillen in dichtheid, regionaal of naar landschapstype
- is er sprake van duidelijk aan te tonen toe- of afname
- is de realisatie van de EHS van invloed op de Patrijzen-populatie.

3. METHODE

Er is gebruik gemaakt van de inventarisatie-methode en het vergelijkingsmateriaal uit 1986 en 1992. De volgende richtlijnen zijn voor beide inventarisaties gehanteerd:

- inventarisatie-eenheid: km-hok;
- inventarisatieperiode: maart tot met mei;
- inventarisatietijd: van 1 uur voor tot 1 uur na zonsondergang;
- inventarisatieduur: 1 uur per km-hok;
- aantal bezoeken: min.3;
- regelmatig, zeker 1x per 200m stoppen en luisteren;
- geen cassetterecorder gebruiken;
- vervoer: op de fiets en/of te voet;
- gegevensverwerking: in het veld op standaard-formulieren, waarnemingslocatie intekenen op kaartje.

Een uitgebreide beschrijving van de methode is te verkrijgen bij de auteurs.

Het was de bedoeling dat in elk geval de km-hokken die alle andere jaren gedaan zijn weer geïnventariseerd werden. Uitbreiding van het telgebied vond bij voorkeur plaats door aansluiting bij deze hokken. Zo zijn 5 clusters van uurhokken ontstaan waarbinnen gegevens over Patrijzen verzameld werden. Dit zijn de clusters Eindhoven- Acht, Weebosch, Eersel-Steensel-Riethoven, Hapert-Hoogeloon en Bladel-Reusel.

4. RESULTATEN

In tabel 1 staan de resultaten van de inventarisatie in 2004. Helaas konden door omstandigheden enkele toegezegde km-hokken niet geïnventariseerd worden waarvoor een vergelijking met voorgaande jaren niet mogelijk was. De continue steekproef over de drie inventarisatiejaren wordt daarmee beperkt tot slechts 3 hokken.

Van de km-hokken is vaak slechts een deel geschikt als biotoop voor de Patrijs. Bebouwing, bos en water zijn aangemerkt als ongeschikt biotoop; het agrarisch gebied als geschikt biotoop. De aantallen per km-hok zijn daarom ook omgerekend naar aantal per oppervlak geschikt biotoop.

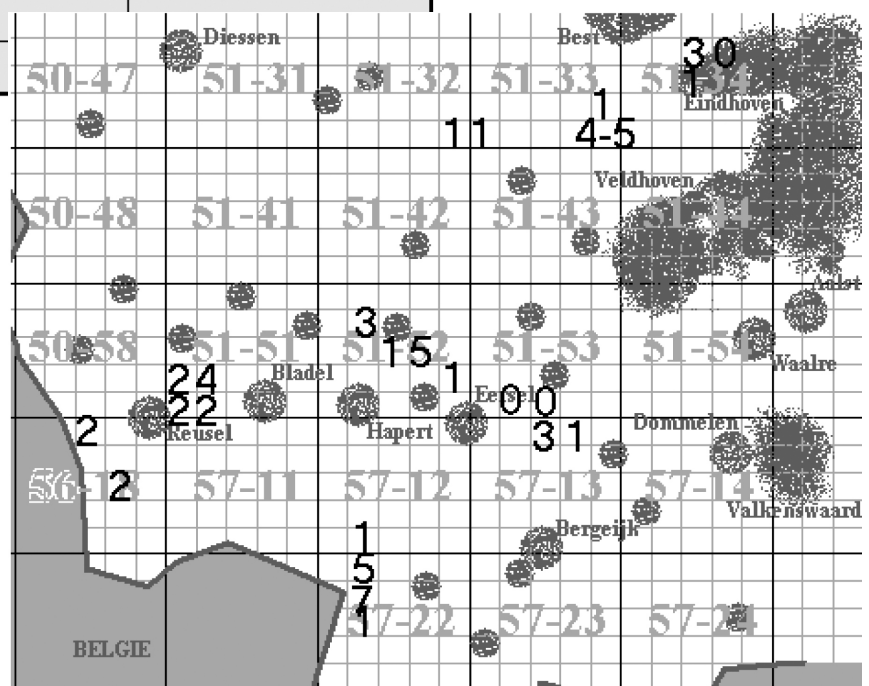
Patrijzen foto: Robert Kastelijn

Tabel 1: resultaten inventarisatie 2004

km-hok	percentage geschikt	territoria 2004	aantal geldige bezoeken	gebied
51-32-55	40	1	>3	Rouwven (Wintelre)
51-33-51	90	2	>3	Rouwven (Wintelre)
51-33-35	70	1	>3	Oirschotse dijk (Oirschot)
51-33-45	60	4-5	3	Strijpse Kampen (Oirschot)
51-34-32	90	3	3	Acht (Eindhoven)
51-34-41	60	2	>3	Omg.Beatrixkanaal (Eindhoven)
51-34-42	70	0	2	Nieuw Acht (Eindhoven)
51-41-45	80	1	>3	Grijze Steen (Casteren)
51-51-41	70	2	4	De Bus (Reusel)
51-51-42	90	4	4	Franse Hoef (Bladel)
51-51-51	80	2	2	Buspad (Reusel)
51-51-52	90	2	4	Raamsloop (Bladel/Reusel)
51-52-13	80	1	>3	Koebosch (Hoogeloo)
51-51-15	90	1	>3	Biezenheuvel (Hoogeloo)
51-52-21	90	2	>3	Vossenbussel (Casteren)
51-52-22	50	1	>3	Groene akkers (Hoogeloo)
51-52-23	90	1	>3	Heuvel (Hoogeloo)
51-52-33	90	2	5	Den Aard (Hoogeloo)
51-52-34	100	4	5	Domineepad (Hoogeloo)
51-53-25	30	1	9	Heessche akkers (Eersel)
51-53-35	50	0	9	Zandbogten (Steensel)
51-53-43	40	0	8	Groote akker (Steensel)
51-53-53	50	0	8	Zandbogten (Steensel)
56-18-13	80	2	3	Beleven (Reusel)
56-18-43	80	2	3	Herdersdreef (Reusel)
57-12-52	10	1	5	Hapertse heide (Hapert)
57-13-13	80	3	8	Molenveld (Riethoven)
57-13-14	60	1	8	Hobbeler heide (Riethoven)
57-16-31	30	1	2	Langakkers (Leende)
57-22-12	60	5	4	Witrijt (Weebosch)
57-22-22	50	7	4	Holle Witrijt (Weebosch)
57-22-32	30	1	4	Gerardusweg (Weebosch)
totaal	2220	60-61		
gemiddeld aantal	Per ha 0,03	Per km hok 1,9		

Tabel 1 laat zien dat er wat verschillen zijn in dichtheid tussen de regio's. In de omgeving van Eindhoven-Acht, Weebosch en Reusel leverde de inventarisatie duidelijk meer op dan in de omgeving van Steensel en Waalre. Hoogeloo neemt een middenpositie in. De hoge dichtheden bij Acht kunnen te maken hebben met verdringing van de soort uit aangrenzende km-hokken vanwege stadsuitbreidingen. Bij Weebosch was een aantal zeer rijke km hokken aanwezig. Dit is te verklaren vanuit de invulling van de EHS hier. Talrijke graanakkers en braakliggende grond leverden hier een ideaal biotoop. Oudere gegevens (SOVON broedvogelonderzoek 1999) gaven voor dit gebied 2 paar patrijzen; in 5 jaar zijn het er 13 geworden! In aangrenzend gebied is hier zelfs een territorium op heide vastgesteld. Dit geeft een beeld van de potenties die de patrijs in de regio nog heeft.

Tabel 2: resultaten alle inventarisaties

km-hok	percentage geschikt	territoria 1986	dichtheid per km2	territoria 1992	dichtheid per km2	territoria 1998	dichtheid per km2	Territoria 2004	Dichtheid per km2
51-25-51	50			1	2				
51-25-52	50			3	3				
51-32-55	40							1	2,5
51-33-35	70							1	1,4
51-33-51	90							2	4,5
51-33-45	90					4	4,4	4-5	4,5
51-34-11	30			2	6,7				
51-34-15	50			1	2				
51-34-22	70			2	2,9				
51-34-25	50			0	0				
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7	3	3
51-34-34	30	3	10						
51-34-41	60							2	3,3
51-34-42	70					1	1,4	0	0
51-35-11	70			3	4,3				
51-35-12	70			3	4,3				
51-35-21	30			0	0				
51-35-22	50			0	0				
51-41-45	80							1	2,5
51-43-55	60			0	0				
51-45-45	80			8	10				
51-45-55	100			3	3				
51-46-51	70			6	8,6				
51-51-15	90							1	1,1
51-51-41	70			3	4,3	3	4,3	2	2,9
51-51-42	90			3	3,3	4	4,4	4	2,2
51-51-51	80			6	7,5	2	2,5	2	2,5
51-51-52	90			4	4,4	3	3,3	2	2,2
51-51-55	70	3	4,3						
51-52-13	80							1	1,3
51-52-21	90							2	2,2
51-52-22	50							1	2
51-52-23	90			4	4,4			1	1,1
51-52-33	90	5	5,6	6	6,7	1	1,1		
51-52-34	100							4	4
51-52-42	60			4	6,7				
51-52-43	100	10	10	5	5	5	5		
51-53-15	90			0	0				
51-53-25	30	2	6,7	1	3,3	0	0	1	3,3
51-53-35	50					0	0	0	0
51-53-43	40							0	0
51-53-45	50					2	4		
51-53-52	80	1	1,3	0	0				
51-53-53	50							0	0
51-54-14	50					1	2		
51-54-22	80	0	0	0	0	4	5		
51-54-23	80	1	1,3	6	7,5	3	3,8		
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8	2	2,2
56-18-43	80	3	3,8	4	5	6	6,3	2	2,5
57-11-14	50	2	4						
57-11-15	100	8	8						
57-12-12	90	5	5,6	5	5,6	10	11,2		
57-12-22	80	7	8,8	3	3,8	4	5		
57-12-32	50			1	2				
57-12-52	10							1	10
57-13-13	70			2	2,9	3	4,3	3	4,3
57-13-14	50	0	0	1	2			1	2
57-16-31	30							1	3,3
57-22-12	60							5	8,3
57-22-22	50							7	14
57-22-32	30							1	3,3
totaal		58		99		70		60	
aantal ha geïnventariseerd		1370		2520		1580		2220	
aantal km-hokken		16		35		20		32	
dichtheid per 100 ha			4,2		3,9		4,4		2,7
dichtheid per km-hok			3,6		2,8		3,5		1,4

5. VERGELIJKING MET DE RESULTATEN VAN 1986 EN 1992.

In tabel 2 worden de kilometerhokken die in 1986, 1992, 1996 en 2004 geïnventariseerd zijn op een rijtje gezet. Hierbij is ook de dichtheid aangegeven in verhouding tot het percentage geschikt biotoop binnen het

betreffende km-hok. In tabel 3 is een selectie gemaakt van de 10 km-hokken die in alle drie de jaren geïnventariseerd zijn; deze kunnen aangemerkt worden als de vaste steekproef voor de Patrijzenpopulatie.

Tabel 3: vergelijking 3 keer getelde km-hokken

km-hok	percenta ge geschikt	territoria 1986	dichtheid per km2	territoria 1992	dichtheid per km2	territoria 1998	dichtheid per km2	territoria 2004	Dichtheid per km2	opmerkingen
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7	3	3	afname
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8	2	2,2	afname
56-18-34	80	3	3,8	4	5	6	6,3	2	2,5	afname
totaal		11		13		20		7		
aantal ha geïnventariseerd		270		270		270		270		
aantal km- hokken		3		3		3		3		
dichtheid per 100 ha			4		5		7		2,6	afname
dichtheid per km-hok			3,7		4,3		6,7		2,3	afname

Helaas is het continue geïnventariseerde aantal km-hokken beperkt tot slechts 3. Deze bevestigen echter het beeld dat uit de totaal inventarisatie naar voren komt: een desastreuze afname van de patrijs.

De gemiddelde dichtheid per 100 ha agrarisch gebied is in de Kempen erg hoog (ca 4,4). Bijlsma geeft voor Nederland dichtheden van 0,2 tot 1,7 broedparen per 100 ha. Echter ten opzichte van de goede Franse Patrijzengebieden is het nog erg pover (30 broedparen per 100 ha, the EBCC Atlas of European Breeding Birds, Hagemijer & Blair, 1997).

6. DISCUSSIE

In hoofdstuk 5 is een vergelijking gedaan tussen de aantallen van de vier inventarisatie-jaren. De conclusie hieruit is dat de populatie van de Patrijs in de Kempen als geheel, na een toename in de jaren negentig, sterk afgenomen is. Dit is overeenkomstig de al eerder aangegeven landelijke trend. Het lijkt er op dat de afname in de Kempen vele jaren vertraagd is ten opzichte van veel andere delen van het land (N.A.V. Hustings en Vergeer 2002).

Bepalende factoren voor de populatiegrootte van de Patrijs zijn biotoop, weersomstandigheden en jacht. Over biotoop valt te vermelden dat in de periode 1986-1992 geen noemenswaardige veranderingen hebben plaatsgevonden. In de periode 1992-1998 zijn de veranderingen weliswaar nog niet groot, maar wel duidelijk aanwezig. Dit manifesteert zich enerzijds door een toename van de hoeveelheid braakliggende grond, meestal als voorfase voor bouwactiviteiten (Acht, Hapert) en anderzijds door een toename van de teelt van siergewassen (vnl. coniferen).

Deze trend heeft zich in de periode 1998-2004 voortgezet, een voorbeeld is de inrichting van het PIROC oefenterrein op voormalig agrarisch gebied. Hiernaast doet in deze periode het nieuwe verschijnsel van natuurbouw zich voor. Dit uit zich in hier en daar wat meer ruigte en

plaatselijk het extensiveren van teelten. Bij Weebosch leverde dit de hoogste dichtheden op. Dit blijkt echter onvoldoende om de gemiddelden voor de Kempen te compenseren.

Weersomstandigheden kunnen van grote invloed zijn op korte termijn populatieveranderingen. Met name in natte en kille voorjaren is het aantal kuikens dat opgroeit erg laag. Droge voorjaren daarentegen kunnen tot flinke populatie toename leiden, met name als hierdoor de cyclus tussen landbouwkundige bewerkingen verlengd wordt (zaaien, spuiten, wieden, maaien etc.). Onze inventarisatiejaren zijn voorafgegaan door gemiddelde voorjaren, waardoor de invloed van weer beperkt zal zijn.

Wat de jacht betreft is de druk afgenomen. De soort werd in latere jaren dan 1986, minimaal bejaagd (mededeling wildbeheerseenheid Westerkempen). Doordat de soort sinds 1994 niet meer bejaagbaar is valt is de invloed deze factor vrijwel uit te sluiten. Mogelijk dat het afnemen van de jachtdruk een positieve invloed heeft op de populatie van de soort.

7. LITERATUUR

- van Asseldonk, 1986. Kempische Patrijzen-inventarisatie 1986. De Blauwe Klauwier 12-3.
- Bakermans, Deeben, Hermans en van der Vleuten, 1993. De Patrijs in de Kempen in 1992. De Blauwe Klauwier 19-1.
- Bakermans en van der Vleuten, 1998. Verlag Patrijzen-inventarisatie 1998.
- Texeira, 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels.
- Hagemijer en Blair, 1997. The EBCC atlas of European breeding birds.
- Hustings en Vergeer, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels.

TENSLOTTE

Aan deze inventarisatie hebben de volgende personen meegewerkt: Marco Bakermans, Martin van de Broek, Ben Jacobs, Janus Eliëns, Rien Kelder, Els en Wil de Veer, Gerrit Vink, Roel Winters, Jan Wouters en Pieter Wouters. [Reflectie op pagina 67](#)

De grote gele kwikstaart in de Kempen: incidentele toename of nieuwe ontwikkeling?

Beschrijving van de status van de grote gele kwikstaart in de Kempen in 2005.

Robert Kastelijin

INLEIDING

De grote gele kwikstaart is pas sinds 2000 een regelmatige broedvogel in de Kempen. Vanaf dat jaar zijn weliswaar elk jaar 1 of enkele broedgevallen vastgesteld maar in 2005 was sprake van een spectaculaire toename. Een en ander kan natuurlijk een positieve ontwikkeling zijn, maar evengoed kan dit een incidenteel goed jaar zijn geweest. Dat zullen we pas te weten komen als we de komende jaren alert blijven monitoren. De grote gele kwikstaart is een soort die zich niet altijd eenvoudig laat ontdekken maar wel regelmatig gemeld wordt. Aan de hand van de waarnemingen die, vanaf begin 2005 binnen kwamen op de website Vogels in de Kempen, is mooi te volgen hoe 2005 zich ontwikkelde tot een opvallend jaar voor deze soort. Het leek me zinvol om dit te beschrijven en zo de opmars van deze soort te documenteren.

STATUS

Het voorkomen van de grote gele kwikstaart in de Kempen kan volgens de Avifauna Online (Website Vogels in de Kempen, T. Heijnen) als volgt worden weergegeven:

1. doortrekker in vrij klein aantal
2. wintergast in klein aantal
3. uiterst schaarse broedvogel

Het jaarpatroon van de grote gele kwikstaart vertoont een zwakke piek in maart en april, wanneer de broedplaatsen bezet raken en er wat doortrek plaatsvindt. Een grotere piek wordt echter waargenomen tijdens de najaarstrek in september en oktober. De hoeveelheid wintergasten heeft een direct verband met hoe streng de winter verloopt. Strenge winters zorgen voor lagere aantallen omdat de overwinteraars omkomen of wegtrekken.

Op broedvogels moeten we alert zijn vanaf eind maart tot eind juni. Hoewel aan de kust de doortrek nog tot in mei door kan gaan, is het merendeel van de vogels in het binnenland dan al volop aan het broeden of zelfs al met een tweede legsel bezig.

BIOTOOP

Hoewel de grote gele kwikstaart van oudsher in het middelgebergte van Midden-Europa en Groot-Brittannië broedde, is de soort vanaf de 2e helft van de 19e eeuw ook de laaglandbeken in andere delen van Europa gaan koloniseren. In de loop van de 20e eeuw is de soort in Scandinavië sterk toegenomen hetgeen de toename van doortrekkers en overwinteraars verklaart. Langs de laaglandbeken in Limburg en de Achterhoek worden in Nederland van oudsher de grootste dichtheden van deze kwikstaart vastgesteld.

Grote Gele Kwikstaart, man
Volmolen, april 2005

Reflectie patrijzeninventarisatie 2004 door Marco Bakermans (2015)

Toen de patrijs nog heel gewoon was: het moet eind jaren zeventig geweest zijn dat ik in een sneeuwlandschap bij Hapert/Dalem ca. 120 patrijzen bijeen zag. Voor toen al uitzonderlijk veel, voor nu zouden superlatieven ontbreken... Toch zag ik zo tegen nieuwjaar 2015 op bijna dezelfde plek maar liefst 27 exemplaren. Zou het kunnen dat in een kleine vijftig jaar de patrijzenstand met driekwart verminderd is?

Daarvoor kan ik nu terugkijken op een samenvattend artikel in de Blauwe Klauwier over de periode 1986-2004. Een periode waarin behoorlijk intensief gekeken is naar de patrijs als broedvogel. In deze periode zien we zo'n beetje een halvering van de patrijzenstand. Daarmee kunnen we zeggen: we waren er bij...

Wat we ook zien is dat het niet helemaal lineair ging maar met perioden van licht herstel, langzame en snellere afname. Een stukje documentatie over de teloorgang van de vogelrijkdom van het agrarisch gebied.

Als ik nu terugkijk op dit soort onderzoeken, moet ik een beetje grinniken. Er is weinig wetenschappelijks aan. Steeds wisselende deelnemers, variabele blokken, mensen die de handleiding verschillend uitlegden of een eigen methode kozen. Ik wacht nog steeds op toegezegde telformulieren en ingetekende begroeiingskaarten van bepaalde blokken....

Dat is de kritische kant. Er zit echter zeker ook een positieve kant aan dit soort onderzoeken. We weten meer dan wat we anders op gevoel zouden weten en het blijft een aardige steekproef (al dan niet representatief). En, belangrijker, er zijn enthousiaste mensen naar buiten geweest. Naar gebieden waar zich anders amper een vogelaar vertoont. Al schrijvend voel ik ook weer het genot van de stilte rondom zonsondergang, van de naderende kou die aangekondigd wordt door de dampen die uit de weilanden opstijgen. Twee handen die de oren vergroten, en dan... een plotseling gekras in de stilte. Het heerlijke gevoel dat ze er nog zijn...

De laatste jaren duikt de soort echter ook regelmatig op bij laaglandbeken in andere regio's (waaronder de Kempen). Wel heeft snelstromend water in ieder geval de voorkeur, dus vaak worden broedmogelijkheden in de omgeving van watermolens, sluisjes, stuwtjes en vistrappen gezocht. Daarbij zou de nestgelegenheid, die op dat soort locaties in grotere mate aanwezig is, wel eens van cruciaal belang kunnen zijn (dit mede gezien de nestkastresultaten elders in Nederland en België). Nestgelegenheid wordt vaak gezocht in de vorm van een nis in of onder een bruggetje, een oneffenheid in een ruige oever of een nestkastje. Verder moeten foerageermogelijkheden aanwezig zijn. Bij voorkeur in de vorm van slik- of kiezelstrandjes. Buiten de broedtijd, op doortrek en in de winter, is de soort minder kieskeurig. De snelstromende locaties bij rivieren/beken hebben natuurlijk nog steeds de voorkeur, maar ook op (zand)strandjes langs meren en vennen, langs kleine slootjes, plassen water op akkers en zelfs op platte daken met waterplassen in steden en dorpen laten de kwikstaarten zich dan zien. Buiten het broedseizoen en op trek wordt de grote gele kwikstaart meestal solitair of in paren waargenomen. In het winterhalfjaar echter slapen de vogels graag bij elkaar in groepen tot wel 50 exemplaren. Meestal wordt begroeiing laag boven het water opgezocht. Recente voorbeelden in De Kempen zijn slaappleatsen in Eindhoven met 10 à 15exx en waterzuivering Hapert met 10exx.

Grote Gele Kwikstaart, juveniel
Eindhoven , 11-5-2003

© R. J. Kastelijjn

INTERPRETATIE VAN TERRITORIUM OF NESTINDICEREND GEDRAG

Om vast te stellen of het een territorium of een mogelijk broedgeval van de grote gele kwikstaart betreft zijn drie typen waarnemingen van belang. In volgorde van belangrijkheid:

1. oudervogel sleept binnen datumgrenzen en in geschik te biotoop met voedsel (wijst bijna altijd op broedgeval).
2. een koppel binnen de datumgrenzen in geschikt biotoop (territoriumindicerend).
3. zingend mannetje in geschikte biotoop (minimaal territoriumindicerend). Als er twee zulke waarnemingen

zijn gedaan met minimaal 10 dagen tussenruimte dan mag dat als potentieel territorium/broedgeval beschouwd worden. Van die twee waarnemingen moet er minimaal één tussen 20 april en 20 juni zijn gedaan. Nestvondsten en nestindicerende waarnemingen wijzen uiteraard altijd op een broedgeval.

WAARNEMINGEN IN 2005 (TOT JULI)

We hebben de waarnemingen van grote gele kwikstaarten, zoals die van januari tot medio juni 2005 op de website Vogels in de Kempen zijn binnengekomen, onderverdeeld in twee categorieën:

1. wintergast/doortrekker (januari t/m maart).

2. (mogelijk) territorium (medio april t/m juni).

In de bijlage zijn vanaf april t/m juni 2005 alle ingezonden waarnemingen vermeld. Daaruit volgen onderstaande locaties met een indicatie van territoria/broedgevallen. Indicatie territoria/broedlocaties (zie ook bijlage):

- Collse Watermolen
- Opwettense Watermolen
- Hooijdonkse Watermolen
- Dommelse Watermolen
- Watermolen Volmolen/Waalre
- De Run/Veldhoven (Heers)
- Kasteel Heeze
- Het Schut/Bergeijk *
- Waterzuivering Hapert *
- Geldrop Centrum
- Soeterbeek Eindhoven/Nueneen *
- De Run/Steensel

Van de met * aangegeven locaties zijn geen territorium-indicerende waarnemingen gemeld.

CONCLUSIE

Er zijn dus twaalf locaties met waarnemingen van grote gele kwikstaarten binnen de datumgrenzen, waarvan er zeker negen ook nog eens nestindicerend of zekere broedgevallen zijn. De conclusie is dan ook dat er een positieve ontwikkeling gaande lijkt te zijn van het aantal grote gele kwikstaartterritoria in De Kempen. In ieder geval is de soort er de status van uiterst schaarse broedvogel ontstegen.

OPROEP

Er zijn diverse locaties die in 2005 geen territorium opleverden of waar niet geteld is, maar die wel het potentieel hebben om dit in de nabije toekomst te kunnen doen.

Om er maar eens enkele te noemen:

- Keersopper Molen/Valkenswaard
- diverse plaatsen langs de Beekloop en Keersop ten zuiden van Westerhoven
- diverse plaatsen langs de Reusel, Grootte Beerze
- diverse plaatsen langs de Tongelreep en Sterkselse Aa

Om de status van de grote gele kwikstaart als broedvogel in de Kempen de komende jaren goed te kunnen volgen, zijn alle waarnemingen van de soort vanaf begin april van belang. Daarbij dienen potentiële broedlocaties te worden afgezocht. Bij deze dan ook de vraag om vanaf begin april liefst alle, maar in ieder geval die waarnemingen die voldoen aan de drie criteria voor territorium of nestindicerend gedrag, door te geven aan: waarnemingen@vogelsindekempen.nl

LITERATUUR

T. Heijnen: Avifauna On-Line

SOVON 1987: Atlas van de Nederlandse Vogels

SOVON Vogelonderzoek Nederland2002: Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000

A. Harris, L.Tucker & K.Vinicombe: Vogeldeterminatie - handboek voor het identificeren van vogels

P. Alström and K. Mild: Pipits & Wagtails of Europe, Asia and North America .Broedvogelinventarisatie

Van Dijk, A.J. & Hustings, F. (1996, 2004): Broedvogelinventarisatie kolonievogels en zeldzame soorten (handleiding landelijk soortonderzoek broedvogels), Sovon, Beek-Ubbergen.

Met extra dank aan Frank Neijts die een eerdere versie van dit artikel van waardevolle op- en aanmerkingen voorzag.

Adult voert jong
Eindhoven , 11-5-2003

©R.J.Kastelijjn

BIJLAGE WAARNEMINGEN GROTE GELE KWIKSTAART VAN APRILI T/M JUNI 2005

April

- Volmolen/Waalre (1pr 2-4).
- De Run/Veldhoven (1pr 2-4) .
- Dommel bij Soeterbeek/Nuenen(1vr 3-4).
- Het Schut/Bergeijk op (1ex 17-4)
- Volmolen te Waalre (1ex 20-4).
- Collse Watermolen op (1ex 22-4).
- Collse watermolen (1pr op 27-4).
- Opwettense watermolen (1vr op 27-4).
- Hooijdonkse Molen (1vr op 28-4).
- Het Schut/Beekloop te Bergeijk(1ex 28-4).
- Waterzuivering Hapert (1ex op 28-4).
- De Run/Veldhoven (1pr op 29-4).
- omgeving Run/Steensel (6exx; mogelijk vroeg uitgevlogen nest? 28-4).

Mei

- Hooijdonkse Molen (1pr 2-5).
- Bruggetje bij Heers(de Run) (1vr met voedsel 3-5).
- Kasteel Heeze (broedgeval 3-5).
- Soeterbeek/Eindhoven (1ex 4-5).
- Collse Zegge (1ex 5-5) en Kasteel Heeze (1ex 5-5).
- Geldrop Centrum (zingend mannetje 8-5).
- Dommelse Molen (zingend mannetje 8-5).
- Collse Watermolen (1pr 12-5).
- Volmolen Waalre (2e broedsel 12-5).
- De Run/Veldhoven (man + juv. 12-5).
- De Run/Veldhoven (1ex 16-5).
- De Gender/ dorpsstraat Veldhoven (1ex zingend 18-5).
- Het Schut/Bergeijk (1ex 21-5).
- Volmolen Waalre (1ex 21-5).

Juni

- Dommel/Eckartsbos (3juv. 11-6)

Opmerking:

Vanaf 20 april (onder de streep) gaan de datumgrenzen m.b.t. inventarisatie gelden. Alle waarnemingen vanaf 11-6-2005 duiden niet op territoria en kunnen al eerste tekenen van zwerfende exemplaren of trekkers zijn.

Reflectie grote gele kwikstaarten door Robert Kastelijjn (2015)

“Toen ik in 2005 het artikel “De grote gele kwikstaart in de Kempen: incidentele toename of nieuwe ontwikkeling?” voor de VWG schreef, bestond het vermoeden al dat de soort wel eens met een flinke opmars bezig kon zijn. Vervolgens werd, na het publiceren van het artikel in januari 2006, de website www.grotegelekwik.nl opgezet en werden allerlei projecten (o.a. onderzoek aan bestaande populatie, bescherming en beheer) opgestart. Inmiddels is wel gebleken dat de timing van het publiceren van het artikel perfect was en dat de Kempen zich vanaf 2005 tot één van de topbolwerken voor grote gele kwikstaarten hebben ontplooid.”

Onderzoek naar wespndieven in de Kempen 2008

Jacques van Kessel en Pieter Wouters

Er is ook dit jaar weer een zelfde opzet gehanteerd als in 2007. Gekozen is om in een vast omljnd gebied te blijven werken. In dit gebied gaan we zeker ook de komende jaren weer proberen zoveel mogelijk gegevens over de wespndief te verzamelen.

Het onderzoeksgebied

Het in 2008 onderzocht gebied is 224 km² groot en is, ruwweg, gelegen binnen de vierhoek Bladel, Veldhoven, Eindhoven- noord en Diessen (figuur 1).

Binnen dit gebied liggen enkele grotere bosgebieden zoals: Oirschotse Heide, Aarlese Heide, Oostelbeerse Heide, Straatsche Heide, Landgoed 's Heerenvijvers, Landgoed De Baest, Landgoed De Wielewaal, Spreeuwelse Heide, Landschotse Heide, Neterselse Heide, Beerse Broek, Buikheide-Halve Mijl, Wolfhoekse Heide en Sprankelbossen.

Naast deze grote bosgebieden liggen er talloze kleinere bosgebieden en bosjes in het agrarische landschap. Dit agrarische deel wordt voor het overgrote deel intensief gebruikt. De akkerbouw heeft hierin het grootste aandeel. En binnen de akkerbouw heeft de maïsteelt weer het grootste aandeel. Tenslotte wordt het gebied voor een deel doorsneden door de beekdalen van de Grote en Kleine Beerze, de Dommel, de Run en Keersop. In deze beekdalen liggen verspreid nog diverse beekbegeleidende bosjes.

Methode

posten

In de periode 1 juli t/m 25 augustus 2008 is in het onderzoeksgebied (zie kader figuur 1) dagelijks naar wespndieven gekeken, meestal door een en soms door meerdere personen. Daarnaast is er ook nog een groot aantal losse dagen gekeken in de tweede helft van juni. Het kijken naar wespndieven werd gedaan door te posten op een locatie met goed uitzicht over een bosgebied. Daar werd dan tussen de twee en vier uur gepost zoals dat ook in 2007 is gebeurd. In voorafgaande jaren (2003 – 2006) was dat tussen de drie en zes uur. Met die nieuwe methode kunnen per dag dus meerdere gebieden worden bezocht. Hierbij werd voortdurend de horizon en de lucht afgezocht op vliegende wespndieven.

Als belangrijk hulpmiddel werd daarbij meestal een of meerdere telescopen gebruikt. Werd er op een locatie heel de dag niets gezien, dan werd er later nog een dag extra gepost. Wanneer er in een bosgebied wespndieven voorkomen, dan kun je namelijk na twee tot drie uur waarnemen in juli en augustus vrijwel zeker een exemplaar zien. Uit ons veldwerk is wel gebleken dat, ook al zit je in de buurt van een nest, je soms na drie tot vier uur posten nog geen Wespndief hebt gezien. Ook in 2008 is er vooral gepost op dagen met redelijk mooi weer zonder neerslag en/of harde wind. De waarnemingen zijn steeds nauwkeurig ingetekend op topografische kaarten (1:50.000) met de vermelding: waar komt de vogel vandaan, waar vliegt hij naar toe en is hij wel of niet prooidragend. Later werden thuis alle waarnemingen gecontroleerd

juvenile wespndief
foto: Piet van Happen

“Hieruit blijkt dus dat wespddieven inventariseren heel moeilijk en specifiek werk is, ...”

met behulp van topografische kaarten (1:25.000) en luchtfoto's. Indien mogelijk is er ook een tekening gemaakt van de onderkant van de vogel. Zo kan men op een waarnemingspunt vaststellen of het om hetzelfde exemplaar gaat of dat er meerdere in het spel zijn. De beschreven methode is al tien jaar toegepast in het bosgebied Buikheide- Halve Mijl (550 ha). Nadeel van deze methode is wel dat je vanaf de grond niet nauwkeurig kunt zien waar een vogel vandaan komt en waar hij naar toe vliegt. Vanuit hoge posten, bijvoorbeeld een hoge boomtop, is het waarnemen en intekenen natuurlijk veel nauwkeuriger. Maar helaas, ook dit jaar is er geen 'topwerk'

verricht omdat de meesten van ons hoogtevrees hebben! Naast het vaststellen van territoria is er vrijwel geen aandacht besteed aan het vinden van nesten.

Onderzoek in Gelderland

In de provincie Gelderland is jarenlang onderzoek gedaan naar het ruimtegebruik van wespddieven door middel van het posten in boomtoppen (Van Manen en Sierdsema, 2008). Hieruit blijkt dus dat wespddieven inventariseren heel moeilijk en specifiek werk is, de vogels arriveren pas eind april - begin mei bij de broedlocaties, balts voor het leggen van de eieren is

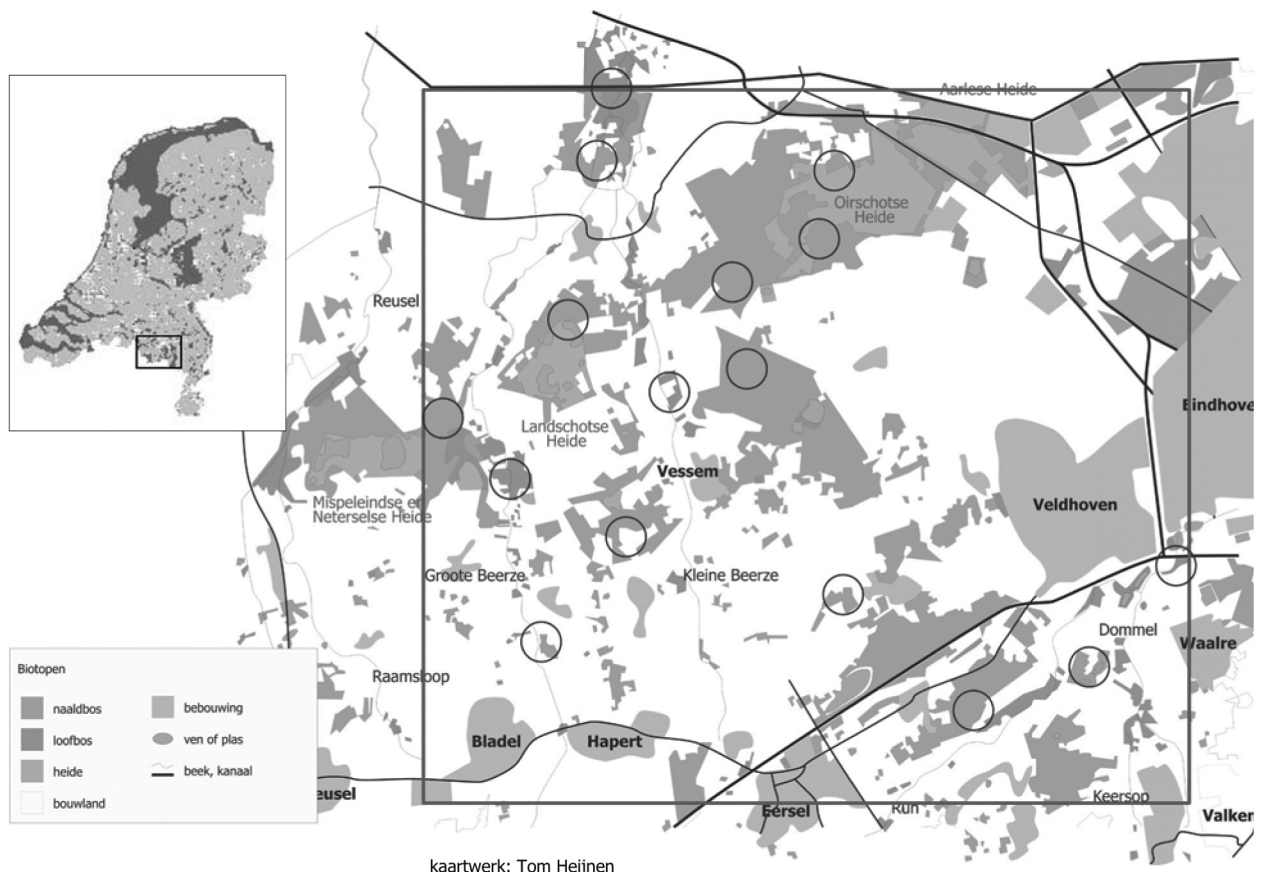
kort en onopvallend of lijkt zelfs te ontbreken. In de ei-fase zijn beide vogels actief betrokken, bovendien zijn de vogels erg onopvallend en een groot deel van de broedvogels maakt nieuwe kleine nesten en die zitten hoog in bomen en erg goed verstopt in boomkruinen en zijn vanaf de grond vaak nauwelijks zichtbaar. Deze nesten worden pas gebouwd als de bomen vrijwel allemaal in blad zitten, en daarom is het vinden van nieuwe nesten vaak puur toeval (Van Manen en Sierdsema, 2008).

Resultaten

In de periode juni – augustus 2008 zijn er in totaal 16 verschillende territoria vastgesteld binnen het onderzoeksgebied de Kempen (tabel 1 en figuur 1) en een geschat aantal van 18 territoria.

>>

Figuur 1. Omkaderd onderzoeksgebied met territoria wespddief

Tabel 1. Onderzochte gebieden in 2008: aantal waargenomen wespndieven en geschat aantal territoria in het desbetreffende gebied.

Gebied (gemeente)	Aantal verschillende exemplaren	Aantal territoria	Geschat aantal territoria
Landschotse Heide noord-west (Middelbeers)	3	1	1
Landgoed De Baest (Oostelbeers)	5	2	2
Het Stuk (Diessen)	1	0	0
Beerse Broek – Grijze Steen (Westelbeers)	4	1	1
Beerse Broek - Biezegoren (Casteren - Netersel)	3	0	0
Landgoed s' Heerenvijvers (Oirschot)	1	1	1
Oirschotse Heide zuid (Oirschot)	4	1	1
Oirschotse Heide noord-west (Oostelbeers)	4	1	1
Spekdonken-Broekeling (Vessem – Middelbeers)	2	1	1
Buikheide noord (Vessem)	5	1	1
Buikheide zuid Halve Mijl (Veldhoven)	6	0	0
Heieinden (Hoogeloon)	3	1	1
Spreeuwelse Heide (Diessen)	4	1	1
Sprankelbossen (Eersel – Veldhoven)	2	1	1
Knooppunt de Hocht (Veldhoven - Eindhoven)	1	1	1
Moormanlaan (Knegsel – Veldhoven)	2	0	0
Het Goor, Liesdijk, Neterselse Heide	3	0	0
Waterzuivering en Wagenbroek (Hapert)	2	1	1
Molenvelden (Zandoerle – Knegsel)	2	0	0
Aarlese Heide west (Oirschot)	3	0	1
Zandoerlese Bossen (Veldhoven)	1	0	0
Knegsel noord/west (Knegsel – Hoogeloon)	2	1	1
Landgoed De Wielewaal (Eindhoven)	0	0	1
Vlasrootvennen (Veldhoven)	2	1	1
Totaal		16	18

Als we onze resultaten van de laatste 6 jaar eens vergelijken, zien we zowel een duidelijke toename in de aantallen gevonden territoria als ook in het geschatte aantal territoria. Ook in de aantallen broedparen zien we de eerste drie jaren een stabiel aantal van 5, en na 2005 is een duidelijke toename zichtbaar tot zelfs 12 broedparen in 2008.

Het aantal geschatte territoria is wel sterk gestegen van 8-9 tot 14 en in 2008 zien we totaal 16 territoria en dat is dus meer dan een verdubbeling t.o.v. van 2003. Of hier sprake is van een echte toename in de populatie is maar de vraag. Het is waarschijnlijk dat dit zeker deels ook wordt veroorzaakt door meer ervaring met de soort.

In tabel 1 is goed te zien dat er sprake is van een grote overlap van territoria in de verschillende gebieden, je ziet op veel plaatsen diverse verschillende exemplaren door elkaar.

Populatie in 2008

In 2008 zijn de aantallen echt wel wat hoger. De totale populatie lijkt redelijk stabiel te zijn, hoewel er toch een stijging zichtbaar is. Maar daarnaast bestaat er wel een opvallend groot verschil tussen de aantallen bezette territoria en het aantal broedparen met een nest. Hieruit blijkt duidelijk dat een groot aantal paren dus niet tot broeden overgaat, dat ligt zo tussen de 25% en 56% (figuur 2). In de uitgebreide studie van Willem van Manen in Limosa

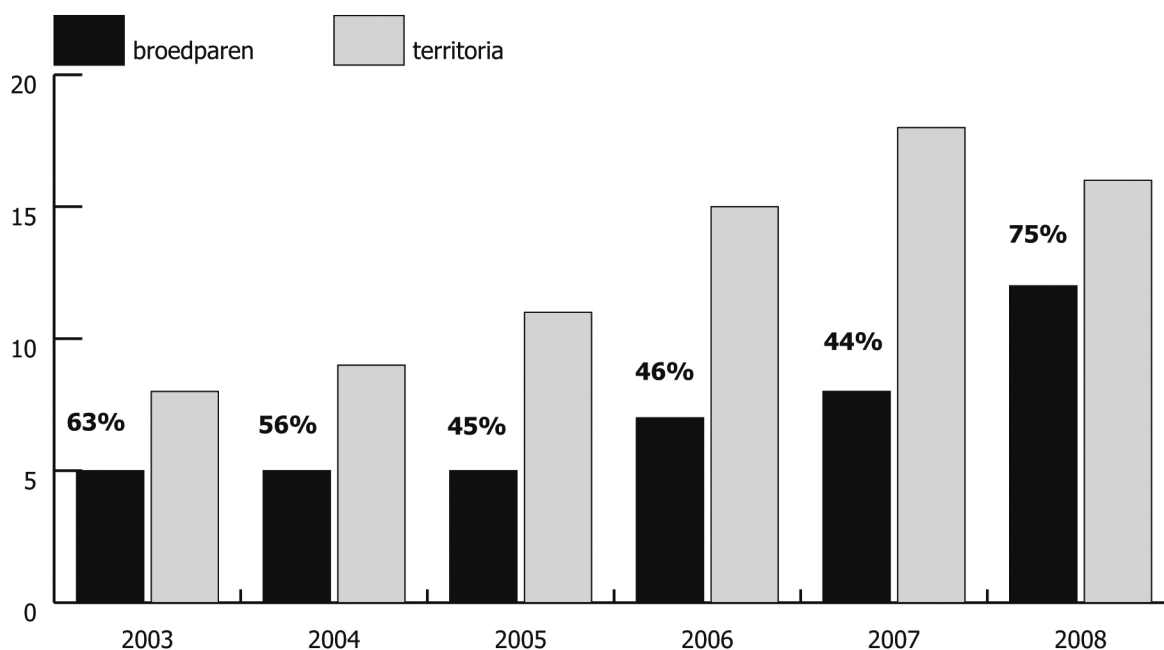
(2000) is aangegeven dat jaarlijks 50% van de aanwezige paren Wespndieven in Midden Drenthe (1992 - 1998) niet tot broeden kwam. Wij komen in de Kempen op gemiddeld 40% uit en hoewel dit beeld veel op Midden Drenthe lijkt, is het aantal niet broedende paren in de Brabantse Kempen toch nog gemiddeld iets lager.

territorium of broedgeval

De totale aantallen territoria worden jaarlijks vastgesteld aan de hand van waargenomen wespndieven en/of door controle van al bekende nestplaatsen. Binnen deze 16 territoria in 2008 is slechts één nest gevonden.

Figuur 2. Aantal territoria wespandief in verhouding tot het aantal broedparen met nesten binnen het onderzoeksgebied van 2003 tot en met 2008.

Dus slechts één nest in ons studiegebied en dat broedsel is in de jongenfase mislukt. Wel moet hier worden vermeld dat in 2008 niet echt is gezocht naar nesten. Daarnaast hebben we bij 12 andere locaties weliswaar geen nest gevonden maar wel voedselvluchten gezien, en op 3 plaatsen zijn jongen uitgevlogen wespandieven gezien. Dat is een hoog aantal voor ons gebied. Jaarlijks ongeveer 5 - 12 broedparen met nest en jongen voor de periode 2003 - 2008. Het totale aantal is misschien wel erg laag, maar toch duidt dit op een stabiele populatie van broedende vogels. Als je in juli en augustus voedselvluchten ziet dan mag je zeker aannemen dat er sprake is

van een broedgeval met nest en jongen (Van Manen, 2000). Hieruit mag je dus concluderen dat er nog minstens 10 nesten meer moeten zijn geweest, zodat het totale aantal op 12 komt (tabel 2).

Nestonderzoek

We moeten toch elk jaar opnieuw weer naast de bezette nesten ook de lege nesten met enige regelmaat controleren. Sommige nesten worden gevonden in kleine percelen, dus je moet echt alles goed controleren. Door de extra nestcontroles kun je zien of ze nog onderhouden worden. Dit is goed te zien aan de verse groene takken die

op het nest worden aangebracht. Naast de grotere bosgebieden blijkt nog steeds dat kleinere beekdalbossen in de Kempen erg in trek te zijn bij wespandieven. Het enige dit jaar gevonden nest lag aan de rand van het Runbeekdal in een droog bos van grove den. Bij deze nestlocatie is in 2008 weer geen enkele voedselvlucht waargenomen, ondanks dat er is gepost vanuit verschillende hoeken. Evenals in 2007 was ook het aantal waarnemingen in 2008 van onvolwassen wespandieven redelijk laag, zelfs in de buurt van de nestplaatsen. Het zijn erg onopvallende vogels!

>>

wespandief
foto: Piet van Happen

Tabel 2. Overzicht van de resultaten van de broedgevallen en territoria van de wespendif binnen het onderzochte gebied 2008.

Gebied	Aantal eieren	Aantal jongen	Nestboom of voedselvlucht	Aanwezig territorium
Oirschotse Heide (noord-west Oostelbeers)		2 onv. gezien		x
Oirschotse Heide zuid (Oirschot)			* voedselvlucht	x
Landgoed de Baest - zuid (Middelbeers)			* voedselvlucht	x
Landgoed de Baest - noord (Middelbeers)				x
Sprankelbossen (Eersel – Steensel)			* voedselvlucht	x
Beerse Broek (Westelbeers)		1 onv. gezien	* voedselvlucht	x
Waterzuivering (Hapert)			* voedselvlucht	x
Heieinden (Hoogeloon)			* voedselvlucht	x
Vlasrootvennen (Veldhoven)		in jongenfase (broedsel mislukt)	grove den	x
Buikheide - noord (Vessem)				x
Spekdonken – Molenbroek (Vessem)		1 onv. gezien	* voedselvlucht	x
Spreeuwelse Heide - Liesdijk (Westelbeers)			* voedselvlucht	x
Bossen (Knegsel – Hoogeloon)				x
Knooppunt de Hocht (Eindhoven – Veldhoven)				x
Landschotse Heide (Middelbeers)			* voedselvlucht	x
Landgoed 's Heerenvijvers (Oirschot)			* voedselvlucht	x

Plannen voor 2009

Het is wel de bedoeling om in navolging van 2008 weer hetzelfde proefgebied te onderzoeken. We moeten opnieuw gaan proberen weer zoveel mogelijk territoria op te sporen en te volgen tijdens het broedseizoen. Voor elk nest wat we vinden willen we een zo betrouwbaar mogelijk beeld krijgen van het broedsucces. Het is daarom uitermate belangrijk om naast het vinden van nesten deze ook tijdens het broedseizoen te blijven volgen door middel van enkele vervolgcontroles. Deze nestcontroles zijn noodzakelijk omdat broedsels soms mislukken. Daarnaast is het ook belangrijk om van de waargenomen vogels zoveel mogelijk een vleugeltekening of foto's te maken zodat er vastgesteld kan worden hoeveel vogels actief zijn binnen het onderzoeksgebied. Om nog meer bekendheid te geven aan dit langlopend onderzoek in de Kempen, hebben we een artikel geschreven over herkenning van wespendifen in het veld met veel eigen foto materiaal (van Kessel & van Happen 2007).

Ook in dit zesde jaar is weer opnieuw gebleken dat we niet alleen grotere bosgebieden moeten controleren, maar dat ook de aandacht moet blijven uit gaan naar de kleinere bosgebieden in het agrarische gebied. Vooral ook die kleine- en grotere vochtige bosjes die in of tegen beekdalen aan liggen.

Tabel 3. Overzicht aantal territoria van zes jaren onderzoek naar het voorkomen van wespddieven in de Kempen

Gebied (gemeente)	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Landschotse Heide (Middelbeers) (droog bosgebied met twee beekdalen)	1	1	0	1	0	1
Landgoed De Baest (Oostelbeers) noord (bosgebied aan rand beekdal)	1	1	1	1	1	1
Landgoed de Baest (Oostelbeers) zuid (nat bosgebied aan rand beekdal)	0	0	0	0	1	1
Het Stuk (Diessen) (droog bosgebied)	0	0	0	0	0	0
Beerse Broek - Grijsze Steen (Westelbeers) (beekdalgebied)	1	1	1	1	1	1
Beerse Broek (Netersel-Casteren) (beekdalgebied)	0	0	1	1	1	0
Landgoed s'- Heerenvijvers (Oirschot) (droog bosgebied)	0	0	0	0	1	1
Oirschotse Heide noord west (Oostelbeers) (droog bosgebied)	1	1	1	1	1	1
Oirschotse Heide zuid (Oirschot) (droog bosgebied)	0	0	0	0	1	1
Spekdonken – Molenbroek (Vessem - Middelbeers) (beekdalgebied)	1	1	1	1	1	1
Buikheide - Halve Mijl noord (Vessem) (droog-nat bosgebied)	1	1	1	1	1	1
Buikheide - Halve Mijl zuid (Veldhoven) (droog/nat bosgebied)	0	0	1	1	1	0
Heieinden (Hoogeloon) (droog/nat bosgebied)	0	0	1	1	0	1
Spreeuwelse Heide (Diessen) (droog bosgebied)	0	0	0	1	1	1
Sprankelbossen (Eersel – Veldhoven) (droogbosgebied + beekdalgebied)	1	1	1	1	1	1
Knooppunt de Hocht (Veldhoven - Eindhoven) (beekdalgebied)	0	0	0	1	1	1
Moormanlaan (Knegsel) (droog bosgebied)	0	0	0	0	1	0
Waterzuivering en Wagenbroek (Hapert) (Beekdalgebied)	0	0	1	0	1	1
Aarlese Heide west (Oirschot) (droog bosgebied)	0	0	0	1	1	0
omgeving Knegsel (Eersel – Hoogeloon) (droog bosgebied)	0	0	0	0	0	1
Landgoed De Wielewaal (Eindhoven) (droog/nat bosgebied)	1	1	0	1	1	0
Vlasrootvennen (Veldhoven) (droog bosgebied – rand beekdal)	0	1	1	1	1	1
Totaal	8	9	11	15	18	16

>>

Dankwoord

Dank aan alle mensen die waarnemingen hebben ingestuurd via ORNIS. En bijzondere dank aan allen die hun medewerking aan het veldwerk hebben verleend: Marijn van de Berk, Mart van de Broek, Piet van Happen, Bert van Herk, Frans Huijbers, Bep Janssen, Robert Kastelijn, Rien Kelders, Wilma Meurs, Chris Mulder, Mark Sloendregt, Geert Sanders, Wil de Veer, Els de Veer-Bax, Wiebe Witteveen, Douwe Witteveen, Piet Wuyts.

Literatuur

Bijlsma, R.G., 1997. Handleiding veldonderzoek roofvogels. Vogelbescherming – Werkgroep Roofvogels Nederland. KNNV uitgeverij.

Kessel, J. van & van Happen, P. 2007. Herkenning van wespddieven, een korte handleiding voor het veldwerk. De Blauwe Klauwier 33 (2) 14-23

Kessel, J. van & Wouters, P. 2001. Een eerste verkenning naar het voorkomen van wespddieven in de Kempen in 2001. De Blauwe Klauwier 27 (2): 7-11

Kessel, J. van & Wouters, P. 2002. Een tweede verkenning naar het voorkomen van wespddieven in de Kempen in 2002. De Blauwe Klauwier 29 (1): 2-16

Kessel, J. van & Wouters, P. 2004. Onderzoek naar wespddieven in de Kempen 2003. De Blauwe Klauwier 30 (1): 9-15

Kessel, J. van & Wouters, P. 2005. Onderzoek naar wespddieven in de Kempen 2004. De Blauwe Klauwier 31 (1): 20-25

Kessel, J. van & Wouters, P. 2006. Onderzoek naar wespddieven in de Kempen 2005. De Blauwe Klauwier 32 (2): 2-8

Kessel, J. van & Wouters, P. 2007. Onderzoek naar wespddieven in de Kempen 2006. De Blauwe Klauwier 33 (1): 12-19

Kessel, J. van & Wouters, P. 2008. Onderzoek naar wespddieven in de Kempen 2007. De Blauwe Klauwier 34 (1): 3-11

Manen, W van. 2000. Reproductiestrategie van de Wespddief *Pernis apivorus* in Noord-Nederland. Limosa 73: 81-86

Manen, W. van & Sierdsema, H. 2008. Ruimtegebruik van Wespddieven in Gelderland. Veldonderzoek en kennislacunes. SOVON-onderzoeksrapport 2008/6. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. ■

Reflectie door Jacques van Kessel (2015)

Dit was een onderzoek naar wespddieven in 2008 in een gebied van maar liefst 228 vierkante kilometer en dat is heel erg veel. Je bent met zo'n groot gebied ook erg afhankelijk van meerdere vogelaars die ook gebieden willen onderzoeken en die dat dan ook echt moeten doen!

Een heel interessante periode, weken van 7 dagen veldwerk en veel geleerd. Het aantal geschatte territoria was 16. Inclusief een aantal territoria van paren die niet tot broeden zijn overgegaan en dat is nu nog steeds moeilijk vast te stellen. Dat percentage kan liggen tussen 25% tot zelfs 55%. In 2014 hebben we ook zo'n mager jaar gehad met dus behoorlijk veel paren die niet tot broeden zijn gekomen in het Dommeldal en daarbuiten.

Ik kijk met plezier terug naar deze periode om samen te werken met zoveel enthousiaste mensen. Het is ook altijd weer fijn om te ervaren dat diverse leden van de Vogelwerkgroep De Kempen, en ook niet-leden, willen meewerken aan het onderzoek, zo ook in 2014, waarvoor dank.

wespddief
foto: Robert Kastelijn

Bekentelling

Ben Jacobs

Voor insiders is het woord bekentelling inmiddels een begrip in onze vogelwereld. Echter een buitenstaander vraagt zich af waarom moet je in Zuidoost Brabant nog beken tellen, we weten toch allang hoeveel er zijn en waar ze precies lopen. Inderdaad een misverstand want het gaat bij de telling om de vogels op en nabij het water van onze beken en vennen en niet om de beken zelf.

Toch houden we maar aan die benaming vast want al 3 decennia lang worden onder deze titel de waterminnende vogels geteld, telkens in het winterseizoen en ook telkens in een periode van 4 jaar achtereen waarna een rustperiode van 6 jaar werd aangehouden.

Van deze drie telperiodes zijn, of worden er nog, uitgebreide verslagen gemaakt die ongetwijfeld terug te vinden zijn in de bibliotheek van de Vogelwerkgroep (VWG) De Kempen.

Aanvankelijk van 1984-1988 werden de bekenstelsels van de Donge, de Zandleij, de Dommel, de Aa en de Maaskant geteld. Dit werd uitgevoerd door het Samenwerkingsverband Oostbrabantse Vogelwerkgroepen (SOV). In 1993 werd het idee geboren om deze telling nieuw leven in te blazen en weer werd getracht om de organisatie van toen zoveel mogelijk gelijk te houden, waardoor het vergelijken van de resultaten eenvoudig en gelijkwaardig zou zijn. Echter de belangstelling van tellers viel tegen waardoor besloten werd om het telgebied te beperken tot het grootste bekenstelsel van oost Noord-Brabant namelijk dat van de Dommel.

De Doelstelling

De doelstelling van de telling was:

1. Een beeld krijgen van de ornithologische waarde in de winterperiode, van alle wateren (beken, kanalen en plassen) die in het stroomgebied de Dommel liggen.
2. Het aantalverloop van de diverse vogelsoorten in dit stroomgebied chronologisch te volgen in de winterperiode

3. De vogelverspreiding op en langs beek, kanalen en op plassen te bekijken en te vergelijken, zowel puur cartografisch als in samenhang met de plaatselijke omstandigheden (beekcategorie, landschapstype, milieu-invloeden, grondgebruik e.d.)

Het inventarisatiegebied

Het inventarisatiegebied bestond uit:

- het bekenstelsel de Dommel, vanaf de Belgische grens tot aan 's-Hertogenbosch het Willeminakanaal van Tilburg tot in Son en Breugel
- het Beatrixkanaal
- de plassen c.q. zandafgravingen binnen het stroomgebied de Dommel.

Trends

Inmiddels zijn dus al veel telresultaten bekend en kunnen we bepaalde trends aangeven in de aantalonwikkelingen. Zo zijn er soorten die het zeer goed doen, soorten die ongeveer stabiel blijven en soorten die sterk achteruit gaan of zelfs verdwijnen.

Tot de soorten die zeer goed vooruit gingen in de periode van 1984 tot heden behoren de aalscholver, grauwe gans, ijsvogel, krakeend, kuifeend, nijlgans, rietgors en stormmeeuw.

Behoorlijke achteruitgang zien we bij de geelgors, kramsvogel en patrijs en nieuw in het beekdal zijn de Canadese gans, grote gele kwikstaart, grote zilverreiger en middelste bonte specht.

Van de laatste echter heel weinig waarnemingen. Een sterke verschuiving van beek naar plas was er te zien voor de fuut, tafeleend en kuifeend.

Vanuit de VWG gingen er stemmen op om deze interessante tellingen toch voort te zetten en wel jaarlijks in de wintermaanden. Een daarop gehouden enquête onder de meeste tellers van de VWG leverde als resultaat op dat 2/3 van hen graag door wilde gaan. Daarom wordt de telling nu gecontinueerd en wel met dezelfde handleiding als voorheen maar natuurlijk in afgeslankte vorm omdat het gebied beperkt blijft tot de Kempen en een aantal tellers bovendien zijn afgehaakt. De tellingen vinden in principe plaats in het tweede weekend van november, januari en maart. Omdat er nu ook beken en plassen in ons gebied niet meer geteld worden is er altijd plaats voor nieuwe telgroepen. Vooral nu er veel aan de beken wordt gewerkt is het erg belangrijk om de gevolgen van die werkzaamheden te toetsen aan de vogelstand voor en na die veranderingen. Vandaar dat het goed is om deze voor iedereen geschikte telling voort te zetten. Handleiding, telformulieren en trajectkaarten zijn verkrijgbaar bij Ben Jacobs. Ook geïnteresseerde nieuwe tellers kunnen zich bij hem aanmelden. ■

“Vooral nu er veel aan de beken wordt gewerkt is het erg belangrijk om de gevolgen van die werkzaamheden te toetsen aan de vogelstand voor en na die veranderingen”

Keersop, winter 2008 foto: Mark Sloendrecht

hermeanderende Keersop, winter 2009 foto: Mark Sloendrecht

Nestkastverslag steenuilen in de Kempen 2005-2010

Wil de Veer

Nestkastenproject Brabants Landschap

In 2005 is Brabants Landschap een project opgestart om de achteruitgang van de steenuil in Noord Brabant aan te pakken door middel van het beschikbaar stellen van nestkasten. Er werden werkgroepen samengesteld en er werden valbeveiligingsets geleverd.

De werkgroepen plaatsen en controleren de nestkasten, geven voorlichting en informatie, en inventariseren de soort. Hulpmiddel hierbij is de brochure "Steenuil onder de pannen", die verspreid wordt onder bewoners van percelen met gunstige biotopen en de door SOVON en STONE uitgegeven Erfwijzer Steenuil (www.steenuil.nl).

Onze werkgroep heeft sinds 2005 geparticipeerd in dit project. Sinds 2008 is het mogelijk subsidie aan te vragen en van het geld kunnen de werkgroepen spullen aanschaffen zoals nieuwe beukensnippers om in de nestkasten te leggen en ander materiaal. Het bedrag wat onze werkgroep kreeg is negentig euro. Dat dit bij lange na niet de te maken kosten dekt zal duidelijk zijn. Aan brandstof gaat al meer op.

Aantalschatting in Nederland (2007- 2008)

Deze schatting is gebaseerd op is gebaseerd op een inventarisatie onder de regiocoördinatoren (rc's) van STONE aangevuld met informatie van SOVON (Arjan Boele). Onder de rc's is een

Excellijst verspreid met een aantal keuzevelden. Op basis van de lijst werd gevraagd een schatting te geven voor de regio en zo mogelijk voor deelgebieden en daarbij tevens aan te geven waarop de schatting gebaseerd is alsmede de mate van betrouwbaarheid.

Hoewel niet per regio afzonderlijk de inventarisatieperiode vermeld is, hebben de opgegeven aantallen betrekking op de laatste jaren (2007-2008). De schatting voor geheel Nederland komt uit op 6.500 tot 8.000 broedparen. (Ronald van Harxen en Pascal Stroeken).

Onze provincie telt tussen de 900 en 1150 paren en staat daarmee landelijk op de tweede plaats qua aantallen. Koploper in deze is de provincie Gelderland met 3080 tot 3610 broedparen.

Midden- en Oost-Brabant: 450-550 (2007)

In 2007 is, gecoördineerd door Brabants Landschap, van een groot deel van Noord Brabant informatie verzameld over broedgevallen in nestkasten, 'vrije' broedsels en territoria. Voor Midden-Brabant en Oost-Brabant zijn de aantallen respectievelijk 66, 55 en 105 (totaal 226) en 75, 42 en 51 (totaal 168). Het vastgesteld aantal broedparen voor Midden- en Oost-Brabant komt daarmee op 394. Een schatting van 450-550 lijkt daarmee vrij reëel en in lijn met de schatting uit de laatste atlasperiode. (Opgave Jochem Sloothaak, Brabants Landschap).

Stenuilenonderzoek en bescherming in De Kempen

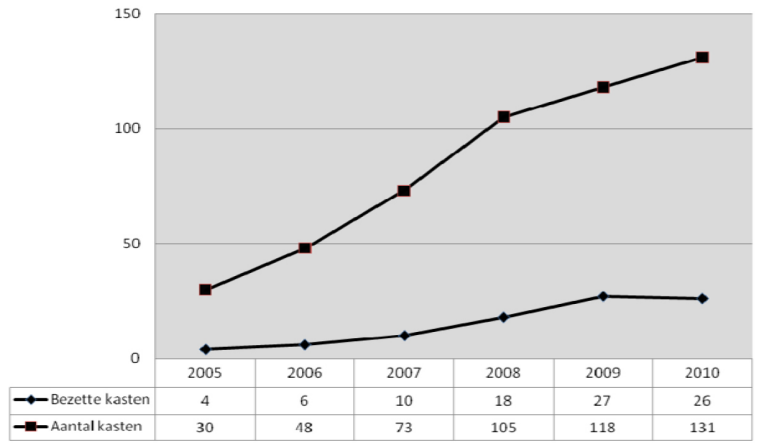
Na zes jaar intensief werk door onze werkgroep, die valt onder VWG De Kempen, zijn hier de resultaten en is er aanvullende informatie over de soort. Ons werkgebied omvat de volgende gemeenten:

Bergeijk:
Bert van Herk en Piet Wuijts;
Frans Huibers en Dirk Timmermans.

Eersel (uitgezonderd Vessem):
Bert van Moll en Bert van de Ven (overleden 30 december 2009);
Marijn van den Berk, Ad van den Hout, Willem Louwers en Wil de Veer.

Veldhoven:
Mark Sloendregt; Marijn van den Berk, Ad van den Hout, Willem Louwers en Wil de Veer.

Verhouding aantal en bezette kasten 2005-2010

▲ Grafiek 1. Verhouding aantal en bezette kasten

Biodiversiteit gemeente Eersel en steenuilhabitat in het algemeen

In het kader van de biodiversiteit konden de bewoners van de gemeente Eersel een ambassadeursoort uitkiezen. Men koos met grote meerderheid voor de steenuil. In diverse dorpen werkte de schooljeugd mee aan het project steenuil en in opdracht van de gemeente Eersel werden in 2010 zes nestkasten geplaatst.

Het uitvoeren van de plannen om te zorgen voor een betere leefomgeving is helaas (nog)niet van de grond gekomen. Om de kwaliteit van het leefgebied van de steenuil te verbeteren zijn er diverse mogelijkheden gecreëerd, zoals erfbeplanting en het aanleggen van bepaalde landschapselementen. Hiervoor is zelfs subsidie te verkrijgen bij Brabants Landschap. Juist dit het soort maatregelen zou de stand kunnen beïnvloeden en bevorderen. Landelijk wordt hier veel te weinig mee gedaan. Ook bij het (verplicht) compenseren van verloren

gegaan habitats laat dit duidelijk te wensen over. Men denkt: even wat nestkasten hangen en we hebben voldoende gecompenseerd.

De favoriete habitat van de steenuil is het kleinschalige landschap, in de buurt van mensen en liefst een beetje rommelig, niet opgeruimd erf. Broeden doet de soort o.a. in holtes in (knot)bomen, hoogstam fruitbomen, houtwallen, schuurtjes, stallen (bijvoorbeeld onder of op tempex platen), nissen onder dakpannen en nestkasten.

De steenuil is een uitgesproken standvogel die het hele jaar aanwezig is en normaliter zijn hele leven slijt in één territorium, mits er voldoende voedsel en nestgelegenheid aanwezig is. Door het afbreken van oude stallen en schuren en het verfraaien van de omgeving verdwijnt veel nestgelegenheid.

Stenuil werkgroep De Kempen

Het werkgebied omvat de volgende dorpen: Eersel, Steensel, Westerhoven, Bergeijk, Luijksgestel, Duizel (gedeeltelijk), Riethoven, Knegsel, Wintelre,

* Bij sommige mislukte broedsels met onbevruchte eieren moet ernstig rekening gehouden worden met verstoring doordat er (regelmatig?) door derden in de kast is gekeken. Hier is bewijs voor. Om dit in de toekomst tegen te gaan is bij die kasten een slot(je) bevestigd. Bij Brabants Landschap is het probleem aangekaart en nadat in november een verzoek was ingediend om kleine sloten die geopend kunnen worden met een en dezelfde sleutel te leveren, werden er tien sloten in december afgeleverd. Op een van onze adressen is een, voor ons, onbekend persoon de kast gaan inspecteren uit naam van VWG De Kempen! Resultaat: broedsel mislukt. Diverse andere werkgroepen maakten ook melding van verstoring door mensen.

Veldhoven en (Zand)Oerle). Totaal hangen er 131 nestkasten (118 in 2009). Er zijn ook 4 kasten opgehangen ter educatie, bij musea en natuurtuinen. Dit jaar waren er 26 broedgevallen (27) met 99 eieren (87).

Uiteindelijk zijn er 81 jongen uitgevlogen (72). Er waren 18 eieren onbevruucht*, en er zijn geen dode jongen geconstateerd.

Het percentage door steenuilen bezette kasten is ongeveer 20%. Kijken we naar het totaal aantal bezette kasten door steenuilen, andere broedvogels en zoogdieren, dan zien we dat er van 63 kasten gebruik is gemaakt. Dit is bijna 50%.

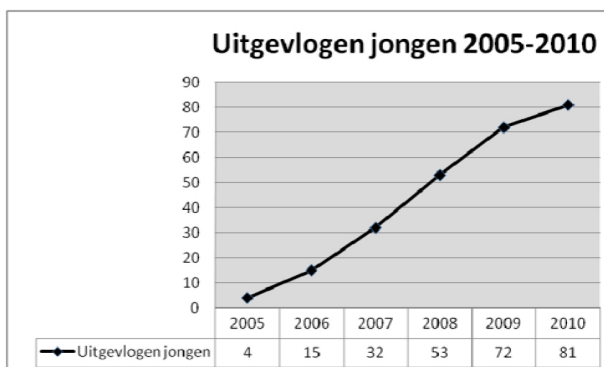
Er waren 28 kasten bezet door een spreeuw (14); 2 door een kauw(3); 1 door een koolmees

(4); 2 door een pimpelmees (0); 1 door een eekhoorn (2); 2 door een holenduif (2); 1 door een steenmarter (0). Het totaal aantal mislukte legfels bedraagt 3. Dat is ongeveer 12%. Dit is een lage score.

Zes vrije broedgevallen

Er zijn 3 vrije broedgevallen

geconstateerd met 7 uitgevlogen jongen. Er waren ook nog 3 vrij broedgevallen waarbij het resultaat niet kon worden vastgesteld, wat het totale aantal vrije broedgevallen op 6 brengt. Wel zijn er bij de laatstgenoemde drie vrije broedgevallen jongen gehoord.

▲ Grafiek 2. Uitgevlogen jongen 2005-2010

Conclusie

Ondanks dat de stijging van het aantal broedgevallen niet is doorgezet, moeten we tevreden zijn met het resultaat. In enkele jaren tijd is het aantal broedgevallen in de nestkasten spectaculair gestegen en dit ondanks de strenge winters van de afgelopen twee jaren. Op het moment van schrijven van dit artikel, december 2010, lijkt het erop dat de winter van 2010/2011 ook streng zal zijn. De gemiddelde legselgrootte in 2010 is 3,8 wat een goed resultaat is. Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per broedsel is dit jaar 3,1. Voor een vergelijking van de resultaten zou ik u willen verwijzen naar een zeer interessant artikel over de reproductie van de steenuil in Athene nummer 14, september 2009, van Pascal Stroeken et al. Opvallend is het grote aantal spreeuwen dat van de nestkasten gebruik heeft gemaakt. Een verdubbeling ten opzichte van 2009! Bij navraag bij andere werkgroepen of het grote aantal door spreeuwen bezette kasten bij hun ook het geval is bleek dat dit niet zo was.

Opmerking: Hoewel vallend onder de gemeente Eersel, wordt de controle en de verwerking van de gegevens van de gemeente Vessem uitgevoerd door Rinus v.d. Boomen. Deze gegevens zijn niet meegeteld in dit verslag. In Vessem heeft de steenuil in drie nestkasten gebroed en zijn er jongen uitgevlogen. Er hangen zestien nestkasten. ■

Met dank aan alle medewerkers.

Foto: Wil d Veer

Reflectie van enkele jaren bescherming steenuil door Wil de Veer (2015)

Ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van Vogelwerkgroep De Kempen is mij gevraagd om een reflectie naar dit project.

Sinds 2003 ondersteunt Brabants Landschap de activiteiten van de steenuil-beschermers/vrijwilligers. De rol van Brabants Landschap is ondersteuning door het verstrekken van uilenkasten, door voorlichting te geven over bescherming en biotoopverbetering, en door het bijeenbrengen van de telgegevens voor het jaarverslag. De vrijwilligers inventariseren de plaatsen waar steenuilen zouden kunnen zitten en plaatsen nestkasten op geschikte plaatsen waar geen natuurlijke nestplaatsen meer aanwezig zijn. **Lees verder op pagina 82**

Herstel van de populatie kerkuilen in de Kempen

Mark Sloendregt

De Kempen

Op 23 oktober werden de broedresultaten van onze werkgroep verstuurd naar Brabants Landschap. En op 28 oktober werden digitale nestkaarten van Sovon verzonden en werd begonnen met het opstellen van het jaarverslag 2012. Het werkgebied (tabel 1) betreft een deel van de Kempen waarvan de gemeenten Veldhoven, Bladel, Bergeijk, Reusel de Mierden en Eersel onderdeel uitmaken. Het totale oppervlakte bedraagt 37.400 ha en in onze regio waren dit jaar 16 mensen actief als uilenbeschermer. Elke gemeente heeft een aantal uilenbeschermers - die behalve veel weten over de leefwijze van kerkuilen- het gebied en de bewoners goed kennen! In de periode januari tot half mei werden de nestplaatsen door ons niet bezocht om verstoring te voorkomen. Op 25 april vond de provinciale jaaravond (seizoensopening) van Brabants Landschap plaats in Vught. Er was o.a. veel aandacht voor uilen in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen. In juni werden de kasten gecontroleerd op broedsel

en voorlichting gegeven aan de gastgevers. In september en oktober vond onderhoud plaats en werd gecontroleerd op tweede broedsels. Het totaal aantal locaties (adres-

“Elke gemeente heeft een aantal uilenbeschermers, die behalve veel weten over de leefwijze van kerkuilen, het gebied en de bewoners goed kennen!”

sen) bedraagt momenteel 134, in een derde werd gebroed. Met het plaatsen van kasten werd in 1979 gestart, veel kasten werden geplaatst in kerken onder het motto 'de kerkuil terug in de kerk'. Elk jaar weer worden enkele kasten geplaatst en daarmee is het totaal op 155 gekomen. De meeste kasten hangen in veldschuren, in een aantal locaties hangen er twee kasten op één plek.

Gemeente	Aantal adressen (kasten) in 2012	Broedsels In 2012
Bergeijk	36 (43)	11
Bladel	19 (23)	8
Eersel	41 (43)	11
Reusel-de Mierden	23 (30)	10
Veldhoven	15 (16)	6
Totaal	<i>134 adressen (155 kasten)</i>	46

▲ Tabel 1. Aantal kerkuilkasten in relatie tot het aantal broedgevallen per gemeente in de Kempen in 2012 (Gemeente Bergeijk, Bladel, Eersel, Veldhoven en Reusel-de Mierden).

vervolg reflectie steenuil

Het begin

In 2005 heeft onze werkgroep een inventarisatie uitgevoerd om de territoria in beeld te krijgen. Dit resulteerde in zes territoria. In 2005 zijn wij begonnen met het plaatsen van de nestkasten. De eerste nestkast heb ik samen met Rinus van den Boomen geplaatst op Toterfout in Oerle. Totaal zijn er in het voorjaar van 2005 dertig kasten geplaatst door de verschillende groepen vrijwilligers. Vier van de geplaatste kasten werden het eerste jaar al direct bezet door een steenuil.

Resultaten

In de tien jaar dat wij bezig zijn met het project kunnen we de conclusie trekken dat het een groot succes is. Van 30 naar 174 nestkasten en van 4 naar 211 uitgevlogen jongen. Er is een stevige basis gelegd voor de bescherming van de steenuil en wij hebben er het volste vertrouwen in dat de toekomst voor deze soort in de Kempen er goed uitziet.

Overleden

Triest dat onze werkgroep in de afgelopen periode afscheid heeft moeten nemen van drie vrijwilligers die vanaf het begin betrokken waren bij het project: Bert van de Ven die de kartrekker was in Eersel overleed in 2009; Bert van Herk, kartrekker in Luijkgestel overleed in 2012; Bert van Moll die na het overlijden van zijn vriend Bert van de Ven het stokje van hem overnam in Eersel is overleden in 2014. Alle drie waren zij zeer begaan met het lot van de steenuil waarvoor zij zich dan ook met volle overgave hebben ingezet.

Nieuwe vrijwilligers

Na een oproep in het Eindhovens Dagblad hebben zich 21 vrijwilligers aangemeld als nieuwe vrijwilliger. Na een kennis-makingsavond zijn enkele nieuwe groepen gevormd en zijn bestaande groepen aangevuld. Hierdoor is meer continuïteit gewaarborgd in het beschermingsproject voor de steenuil.

Een extra kast biedt immers onderdak aan oudervogels in het broedseizoen op het moment dat de jongen groter worden. In de loop der jaren zijn 25 kasten komen te vervallen, omdat bijvoorbeeld schuren werden afgebroken of verbouwd. In de gemeenten Eersel en Bergeijk hangen meer dan de helft van onze kasten. Maar in de gemeenten Bladel en Reusel-De Mierden is de bezettingsgraad het hoogst met 42%. In dertien kasten worden bijna jaarlijks (m.u.v. 2009) bezet. Echter in het grootste aandeel kasten wordt wisselend gebroed. In ongeveer de helft van alle 134 kasten heeft - in de laatste vijf jaren - eens een kerkuil gebroed. In negen nieuwe kasten wordt pas in recente jaren gebroed.

Een succesvol jaar met veel, vroege en grote broedsels

In het daljaar 2009 gingen slechts negen paren in onze regio over tot broeden, de meeste uilen waren wel aanwezig op de nestplaats (territoriaal). Er waren toen ook weinig muizen, toch heeft de populatie kerkuilen zich, ondanks de laatste strenge winters, in 2012 weer behoorlijk weten te herstellen (tabel 2). In 2012 werden 21 broedsels waargenomen met vijf eieren of meer en drie 'tweede broedsels'. Het werd een topjaar met in totaal 37 succesvolle broedsels; vier broedsels mislukten en er waren vijf broedsels (veelal vrije) met een onbekend aantal jongen. De populatie kwam dit jaar, na enkele strenge winters met een daljaar in 2009, weer terug op het niveau van 2008. In 2007 waren er maar liefst vijf tweede broedsels in onze regio en een hoger jongenoverlevingsratio van 4,3.

Jaar	Broedgevallen	Eieren	Jongen	Jongen/ broedgeval*	Mislukt	onbekend	Totaal
2004	15	52	47	3,1	0	0	15
2005	20	81	66	3,3	2	2	24
2006	19	73	53	2,8	0	3	22
2007	32	151	136	4,3	3	3	38
2008	36	150	108	3,0	4	6	46
2009	7	21	13	1,9	1	1	9
2010	29	126	114	2,9	2	1	32
2011	17	61	56	3,3	5	3	25
2012	37	170	146	3,9	4	5	46

▲ Tabel 2. Broedresultaten van de Kerkuil van VWG De Kempen

Foto: Mark Sloendregt

Ieder jaar worden door onze vogelwerkgroep nestkaarten ingestuurd van kerkuil broedsels in de Kempen. Dit jaar waren dat 41 kaarten van de kerkuil. Met het meetnet Nestkaarten tracht Sovon trends in broedsucces waar te kunnen nemen ten einde de aantalsontwikkelingen van een soort te kunnen verklaren. De kerkuil behoort tot de zogenaamde prioritaire soorten. De kerkuil is een erfvoegel en muizeneter bij uitstek. Van de Kerkuil werden vanaf 1990 reeds 35.130 nestkaarten ingestuurd.

“Strengere winters eisten hun tol onder de kerkuil populatie”

Broedseizoenen kerkuil

2006: een laag jongenoverlevingsratio, div. slachtoffers, een stabiele populatie kerkuilen.

2007: succesjaar met achttien broedsels met vijf eieren of meer, 136 uitgevlogen pulli, diverse tweede broedsels.

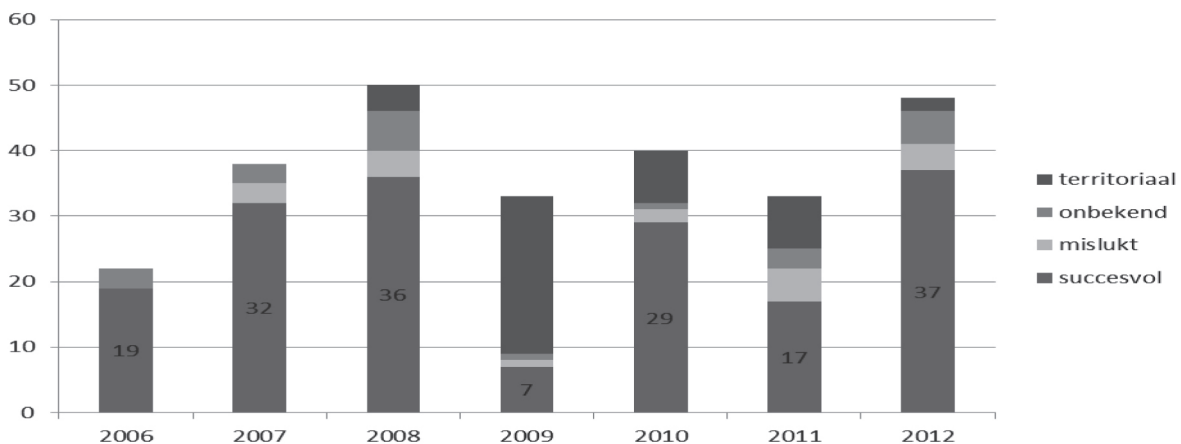
2008: hoge bezettingsgraad, 46 broedsels, weinig grote legfels, relatief veel uitval onder de pulli.

2009: lage bezettingsgraad van 8%, zeer weinig broedsels, 24 territoria (zonder broedsel).

2010: verbeterde voedselsituatie en herstel met 32 broedsels.

2011: sneeuwrijke winter, nog enkele late broedsels en een laag nestsucces.

2012: veel, grote en vroege legfels, na 4 jaar weer een succesjaar, 14 slachtoffers.

▲ Figuur 1. Overzicht broedseizoenen

Broedseizoenen kerkuil

De winter van 2012 was overwegend zacht maar wel met een 'koudegolf' eind januari tot en met begin februari (bron KNMI). Strengere winters eisten hun tol onder de kerkuilpopulatie omdat uilen bij gebrek aan voedsel snel interen op hun vetreserves met alle gevolgen van dien. Sommige paren verlaten om die reden dan hun broedareaal. In het voorjaar waren er ruim voldoende muizen aanwezig waardoor kerkuilen in de conditie kwamen om

een legsel te maken. Het gemiddeld legbegin was 23 maart (n=25), het werd een vroeg seizoen waarbij tijdens de controlerondes in mei en juni menig pul op uitvliegen stond. Succesvolle jaren, zoals 2012, worden gekenmerkt door veel, vroege en grote broedsels. In de daljaren is het omgekeerde het geval met een lage overlevingsratio. Kerkuilen zijn muizeneters bij uitstek en het broedsucces is sterk gerelateerd aan de muizenstand.

Reflectie kerkuil door Mark Sloendregt (2015)

De populatie kerkuilen in de Kempen is weer op niveau. In de jaren zeventig kwamen er in Brabant nog maar 33 paren voor. Leden van Vogelwerkgroep De Kempen – Wim van der Voort e.a. - hebben toen kasten geplaatst in kerken. Onder het motto de kerkuil terug in de kerk werden speciale kasten met een pijp naar buiten op kerkzolders geplaatst en met succes. De huidige populatie schommelt tussen rond de dertig tot veertig paren in goede jaren, schommelingen worden veroorzaakt door het muizenaanbod. Uilenbescherming kan tegenwoordig rekenen op veel ondersteuning van vrijwilligers en de organisatie Brabants Landschap. Brabants Landschap coördineert de activiteiten van vrijwilligers, stelt informatie en nestkasten beschikbaar. Zorgen blijven echter bestaan. Vooral verkeerssterfte, verstedelijking en intensivering van het platteland zorgen voor problemen bij kerkuilen. Gegroet Mark

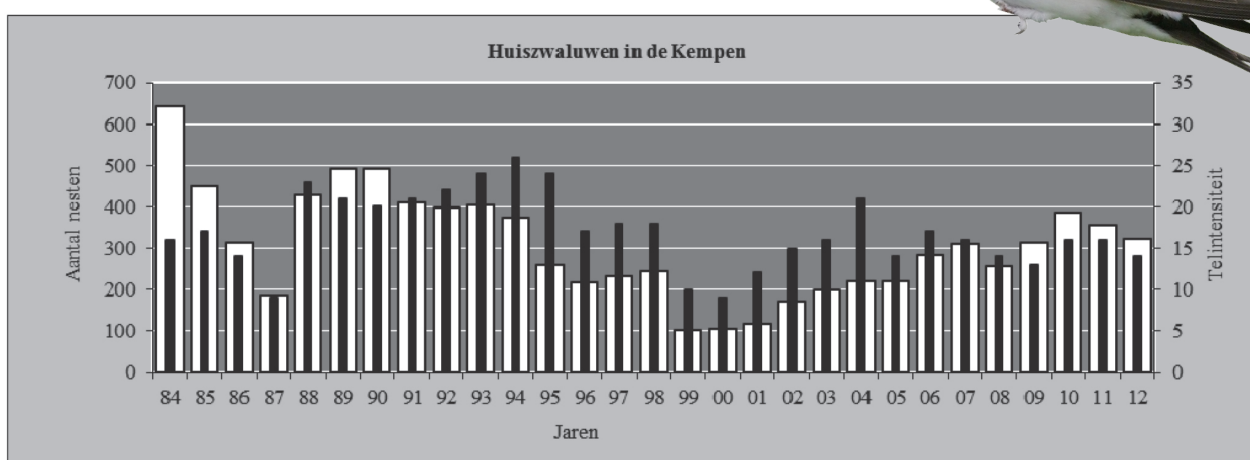
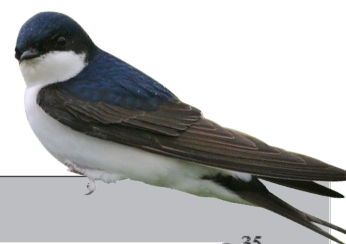
Huiszwaluwen (Delichon urbica) in de Kempen in 2012

In 2012 zijn er in de Kempen weer huiszwaluwen geteld. Ten opzichte van het overzicht van 2011 is er een verandering. Nuenen is weer geteld.

Wim Deeben

Overzicht 1984 tot en met 2012

In tabel 1 is een overzicht te zien van de getelde nesten in de loop van de afgelopen achtentwintig jaar. Ook is de telintensiteit per jaar aangegeven. Deze staat voor het aantal plaatsen waar de huiszwaluwen geteld zijn in dat jaar. In grafiek 1 zijn deze resultaten weergegeven: zowel van de aantallen als van de telintensiteit.

▲ Grafiek 1: Aantal nesten van de huiszwaluw in de Kempen (witte balk) en het aantal plaatsen waar geteld is (zwarte balk) in de periode 1984-2012

Plaats	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
Acht	--	6	8	11	11	16	9	12	10	--	17	19	26	26	27	--	--	--	5	28	27	--	46	50	--	--	33	22	25	
Bergeijk	--	8	6	--	6	7	6	3	7	8	8	7	4	4	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Bladel	--	39	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1	1	--	--	--	--	--	--	--	--	
Breugel	24	20	9	9	12	13	12	5	9	3	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	--	--	--	--	
Budel	--	--	--	--	31	31	22	20	14	6	5	2	16	11	7	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Budel Dorplein	--	--	--	--	30	25	25	26	26	23	12	10	--	--	13	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Budel Schoot	--	--	--	--	10	7	12	3	6	2	2	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Casteren	27	--	--	--	6	12	--	--	--	14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1	0	0	
Duizel	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	0	--	--	--	--	--	--	--	--	0	--	--	--	--	--	--	--	--	
Eindhoven	97	82	53	42	29	31	25	29	30	23	18	17	24	20	21	6	3	3	20	7	4	6	4	4	3	--	2	12	37	
Geldrop	77	32	36	40	44	49	56	39	32	16	19	24	17	20	16	14	--	8	5	11	10	20	23	29	34	50	63	61	63	
Hapert	33	13	14	13	21	17	17	11	10	--	12	6	--	--	--	--	--	--	--	0	--	6	13	--	--	3	4	3		
Heeze	1	8	15	18	21	13	10	4	8	4	14	16	13	8	14	20	26	21	26	27	19	22	18	35	34	59	51	32	--	
Hoogeloon	37	33	--	--	--	--	--	--	--	7	--	--	--	--	--	--	--	--	20	20	20	30	30	30	30	30	45	50	43	
Knegsel	--	--	--	--	--	--	--	--	--	4	2	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	--	--	--	--	--	--	--	--	
Lage Mierde	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	
Leende	34	23	--	5	4	3	11	6	6	8	9	6	5	6	2	0	0	0	2	1	3	5	10	7	9	14	20	18	--	
Leenderstrijp	--	--	--	--	--	--	--	--	--	45	35	32	33	32	53	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Luyksgestel	37	21	19	--	24	22	25	22	19	23	18	18	8	9	10	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Maarheeze	--	--	--	--	2	45	51	42	36	33	31	--	--	33	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Nuene	73	43	38	21	19	--	--	16	12	18	18	12	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	16	
Oerle	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	4	7	14	25	15	13	20	24	
Reusel	68	46	--	--	44	49	49	28	27	15	16	17	11	3	3	2	2	0	1	2	1	1	2	--	--	--	--	--		
Soerendonk	--	--	--	--	34	39	27	26	27	19	19	--	--	11	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Steensel	21	26	26	27	32	30	30	27	19	19	6	3	9	8	5	3	1	2	2	0	0	2	1	3	0	1	4	5	7	
Sterksel	--	--	--	--	--	--	--	--	40	48	--	--	--	19	18	21	19	22	18	23	21	17	18	22	23	16	30	--		
Veldhoven (de Run)	40	21	29	--	21	34	40	33	38	18	21	25	17	25	32	28	33	16	17	19	23	47	53	50	52	53	65	53	55	
Veldhoven (Boerenbo)	--	--	--	--	1	--	--	--	2	6	9	11	13	6	6	11	18	23	21	23	17	22	21	17	23	14	18	8	4	
Waalre	40	--	29	--	21	33	30	32	25	--	10	6	--	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Weebosch	23	19	14	--	3	4	7	6	8	9	7	2	2	1	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Westerhoven	12	10	18	--	22	25	26	22	20	20	17	9	12	8	12	--	--	23	25	31	30	38	19	24	16	47	40	35	37	
Wintelre	--	--	--	--	0	--	--	--	--	8	10	--	--	--	--	--	--	--	--	9	32	--	21	17	8	5	8	2	8	
Zandoerle	--	--	--	--	--	--	--	--	--	0	--	--	--	--	--	--	--	--	2	4	2	4	3	5	1	2	3	3	4	2
Totaal:	644	450	314	186	427	493	493	410	398	404	375	261	217	232	243	103	105	118	172	200	219	221	283	312	258	315	385	356	324	
Telintensiteit:	16	17	14	9	23	21	20	21	22	24	26	24	17	18	18	10	9	12	15	16	21	14	17	16	14	13	16	16	14	

▲ Tabel 1. Overzicht van de getelde huiszwaluwnesten in de Kempen van 1984 – 2012

Bespreking per plaats

Acht Afgelopen twee jaar stabiel gebleven.

Bladel niet geteld.

Breugel niet geteld.

Casteren geen vooruitgang.

Duizel niet geteld.

Eindhoven verhoging doordat de wijk Blixembosch is geteld.

Geldrop nagenoeg stabiel gebleven.

Hapert stabiel gebleven.

Heeze gegevens niet ingeleverd.

Hoogeloon achteruitgang.

Knegsel niet geteld.

Lage Mierde niet geteld.

Leende gegevens niet ingeleverd.

Nuenen na 16 jaar weer geteld, niet achteruit gegaan.

Oerle stabiel gebleven.

Reusel niet geteld.

Steensel wederom een toename.

Sterksel gegevens niet ingeleverd.

Veldhoven (de Run), stabiel gebleven.

Veldhoven (Boerenbond) wederom een enorme achteruitgang.

Westerhoven stabiel gebleven.

Wintelre stabiel gebleven.

Zandoerle stabiel gebleven.

Bespreking per plaats (buitengebied)

De Achelse Kluis en Achelseweg, Achelseweg afname, de aantallen van De Achelse kluis zijn niet bekend.

Aanschotse beemden een lichte toename.

Leenderstrijp gegevens niet ingeleverd.

De Ruijter van Steveninck kazerne afname zet door.

Tuinder Oirschotsedijk het pand is afgebroken.

Wintelre, Boerderij de Haas wederom een toename.

Leende, Valkenswaardseweg gegevens niet ingeleverd.

Leende, Strijperdijk gegevens niet ingeleverd.

Leende, Strijpsestraat gegevens niet ingeleverd.

Leende, Ulkendonken gegevens niet ingeleverd.

Leende, Maarhezerweg gegevens niet ingeleverd.

Reusel, Schepersweijer niet geteld.

Sterksel, Turfweg gegevens niet ingeleverd.

Sterksel, Ronde bleek gegevens niet ingeleverd.

Toelichting:

Tuinder Oirschotsedijk: pand afgebroken

-- Gegevens niet doorgegeven

Plaats	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Fabrieken KZM Budelco, Dorg	--	--	--	--	19	26	28	19	25	28	19	12	19	19	20	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Achelse Kluis / Achelseweg	58	39	53	63	75	83	81	56	46	56	43	26	11	9	15	26	50	38	17	13	18	18	17	3	3	4	5	3	1
Aanschotse Beemden Eindhov	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	4	3	--	5	22	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	3	2	6
Riethoven Veldhovensedijk	--	--	--	--	--	--	--	--	--	8	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Leenderstrijp boerderijen Paas	--	--	--	--	--	--	--	--	--	28	29	11	10	5	--	--	31	27	28	29	24	17	26	27	28	21	6	--	
De Ruijter van Steveninck ka	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	7	--	6	--	--	--	--	--	18	25	36	44	34	5	5	4	3
Tuinder Oirschotsedijk	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	6	7	3	--	
Wintelre, Boerderij de Haas	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	21	10	15	6	11	17	25
Leende, Valkenswaardseweg	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	8	5	5	37	51	35	60	68	70	70	51	43	40	23	--
Leende, Strijperdijk	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	0	0	0	0	0	0	--	--	--	--	--	--
Leende, Strijpsestraat	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	10	10	10	16	20	20	20	27	38	38	36	--	
Leende/Maarheeze, Ulkendor	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	4	5	6	8	11	12	15	15	12
Leende Maarhezerweg	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	5	6	2	8	8	12	13	11	13	--	--	
Sterksel, Turfweg	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	17	21	27	19	13	16	13	15	13	4	4	0	--	--
Sterksel, Ronde Bleek	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	8	13	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	--
Reusel, Schepensweijer	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	32	32	--	--	--	--	--	--
Totaal:	58	39	53	63	94	109	109	75	71	86	102	70	48	43	84	61	80	144	124	108	168	208	244	205	185	163	156	154	35

▲ Tabel 2. Aantal huiszwaluwen op enkele plaatsen in het buitengebied

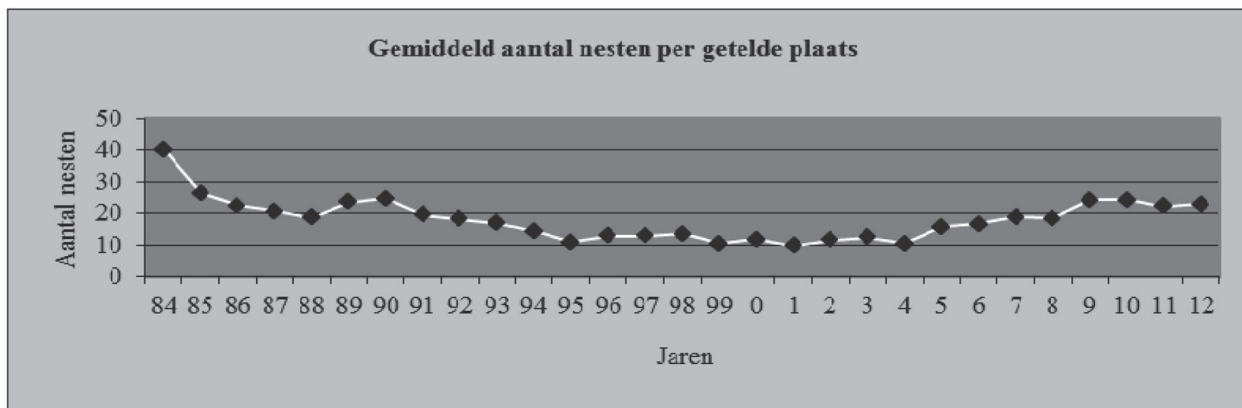

Foto: Wim Deeben

Discussie

Het gaat al jaren slecht met de huiswaluw. In de tabellen is dat duidelijk te zien. Het jaar 2012 is m.n. in het buitengebied een jaar van verdere achteruitgang. De telintensiteit is nagenoeg gelijk gebleven.

▲ Grafiek 2. Gemiddeld aantal nesten van de huiswaluw per getelde plaats in de Kempen in de periode 1984-2012

Aandachtgebieden

In de loop der jaren is de populatie ver achteruit gegaan. Voor het jaar 2013 wordt wederom aan de tellers (dames zijn zéér welkom!) de vraag voorgelegd, kijk naar specifieke aandachtgebieden die van belang zijn voor de Huiswaluw:

1. bouwmaterialen in de omtrek aanwezig.
2. afsteken van nesten.
3. overstekken in donkere kleuren geschilderd.
4. wat is er in de omgeving veranderd.

Dankwoord

Het team huiswaluwvertellers bestond dit jaar uit de volgende personen: Frans Heijnen, Harrie van der Leij, Rien Kelders, Cees van Rooij, Piet Wuijts, Bert van Herk, Wil de Veer, Mart van de Broek, Piet van Happen, Henk Munsters, Huug de Waardt, Guus Nas, Mark Sloendregt, en Toos Deeben.

Onlangs is **Bert van Herk** overleden. Bert heeft samen met Piet Wuijts jarenlang de huiswaluwen in Westerhoven geteld. Voor de club tellers is het een groot verlies. Wij wensen de familie veel sterkte.

Literatuur*

Veenhuizen, W.

- 1997. De Huiswaluw in de Kempen in 1996. BK 23(4): 114-116.
- 1998. De Huiswaluw in de Kempen in 1997. BK 24(2): 27-29.
- 1999. De Huiswaluw in de Kempen in 1998. BK 25(1): 5-7.

Deeben, W.

- 2002. De Huiswaluw in de Kempen in 2001. BK 28(1): 1-3.
- 2003. De Huiswaluw in de Kempen in 2002. BK 29(2): 13-16.
- 2004. De Huiswaluw in de Kempen in 2003. BK 30(1): 1-4.
- 2005. De Huiswaluw in de Kempen in 2004. BK 31(1): 11-14.
- 2006. De Huiswaluw in de Kempen in 2005. BK 32(2): 9-14.
- 2007. De Huiswaluw in de Kempen in 2006. BK 33(1): 20-26.
- 2008. De Huiswaluw in de Kempen in 2007. BK 34(2): 25-31.
- 2009. De Huiswaluw in de Kempen in 2008. BK 35(1): 27-33.
- 2010. De Huiswaluw in de Kempen in 2009. BK 36(1): 27-33.
- 2009. De Huiswaluw in de Kempen in 2010. BK 36(1): 27-33.
- 2010. De Huiswaluw in de Kempen in 2011. BK 37(2): 6-9.
- 2011. De Huiswaluw in de Kempen in 2012. BK 38(2): 29-32.

*) Om ruimte te winnen is de oorspronkelijke literatuurlijst ingekort. Oorspronkelijk titel is steeds:
De Huiswaluw (*Delichon urbica*) in de Kempen.
De auteursnaam voor het artikel is weggehaald en Blauwe Klauwier is afgekort tot BK.

Foto: Wim Deeben

Resultaten van de nestkasten op Koningshof in 2011 en 2012

Jan Wouters Dit is een gecombineerde samenvatting van de resultaten van afgelopen twee jaren.

Foto: Mark Sloendregt

Foto: Mark Sloendregt

Begin maart 2011 hebben we de kasten weer schoongemaakt. We troffen nog enkele dode vogels in de kasten aan, waaronder een grote bonte specht, een soort die je er niet elk jaar in tegenkomt. Het meest verrassende was echter een nestje met vier jonge eekhoorns, ondanks de koude in de voorgaande maanden. Ik had de kast al leeg gemaakt, toen er ineens gepiep uit de kluwen nestmateriaal klonk. Daar lagen vier halfnaakte jonge eekhoortjes in hun grasbedje op de grond. Toen heb ik alles maar weer in de kast terug gestopt in de

hoop dat het nest niet te veel verstoord was. Bij de volgende controle in april waren de jongen uitgelopen. We hebben enkele kasten vernieuwd zodat er in totaal weer ruim 100 kasten hingen. In 2012 was de schoonmaakronde eind februari. Daarbij hebben we weer enkele nieuwe kasten opgehangen om de verdwenen of versleten kasten weer aan te vullen tot ruim 100 kasten. De drie nestcontroles waren in beide jaren om de drie weken vanaf de laatste week van april. In tabel 1 zijn de resultaten samengevat.

Jaar Soort	2011			2012		
	Eerste broedsels	Tweede broedsels	Totaal 2011	Eerste broedsels	Tweede broedsels	Totaal 2012
Holenduif	4	4	8	5	4	9
Bosuil	0	0	0	1	0	1
Grote bonte specht	0	0	0	1	0	1
Roodborst	1	0	1	0	0	0
Bonte vliegenvanger	2	0	2	3	0	3
Zwarte mees	1	0	1	2	0	2
Pimpelmees	21	1	22	15	1	16
Koolmees	36	2	38	58	14	72
Boomklever	6	0	6	7	0	7
Totaal	71	7	78	92	19	111
twee keer gebruikt			6			20
totaal aantal kasten			105			107

Tabel 1: Resultaten van de nestkastcontroles op Koningshof in 2011 en 2012

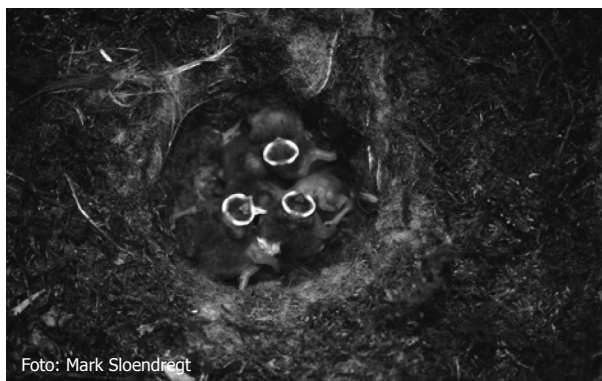

Foto: Mark Sloendregt

Foto: Mark Sloendregt

Bespreking

Holenduif: blijft min of meer op hetzelfde niveau, afhankelijk van het aantal geschikte kasten.

Bosuil: in 2011 een jaar overgeslagen. In tegenstelling tot de voorgaande jaren vonden we tijdens de schoonmaakronde geen bosuil die al op eieren zat. Dit was een aanwijzing dat het een slecht bosuilenjaar was. Dit werd later ook bevestigd door de controles van nestkasten in Reusel. In 2012 hadden de bosuilen al jongen bij de schoonmaakronde. Ze waren toen nog geen week oud. Er lagen flink wat prooien bij: 9 bosmuizen en 4 rosse woelmuizen. Eten genoeg dus.

Grote bonte specht: in 2012 een legsel van 4 eieren bij de eerste controle, waarvan bij de tweede controle geen spoor meer was te bekennen. Dus geen succesvol broedsel. Het was de tweede keer dat we deze soort in de kasten hadden. Vorige keer was in 1981.

Roodborst: in 2011 weer eens een broedgeval. Ook dit was de tweede keer, vorige keer was in 1988.

Bonte vliegenvanger: blijft aanwezig in kleine aantallen.

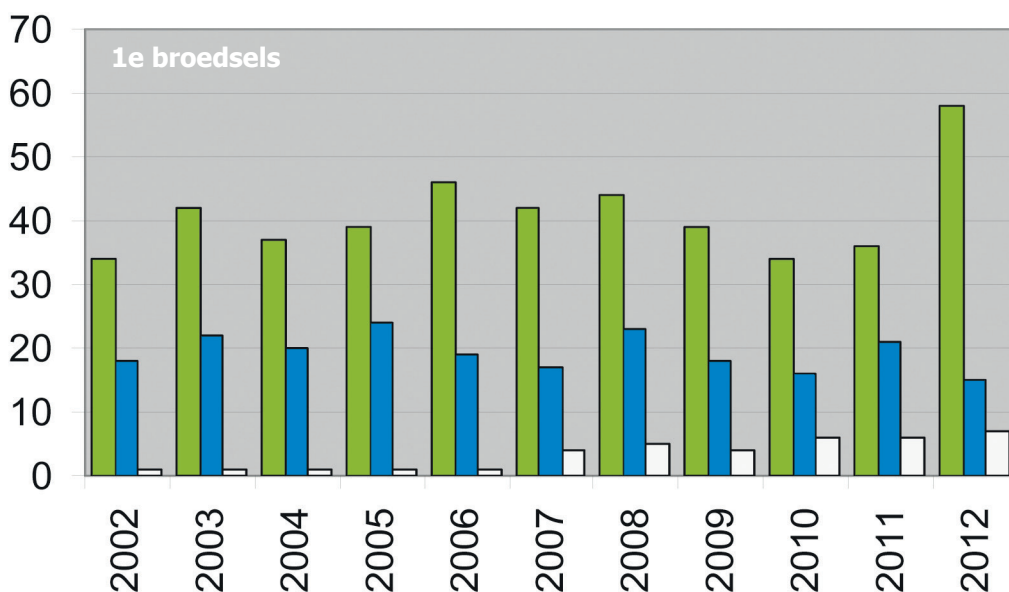
Zwarte mees: de laatste jaren steeds weer in de kasten met 1 of 2 broedparen.

Pimpelmees: in 2011 een goede bezetting maar in 2012 weer ingezakt naar 15 broedsels.

Koolmees: in 2011 voor het 3e jaar op een rij een matige bezetting. In 2012 een nieuw record in de kasten met 58 eerste broedsels. Ook nog flink wat 2e broedsels.

Boomklever: de opgaande lijn gaat nog steeds door, in 2012 al 7 broedsels.

Koolmees, pimpelmees en boomklever op Koningshof sinds 2002

Figuur 1: De aantallen eerste broedsels van koolmees, pimpelmees en boomklever op Koningshof van 2002 tot 2012

Reflectie door Jan Wouters (2015)

Het is de bedoeling om ieder jaar een verslag van het nestkastenonderzoek op Koningshof te publiceren in de Blauwe Klauwier. Als het er een jaar overschiet dan neem ik twee jaren samen. Zo ook in dit artikelje. Het biedt meteen een mogelijkheid om de jaren te vergelijken. Hier heb je een gemiddeld jaar en een heel goed jaar bij elkaar. Dat zie je dan ook meteen.

Verder is het verhaal eigenlijk steeds hetzelfde van opzet bij al die verslagen. Vertellen wat je dat jaar hebt gedaan, de resultaten en het bespreken ervan. De kunst is om toch iedere keer iets opvallends of iets nieuws te signaleren. En bij zo'n lange reeks waarnemingen is het ook altijd mooi om een ontwikkeling te laten zien bij één of meer soorten. Zo heb ik er deze keer een grafiek van de aantallen koolmees, pimpelmees en boomklever in de laatste elf jaren bij gezet. Dat geeft weer wat meer perspectief. Het blijft altijd weer afwachten hoe de vogelstand zich zal ontwikkelen. Daarom is dit artikelje er een uit een steeds doorlopende reeks.

Grote zilverreigers en hun slaappleaatsen in de Kempen

Foto: Jacques van Kessel

Robert Kastelijn

Zo'n kleine 15 jaar geleden was de grote zilverreiger in onze regio nog best een schaarse verschijning. Zo rond de eeuwwisseling namen de aantallen zichtbaar toe. En al niet snel daarna werd door een landelijk coördinator het idee geopperd om eens op diverse locaties in Nederland, een check te doen om te zien waar die grote zilverreigers nu hun slaappleaatsen hadden.

Sinds de winter van 2004/2005 tellen we in De Kempen met verschillende enthousiaste tellers de slaappleaatsen van grote zilverreigers. Inmiddels kennen we zo'n 12 slaappleaatsen die, veelal gedurende het winterhalfjaar, wisselend bezet zijn. Die bezettingsgraad hangt af van verschillende factoren.

Bij tellingen in maart en oktober speelt de (tijdelijke) aanwezigheid van doortrekkers van en naar overwinteringsgebieden een rol. Tijdens tellingen in december, januari en februari is aanwezigheid van ijs en de bedekkingsgraad daarvan op open water soms een bepalende factor voor aanwezigheid op slaappleaatsen. Momenteel zijn de 12 bekende slaappleaatsen in de Kempen: Visvijvers Bergeijk, De Malpie, Ringselvennen, Hageven/De Plateaux, Landschotse Heide, De Flaes, Beuven/Strabrechtse Heide, Soerendonks Goor, Pastoorsweijer, Visvijvers Valkenswaard, Groot en Klein Meer/Vessem en Klotputten/Heuvelse Putten.

Als slaappleaats lijken in onze regio over het algemeen de wat grotere wateroppervlakten met daarin ofwel een rustige slaappleaatsmogelijkheid in de vorm van een (schier)

eilandje of smal dijkje ofwel een rijke, dichte begroeiing aan de oevers het beste te voldoen. Enige uitzondering hierop in de Kempen lijkt momenteel de tijdens de afgelopen telronde ontdekte slaappleaats bij de Heuvelse Putten, waar de vogels eigenlijk in een stukje moerasbos leken te overnachten.

Waar tijdens de enkele telling in de winter van 2004/2005 een voor die tijd al mooi aantal van 36 exemplaren werd genoteerd, hebben we voor de decembertelling afgelopen winter (2012/2013) een recordaantal van **maar liefst 112 exemplaren** kunnen noteren. In schril contrast met dit soort aantallen staan dan maanden met ijsbedekking, waarbij slapers veelal ontbreken of de aantallen zich tot slechts enkelingen beperken. Als we dat soort maanden buiten beschouwing laten, dan lijkt de stijgende trend in aantallen slapers zich voort te zetten.

Er resteren ook nog wel wat vragen op het gebied van de grote zilverreigers en hun slaappleaatsen:

1. wanneer stagneert deze stijgende trend?
2. waar slapen de vogels tijdens een periode met ijsbedekking?

Foto: Jacques van Kessel

3. zijn er nog meer (tot nu toe onbekende) slaappleatsen in De Kempen?
4. waar komen de vogels die hier overwinteren en/of slapen vandaan?

Een deel van deze vragen wordt al in meer of mindere mate besproken in een recent artikel van SOVON/Olaf Klaassen (<http://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/LIM85-1-2012-82-90-Klaassen.pdf>). Het verslag "Grote Zilverreigers en hun slaappleatsen" geeft een fraai overzicht van de gedragingen van Grote Zilverreigers op/bij hun slaappleatsen (R. van den Heuvel & R. Kastelijn, 2011. Grote Zilverreigers en hun slaappleatsen. De Blauwe Klauwier 37 (1): 19-24.).

Met betrekking tot bovenstaande vragen wil ik dan ook een ieder oproepen om speciaal in een periode met ijsbedekking tijdens veldactiviteiten gedurende het winterhalfjaar (wintertelling, bekenntelling etc.) eens goed **op te letten op grote zilverreigers**.

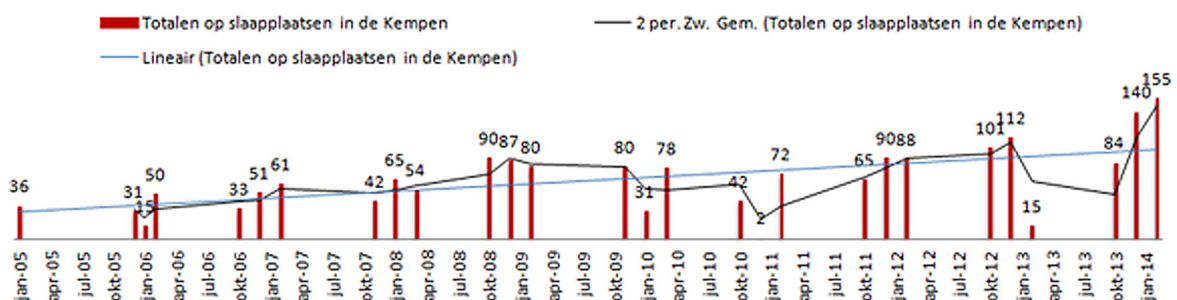
Twee jaar geleden werd al eens opgemerkt dat gedurende een periode met ijsbedekking, vogels zich tot (en met) het donker langs/bij beken in onze regio ophielden. Mogelijk worden die locaties ook bezet als slaappleats in zo'n periode met ijsbedekking.

Ook kan het lonen grote zilverreigers eens goed te controleren op eventuele (kleur)ringen. Aflezingen van ringen kunnen bijdragen tot het beter in kaart krijgen van waar exemplaren in zo'n winterpopulatie nu vandaan komen.

Op de website Vogels in De Kempen worden in het menu-item Oproepen/onderzoeken de resultaten van de slaappleatstellingen van grote zilverreigers al vanaf de eerste telling bijgehouden.

Reflectie door Robert Kastelijn (2015)

"Met recentelijk een telling van maar liefst 140exx in december 2013 en vervolgens nog eens 155exx in februari 2014 wordt het misschien wat eentonig, maar blijft de vraag bestaan: wanneer stagneert deze stijgende trend? Gezien het vooruitzicht van relatief zachte winters (= weinig ijsbedekking) hoeft het aan het weer in ieder geval niet te liggen. Bijgevoegd een grafiekje met de aantalsontwikkeling van de afgelopen 10 jaar tellen."

Nachtzwaluwinventarisatie 2012, Leenderbos en Grootte Heide

Mark Sloendregt

In 2012 zijn voor de zesentwintigste maal Nachtzwaluwen (*Caprimulgus europaeus*) geïnventariseerd in het Leenderbos en Grootte Heide en in totaal werden 99 territoria vastgesteld. Boswachterij Leende bestaat o.a. uit het 'Leenderbos' en de 'Grootte Heide' en ligt globaal tussen de gemeenten Valkenswaard en Heeze-Leende in Noord-Brabant.

Het onderzoeksgebied is 1.742 ha groot en 23 mensen hebben in 2012 deelgenomen aan de telling. Het gebied is ingedeeld in kleinere plots van 78 ha die meestal te voet (soms per fiets) en meestal zonder geluidsreproductie werden onderzocht. In de avondschemer tussen de

'De opengewerkte corridors werden door Nachtzwaluwen graag bezet'

datumgrenzen van 15 mei en 10 augustus werden alle waarnemingen van

Nachtzwaluwen ingetekend op veldkaarten.

De 287 waarnemingen van 34 avonden (en 46 teldata) werden vervolgens online ingevoerd en automatisch geclusterd waarna 99 territoria in het jaar 2012 overbleven .

Dezelfde onderzoeksmethode werd voorgaande jaren ook toegepast en in 2011 werden 101 territoria vastgesteld. Op 22 juni vond een simultaantelling plaats waaraan 12 mensen deelnamen en in totaal 21 waarnemingen werden gedaan.

Foto: Mark Sloendregt

Interpretatie

De zomer van 2012 was in de maanden juni en juli vooral nat en koel, met weinig zon (bron: KNMI). In augustus keerde de zomer weer terug. Op 3 en 4 juni 2012 werd het overdag niet warmer dan 10 graden Celsius. Het voorjaar in de tweede helft van mei was wel zonnig.

Een warm voorjaar is bepalend voor de talrijkheid aan nachtvlinders in de zomer en dus voor Nachtzwaluwen. 2012 bleek een slecht jaar voor nachtvlinders (bron: Vlinderstichting).

Het Leenderbos is intensief bezocht; in 35 avonden werden 212 waarnemingen gedaan. De hoogste dichtheden werden gevonden op kapvlakten en overgangen van heide naar bos, in de omgeving van de Hasselsvennen en Klein Hasselsven (atlasblok 57-15, hok 54).

In vergelijking met 2011 (72 territoria en 33 avonden) werden veel territoria op nagenoeg dezelfde percelen gevonden met een overlap van 68%. De opengewerkte corridors (ecologische verbinding-zones) werden door

‘Nachtzwaluwen hebben een groot leefgebied (homerange) en foerageervluchten van een kilometer zijn gewoon’

Nachtzwaluwen graag bezet. In totaal werden 68 territoria gevonden; vergelijkbare aantallen als in 2011.

De Groote Heide werd tien maal bezocht en leverde 74 waarnemingen op. In 2011 werden 65 waarnemingen in 10 avonden gedaan;

dezelfde telintensiteit. De meeste territoria werden gevonden aan de randen van de heide (overgangen naar bos) en op kap-percelen in het zuiden van het gebied. Het open gebied van de heide werd veelal gemedend.

Rene van Gompel en Martin Pennings hebben een integrale broedvogel-monitoring (BMP) gedaan in de Groote Heide, om die reden zijn een aantal bezoeken (waarnemingen) ook in de vroege ochtend-schemering gedaan. In totaal werden op de Groote Heide 30 territoria gevonden, in vergelijking met 2011 een toename.

Behalve Nachtzwaluwen werden ook een aantal andere schemeractieve soorten ingetekend op veldkaarten, waaronder Ransuil (2) met twee paren en bedelende jongen op de

Foto: Piter Wouters

Groote Heide. Baltsende Watersnippen (2) werden bij het Laagveld in het Leenderbos waargenomen.

Van de Boomvalk (0) werden te weinig geldende waarnemingen gedaan voor een territorium. Kwartel (6) waarvan drie roepende mannen op de Gastelse

Heide en drie op de Groote Heide.

Van de Bosuil werden 6 paren met uitgevlogen jongen in het Leenderbos gehoord en / of gezien. Op 29 mei werden tenminste vijftien exemplaren van het Wild Zwijn gezien ter hoogte van het Kluiserpad.

Van de Sprinkhaanzanger (8) werden zes territoria op de Groote Heide waargenomen en één territorium op het Laagveld en één territorium op het Dorven in het Leenderbos. Van de Houtsnip werden acht á twaalf territoria gevonden.

Onderzoek

In Nederland en België hebben de laatste jaren diverse onderzoeken plaats gehad naar Nachtzwaluwen en het leek mij interessant om deze te bespreken op basis van wat er is gepubliceerd. Uitsneden van deze artikelen zijn terug te lezen in het 'jaarverslag 2012' dat is gepubliceerd op de website van VWG De Kempen.

Welke 'nieuwe' inzichten hebben deze (telemetrische) onderzoeken opgeleverd?

- In 2008-2010 heeft in het Leenderbos en Strabrechtse Heide onderzoek plaats gehad naar o.a. terreingebruik (telemetrisch onderzoek), broedbiologie (reproductie) en voedsel-dieet van Nachtzwaluwen. *'Ecologische monitoring van de Nachtzwaluw in Noord-Brabant'*, door o.a. A. Kleunen en H. Sierdsema.
- In 2010-2011 heeft in Bosland (gemeente Hechtel, België) ook een tele-metrisch onderzoek plaats gevonden waarbij o.a. gekeken is naar ruimtegebruik, verspreiding en aantallen van Nachtzwaluwen. *'Radiotelemetrisch onderzoek in Bosland'*, door R. Evens.
- In 2011-2012 heeft in noordoost-Twente en de Achterhoek een onderzoek plaats gehad naar o.a. terreingebruik (telemetrisch onderzoek), broedbiologie en overleving (ringen RAS) van Nachtzwaluwen op kleine geïsoleerde heide-terreinen. *'Verslag van onderzoek naar de Nachtzwaluw in oost Gelderland en Overijssel'* door P. Leemreise.
- In 2012 heeft een inventarisatie plaats gevonden in de Weerter- en Budelerbergen, en gekeken is naar aantallen en inventarisatiemethode. *'Kort verslag Nachtzwaluw telling Weerterheide 2012'*, door A. Braam.

Naar aanleiding van deze studies kunnen tal van **uitkomsten** worden genoemd, een selectie:

- Nachtzwaluwen hebben een groot leefgebied (*homerange*) en foerageervluchten van een kilometer zijn gewoon.
- Er wordt veelvuldig gefoerageerd op kapvlatte en heide maar ook op weilanden in het agrarisch gebied.
- Beheerswerkzaamheden enkel en alleen in de broedgebieden zou gezien het ruime leefgebied van de soort onvoldoende zijn.
- De indruk bestaat dat Nachtzwaluwen plaatstrouw zijn en meerdere jaren achtereen het zelfde terrein (leefgebied) op dezelfde wijze gebruiken.
- Het voedsel bestaat voor 85% uit nachtvinders, de rest is kevers en schietmotten. De Nachtzwaluw gedraagt zich tijdens het foerageren opportunistisch en is volledig aangepast aan een nachtelijke leefwijze.
- De landelijke trend is significant positief (verviervoudigd), een aantal factoren lijken medebepalend voor het succes zoals een warm voorjaar. De situatie in de overwinteringsgebieden is nog onbekend.
- Nachtzwaluwen gebruiken meerdere zangposten en het inventariseren van deze soort is lastig.

Veldwerk

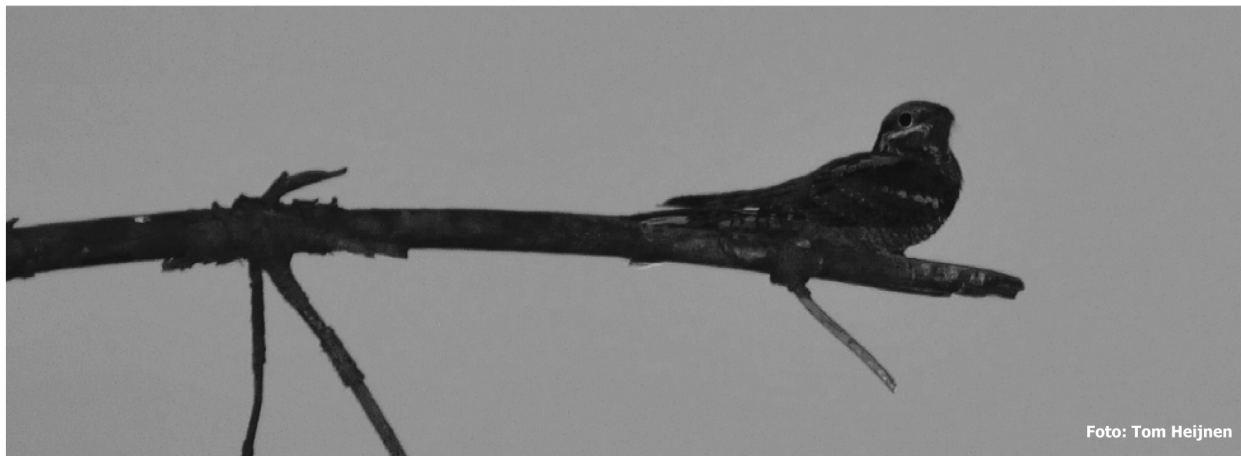

Foto: Tom Heijnen

Het inventariseren van Nachtzwaluwen is een lastige klus. Ze hebben meerdere zangposten en een nachtactief leven, dat maakt de soort tegelijkertijd mysterieus. Om het inventariseren te vergemakkelijken en te standaardiseren zijn richtlijnen (Sovon) opgesteld.

Graag wil ik daarnaast enkele tips geven:

- Gebruik bij voorkeur geen recorder; het werkt verstorend en kan vogels van de verre omtrek aantrekken.
- Wees alert op verplaatsingen. Nachtzwaluwen hebben meerdere zangposten en een groot leefgebied.
- Onderzoek een klein plot (78 ha) in een traag tempo. Noteer op speciale veldkaarten de

waarnemingen met vermelding van tijd. Bij hoge dichtheden uitgaan van maximaal aantal zingende mannen.

- Neem alleen uitsluitende waarnemingen over bij het online invoeren van waarnemingen (stippen) of op een dagkaart (BMP met autoclustering Sovon). Lees de handleiding eventueel nog een keer door.
- Bij twijfel over waarnemingen niet intekenen. Zingt een vogel op afstand schrijf dan 'plaats onzeker/richting o.k.', probeer dezelfde avond of een andere keer deze te lokaliseren.
- Verken het gebied overdag, dat vergemakkelijkt het tellen in de schemering.

- Tel hooguit anderhalf uur na zonsondergang, na 23:15 uur is de kans groter op foeragerende vogels buiten het territorium.
- Inventariseer op goede avonden zeker eenmaal in juni en bezoek het gebied meerdere keren binnen de datumgrenzen, met een tussenliggende periode van 10 dagen. Ook om je zelf te overtuigen van de juiste plekken en aantallen.
- Solitaire vogels zingen vaak langer door op een avond en op diverse plekken in het seizoen. Paren zijn daarentegen vaak stiller in de broedperiode.
- Het gebied is heel toegankelijk, blijf daarom op paden en parkeer de auto op parkeerplaatsen aan de rand van het bos.

Populaties in Nederland in 2012

In Noord-Brabant komen enkele belangrijke populaties Nachtzwaluwen voor zoals in bos- en heideterreinen van de Kempen, Brabantse Wal, de Peel en Weerter- en Budelerbergen. Behalve de Brabantse zandgronden zijn o.a. de Veluwe, Sallandse Heuvelrug, Maasduinen, Meinweg en Bargerveen belangrijk voor

Nachtzwaluwen. De landelijke populatie is het laatste decennium verviervoudigd.

In 2012 zijn de o.a. de volgende gebieden geïnventariseerd op Nachtzwaluwen:

Noord-Brabant:

- Malpie (Valkenswaard): 6 territoria

- Plateaux-Hageven (Bergeijk): 7 territoria
- Plateaux in totaal 10
- Weerter- en Budelerbergen (Budel): 47 territoria
- Strabrechtse Heide (Heeze) m.u.v. zuid-west deel: 32 territoria (+ 4)
- Stevensbergen (Luyksgestel) en omgeving: 14 territoria

- Wijerkens (Weebosch): minimaal 4 territoria
  - Brabantse Wal (Putte-Hoogerheide): 82 zuid en 26 noord: 108 territoria
  - Bosgebieden omgeving gemeente Reusel-de Mierde, waaronder Neterselsche Heide (15): totaal 27 territoria
  - Oirschotse Heide (Oirschot): 71 territoria
  - Cartierheide, Hapertse bossen en Grenspark
- De Kempen (Eersel-Weebosch): 17 territoria
- Groote Peel: ca. 30 territoria
- België (grensstreek):
- Domeinbos Pijnven (Hechtel - Lommel): 20-25 paren
  - Plateaux- Hageven (Neerpelt): 3 territoria
- Hageven in totaal 10
- Nederland:
- Sallandse Heuvelrug (Nijverdal): 69 territoria
  - De Hamert (Arcen) - zuidelijk deel: 11 territoria en geschat totaal van 16-20 territoria
  - Mariapeel (Horst): 5 territoria
  - Meinweg (Roermond-Herkenbosch): 30 territoria
  - Z.O.-Veluwe (Arnhem): ca. 200 territoria
  - Laurabossen (Weert): 11 territoria ■

Dank

Graag willen we alle personen bedanken die hun medewerking hebben verleend aan de Nachtzwaluwinventarisatie 2012.

In het bijzonder:

- SBB te Leende, terreinbeheerder: Jap Smits
- De tellers waaronder veel leden van vogelwerkgroep De Kempen:: Fred de Blom, Jeanine van Elferen, Alfonso Gil, Ton Geerts, Rene van Gompel, Bjorn van Gestel, Tom Heijnen, Wim Jacobs, Rien Kelders, Harrie van der Leij, Henk Munsters, Martin Pennings, Cees van Rooij, Henk Sierdsema (SOVON), Hans Teeven, Truus Verheijen, Gerrit Vink, Roel Winters, Wiebe en Maria Witteveen (WRN), Pieter Wouters, Piet Wuyts en Peter Zomer.

Speciaal dank aan:

- Rene van Gompel en Martin Pennings worden bedankt voor het inventariseren van de gehele 'Groote Heide'.
- Henk Sierdsema wordt bedankt voor de extra hulp bij het maken van GIS-bestanden.
- Ruben Evens voor zijn bijdrage bij het uitreksel over radio telemetrisch onderzoek in Bosland.

Voor het verstrekken van informatie omtrent populaties in 'hun gebieden' worden de volgende personen bedankt:

- Peer Bussink (Landgoed de Utrecht), Hidde Bult (Brabantse Wal), Jan Erik Kikkert (Maasduinen), Koos Slenders (Stevensbergen), Jac Seijkens (Malpie), Arjan Boele (Nederland, SOVON), Geert Engels (Strabrechtse Heide), Gerrit Dommerholt (Sallandse Heuvelrug), Rene van Gompel (Plateaux), Patrick Schuurmans en Martin Pennings (Hageven), Ruben Evens (Bosland), Arno Braam (Weerter- en Budelerbergen), Jap Smits (Boswachterij de Kempen en Cartierheide), Ernest van Asseldonk (Meinweg), Jo van Zanten (Deurnsche Peel), Pieter Wouters (bossen Reusel-de Mierde), Rob Lensink en Heine van Maar (Oirschotse Heide), Hans Peter Übelgunn (Mariapeel), Jan Timmermans (De Groote Peel), Henk Sierdsema (Z.O.-Veluwe), Cor Caris (Laurabossen).

In het Leenderbos wandelen tijdens een inventarisatie-ronde met snorrende nachtzwaluwen in de omgeving maakt een zomeravond tot een geweldige ervaring. Voor het inventariseren is soortkennis (determinatiekenmerken) belangrijk. Maar door ook achtergrondkennis te hebben van de gedragingen en de ecologie van een soort maakt het inventariseren nog interessanter. Onderzoek vormt de basis om vragen te kunnen beantwoorden en uiteindelijk beheer voor instandhouding van soorten te kunnen toepassen.

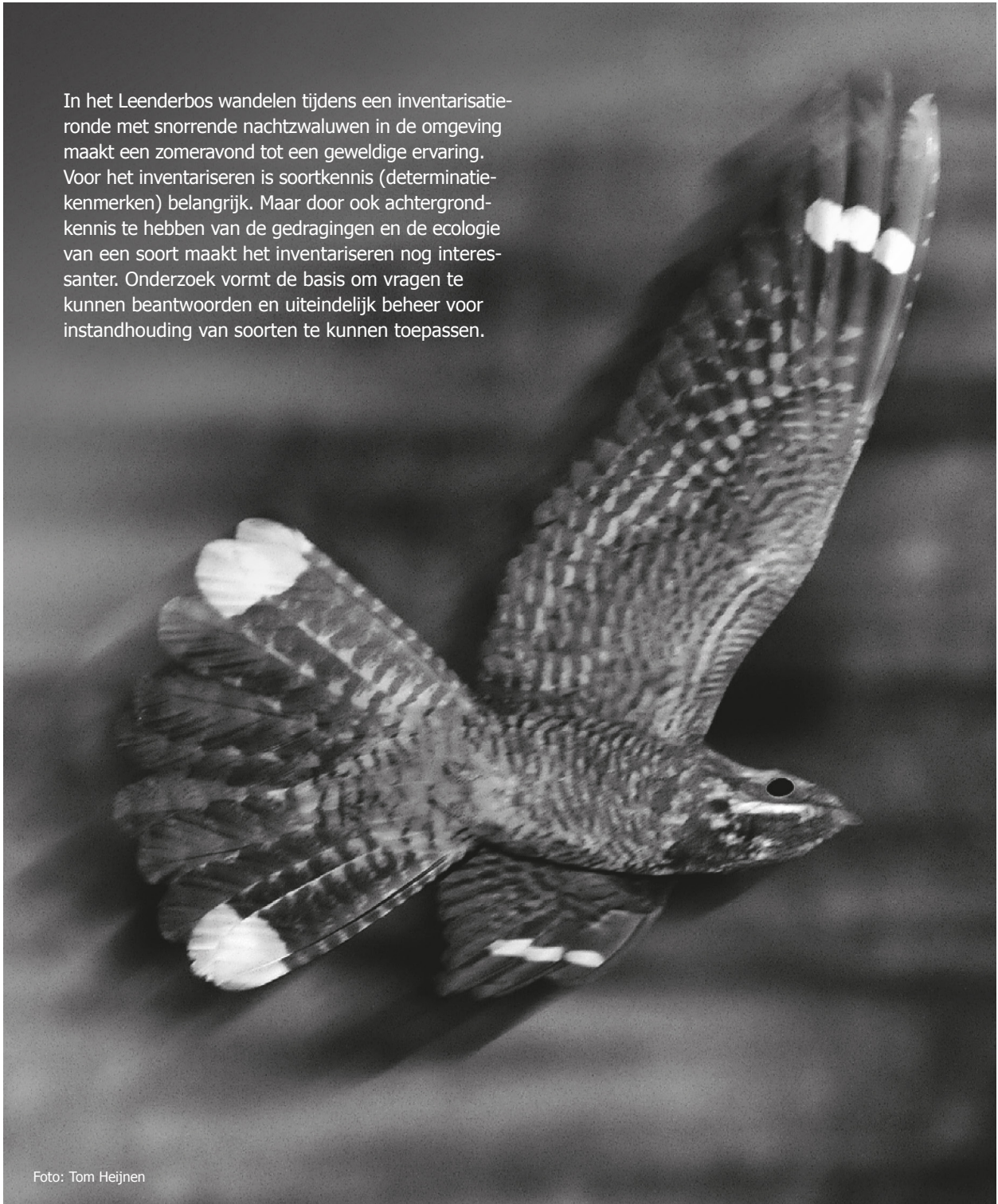

Foto: Tom Heijnen

Nachtzwaluwinventarisatie, reflectie door Mark Sloendregt (2015)

De inventarisatie van nachtzwaluwen kent al een lange reeks en is in de loop der jaren enigszins veranderd. In de beginjaren zijn vooral delen van het Leenderbos bezocht, incidenteel werd de Grootte Heide betrokken bij het onderzoek. Toen kwamen de territoria voor op jonge aanplanten. De populatie in het Leenderbos is lang 15 tot 18 paren geweest. Vogelaars waren toen in mineur over de ontwikkeling van de soort; het zou op termijn wel eens gedaan kunnen zijn. Doordat - zelfs in de slechtste jaren (jaren tachtig) - een kleine populatie zich wist te handhaven, is het Leenderbos een 'brongebied' voor andere gebieden in de omgeving. Het gehele terrein werd niet altijd geteld en al helemaal niet in dezelfde intensiteit en werkwijze van de huidige tellingen. De recorder wordt ook niet meer gebruikt. In 2014 werden 110 territoria geteld. Kortom de populatietoename is onmiskenbaar, de telmethode en intensiteit zijn echter veranderd in de loop der jaren.

Broedseizoen en verslag nestkasten Golfbaan Welschap 2012

Foto: Wil de Veer

Wil de Veer

Koud voorjaar 2013

Oostenwind zorgde voor Siberische koude in Nederland. Het voorjaar van 2013 was uitzonderlijk koud in Noord-Europa, De Centraal Nederland temperatuur is de laagste sinds 1984 en de op 10 na laagste van de eeuw. Vooral maart was koud: in centraal Nederland was maart 2013 de koudste sinds 1962. De koude lucht werd met een uitzonderlijk sterke en standvastige stroming vanuit Siberië aangevoerd. Het afwijkende stromingspatroon lijkt zover bekend puur toeval en domme pech voor wie naar warm voorjaarsweer verlangt.

Conclusies

Het koude en droge weer van het voorjaar 2013 is in eerste instantie veroorzaakt door een omkering van de luchtdrukverdeling boven de Atlantische Oceaan en Europa. Hierdoor werd van februari tot half april met een aanhoudende oostenwind koude lucht uit Siberië naar Noord Europa aangevoerd. De koudere gebieden op de kaart werden door zachtere gecompenseerd, zodat er geen effect zichtbaar was op de wereldgemiddelde landtemperatuur. De oorzaken van de abnormale lucht-

drukverdeling zijn niet bekend. Een simpel verband met de klimaatverandering of afname van zee-ijs is niet te geven. Voorlopig schrijven we het aan het toeval toe. In de tweede helft van april en mei was het aan de kusten van de Noordzee en Oostzee nog wat kouder door het koude zeewater. (Bron KNMI)

Broedseizoen 2013 Golfbaan Welschap

In januari en februari is er met geluidsnabootsing gecontroleerd of de bosuil aanwezig was. Zowel op de golfbaan als in de directe omgeving werd geen exemplaar gehoord. Wat de reden is dat de bosuil de laatste jaren niet in de omgeving van de golfbaan gebroed heeft is mij een raadsel.

In februari 2013 zijn de twee ijsvogelwanden gereedgemaakt voor het nieuwe broedseizoen. Helaas is de ijsvogel niet tot broeden gekomen en werd de soort lange tijd niet meer gezien.

Een paartje futen is enige tijd aanwezig geweest maar heeft niet gebroed. De winterkoning, zwarte kraai, fazant,

dodaars, wilde eend, waterhoen, meerkoet, kleine karekiet, sperwer, grote bonte specht en groene specht hebben ook op de golfbaan gebroed en bij alle soorten zijn jongen uitgevlogen.

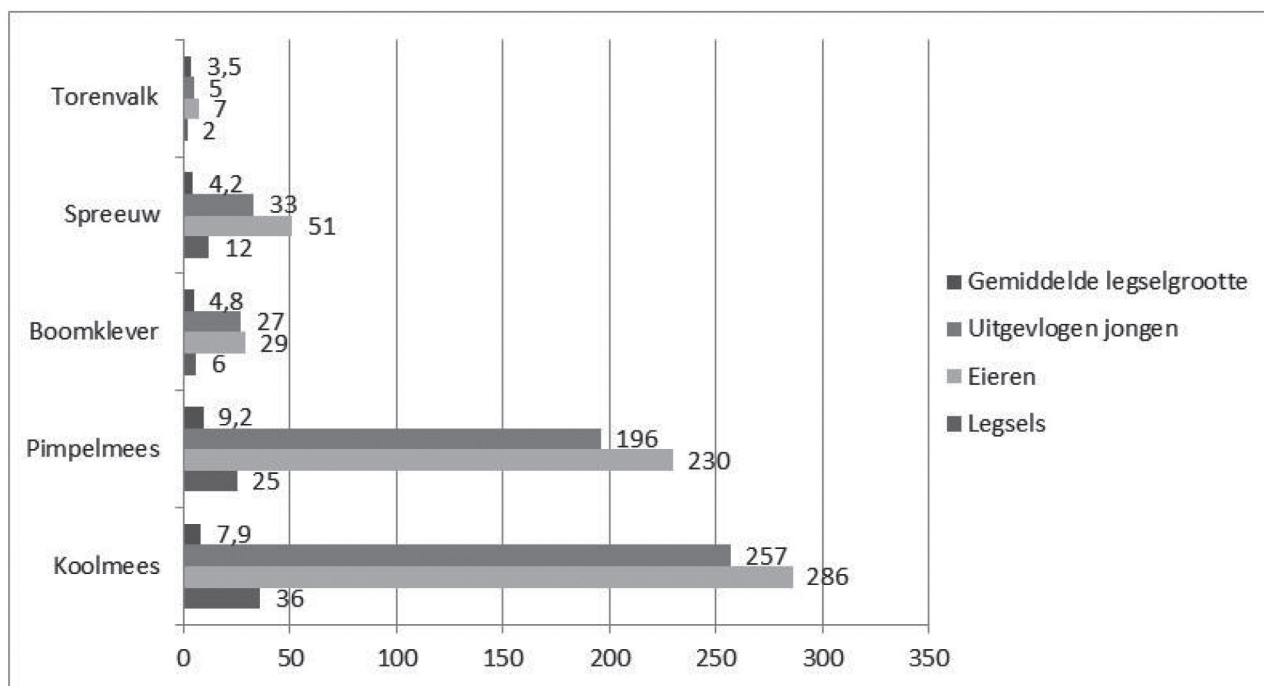
Op de golfbaan verbleven tijdens de winterperiode 2012/2013 veel sijzen en putters, Enkele keren werden er kramsvogels en koperwieken gespot. Soorten die vaak werden gesignaleerd waren: buizerd, havik, blauwe reiger, aalscholver, kuifeend, tafeleend, scholekster (met juvenielen), kokmeeuw, kleine bonte specht, houtduif, Turkse tortel, witte kwikstaart, heggenmus, merel, zanglijster, grote lijster, zwartkop, tjiftjaf, fitis, goudhaan, staartmees, kuifmees, zwarte mees, gaai, ekster, roodborst, vink en groenling. De fazant doet het ook zeer goed en er werden weer veel jongen gesignaleerd.

Nestkasten

In totaal hangen er 126 kasten waar de vogels gebruik van kunnen maken. In 92 kasten werd een broedsel aangetroffen. Elke kast is drie keer gecontroleerd. Vanwege het grote aantal kasten worden de eerste twee rondes verdeeld over twee sessies in dezelfde week. Als we naar het aantal uitgevlogen jongen kijken sinds 2005 dan ziet het er als volgt uit, op volgorde van beste jaar: 2010 – 768 | 2005 - 716 | 2006 - 652 | 2011 – 651 | 2012 – 586 | 2013 – 526 | 2009 – 525 | 2008 – 521 | 2007 – 499. Van vijf soorten worden uitgebreide gegevens vermeld (zie grafiek 1). Voor het tweede jaar is de bonte vliegenvanger niet aanwezig geweest.

Foto: Wil de Veer

▲ Grafiek 1. Gegevens 2013

Koolmees

De koolmees heeft het goed gedaan, met 36 (39 in 2012) eerste broedsels. Evenals in 2011 en 2012 waren er geen tweede broedsels. Het gemiddelde broedsucces was ongeveer 90%.

Pimpelmees

De pimpelmees heeft het met 25 broedsels weer minder gedaan. In 2012 waren er 29 broedsels. Opvallend dat zowel de koolmees als de pimpelmees evenals vorig jaar geen tweede broedsels hadden. Het gemiddelde broedsucces was iets meer dan 85%.

Spreeuw

De spreeuw heeft in 12 kasten (11 in 2012) met succes jongen grootgebracht. Het broedsucces was ongeveer 60%. In totaal zijn er 51 (42) eieren gelegd. Er waren ook hier geen tweede legsel. Er zijn 33 jongen uitgevlogen. Opvallend was een legsel van acht eieren. Waarschijnlijk een legsel van twee vrouwtjes. Alle eieren zijn uitgekomen maar de jongen lagen dood in het nest. Oorzaak is niet bekend. De spreeuw is op een golfbaan zeer waardevol omdat deze o.a. de larven van de meikevers uit de green haalt. Daarom hangen wij de spreuwenkasten dicht bij de "greens". De spreeuw trekt namelijk de larven recht uit het gras zonder dit te beschadigen. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de merel, kraai, kauw en ekster die het gras wegtrekken om bij de larven te komen.

Boomklever

De boomklever maakt ieder jaar gebruik van de nestkasten. Dit jaar waren er zes broedsels (5). Er waren geen tweede broedsels, maar dit is bij deze soort meestal het geval. Het broedsucces was 95%. In totaal zijn er 29 (28) eieren gelegd. In een nest werden twee dode jongen aangetroffen. Doodsoorzaak is niet bekend.

Torenvalk

Voor het tweede jaar was er een broedsel van de torenvalk in een nestkast. In twee verschillende kasten werd gebroed waarbij opgemerkt dat met een broedsel pas veel later werd begonnen. Oorzaak is waarschijnlijk de langdurige gevechten met kauwen om de kast. In laatstgenoemde kast is maar een jong uitgevlogen.

Kolom1	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Totaal	Gemiddeld
Koolmees	350	298	253	275	252	390	251	327	257	2653	294,7
Pimpelmees	274	269	196	219	244	300	314	210	196	2222	246,8
Spreeuw	35	38	24	21	29	55	65	8	41	316	35,1
Bonte vliegenvanger	43	27	26	6	0	9	14	0	0	125	13,8
Boomklever								13	27	40	20
Torenvalk								4	5	9	4,5
Zwarte mees	14	20	0	0	0	14	7	0	0	55	6,1
Totaal	716	652	499	521	525	768	651	562	526	5420	

▲ Tabel 1. Gegevens van 2005 t/m 2013 zowel totalen als gemiddelden.

Opgemerkt bij Tabel 1 dat de nestkasten van de boomklever nooit werden geopend. Op verzoek van de stichting NESTKAST hebben we dit vanaf 2012 wel gedaan. In negen jaar zijn er meer dan 5400 jongen uitgevlogen, met de koolmees als succesvolste! Zoveel uitgevlogen jongen mag een succes worden genoemd voor het nestkastenproject op Golfbaan

Welschap. Dit succes is niet alleen te danken aan het ophangen van nestgelegenheden maar het bijvoeren van de vogels in de winter moet zeker worden vermeld. Door sponsoring van diverse Golfers en de eigenaar van de golfbaan is dit mogelijk. Het beste jaar was 2010 met totaal 768 uitgevlogen jongen, het slechtste jaar was 2007 met 499 uitgevlogen jongen.

Overige fauna

De metselbijen hebben dit jaar veelvuldig gebruikgemaakt van de speciale houtblokken. Evenals vorig jaar werd er weer groot aantal eekhoorns gezien en er werden ook jongen waargenomen. Diverse soorten salamanders

werden gezien, waarvan sommige juveniele. De bruine kikker was massaal aanwezig. Andere soorten zoogdieren die werden gezien zijn: egel, mol en konijn. Van de rode bosmieren lagen er twee nesten van de Formica rufa (Behaarde rode bosmier). Naar nesten is niet gezocht.

Reflectie van het nestkastenproject, Wil de Veer (2015)

Ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van de VWG heeft het bestuur mij gevraagd om een reflectie te doen naar het nestkastenproject op Golfbaan Welschap waar ik van 2001 tot 2014 de kartrekker ben geweest.

Golfbaan Welschap

In 2001 ben ik Minke Bozuwa, Martin D'Achard van Enschut en Paul Jansen mee gaan helpen met het nestkastenproject op Golfbaan Welschap. Toen in 2003 de andere drie medewerkers door drukke werkzaamheden genoodzaakt waren om te stoppen heb ik met een nieuwe groep de zaken overgenomen.

Nestkasten

Door het op de juiste plaatsen specifieke nestkasten hangen heeft zich duidelijk uitbetaald. Op deze manier zijn niet alleen de vogels beter geholpen maar ook geeft het een groot voordeel voor de golfbaan. Omdat een golfbaan een gebied is waar voor de baan zelf voordeel uit te halen is om er bijvoorbeeld voor te

zorgen dat er zoveel mogelijk spreuwen in de directe omgeving van de (kwetsbare) greens gaan broeden. De spreuwen trekken namelijk de emelten e.d. recht uit het gras en richten daardoor geen schade aan, anders dan kauwen, eksters en merels die het gras wegtrekken om bij de insecten te komen.

Resultaten

De resultaten zijn zeer goed te noemen en er is een grote verscheidenheid van vogels aanwezig op Golfbaan Welschap. Mede door de medewerking van de directie en Greenkeepers in al die jaren is er een werkzame en vruchtbare situatie ontstaan die geresulteerd heeft in een stabiele vogelstand die alleen maar beter kan worden.

Nieuwe werkgroep

Vanaf 2015 gaan drie leden van de VWG het project overnemen. Voor mij was de tijd gekomen om te stoppen en ik hoop dat de nieuwe groep met net zoveel plezier aan het werk gaat als onze groep heeft gedaan. Wij wensen hen hier veel succes bij.

Inleiding:

Er is na de tweede vergadering van de werkgroep al weer veel gebeurt. De Lepelaars zijn al weer gestageerd in Nederland. In het voorjaar al in zicht! De grote verassing van de maand was wel de zwaarder op het landgoed de Utrecht. Meer hierover in dit verslag. Gelukkig hebben nog verschillende leden deze bijzondere wintergraat mogen begroeten. Op 4 febr. ben ik op verzoek, (samen met Leonard van de Millieuwerkgroep Middelbeers, van Burg. verzwi. naar het gemeentehuis geroepen. We moesten onze bewaarschriften welke naar de gemeenteraad werden gestuurd, toelichten.

Alle jonge heren die ook naar iets met het best. plan "rustgebied" te maken hadden, waren aanwezig. Het verliep allemaal erg goed, we hadden n.l. verwacht dat ze zouden proberen ons te vragen bepaalde bewaars in te trekken. We hadden ons niet voorbereid op deze ontmoeting, maar het was ook niet nodig geweest want van vele onderwerpen wisten de meesten amper mee te praten. Het kaartmateriaal wat ik had mee genomen, bleek goed van pas te komen omdat we zelfs niet eens een gekleurde kaart hadden. De problemen rond de natuurgebieden werden nog eens goed toegelicht door Peter van Meijveldt van de Brab. Milieufederatie, waar we ook daarna nog even mee hebben gepraat over Middelbeers. Gelukkig mocht ik U mededelen dat dit verslag in de toekomst maar een keer in de twee maanden zal verschijnen. Ik steek op het punt af te swaaien uit de militaire dienst, waar ik veel tijd had om te werken aan dit soort dingen, en wat nu voorbij is.

Veel leesgenot, Sjakk van Kessel.

De **Blauwe Klauwier**

VOGELWERK GROEP DE KEMPEN
Jaargang 18 | nummer 1 | april 2008
Periodiek van Vogelwerkgroep De Kempen

- In dit nummer:
- Nestkastcontroles op Koningshof 2008
  - Onderzoek naar wespendieven
  - 25 Jaar huiszwaluwen in de Kempen

de **blauwe klauwier**
JAARGANG 18 NR 4

„D.R. DE WAUVE KLAVIER“
Uitgever: Vogelwerkgroep DE KEMPEN
Hoofdred.: Gerr. J. C. P. van Kessel.
Pensioenmeester K. Vessem
Correspondentieadres: Evestraat 16, Veldhoven 4543.
1^e Jaargang - Nummer 4 - juni 1975

VERKLARING:

Dit wordt dan al weer het laatste verslag voor de lang verwachte vakantie.
In de vakantie begaaf ik me druk te werken aan de telling van de hoogspanningsactiefitters. Dit ben nog blij dat we nu al na een half jaar actief te zijn, vele contacten hebben met diverse vogelwerkgroepen uit Noord-Brabant en zelfs Wiclowaal afdelingen uit België. We hopen dat dit nog meer lang zal doorgaan.
Eenmalig de vorige keer toefte het veel moeite om alle waarnemingen op papier te krijgen. Na de vakantie zettin we alles op systeem kaartjes en krijgen zo ook een mooi archief. Veel dank voor de mensen die dit keer meewerkten aan het verslag.
Met mij nog U allen een zeer prettige vakantie toe te wensen.

Sjakk van Kessel.

Jaargang 18, nr 1 - april 2008

de **blauwe klauwier**
JAARGANG 18 NR 1

PERIODIEK VAN VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Jaargang 34, nr 2 - april 2008

de **Blauwe Klauwier**
Periodiek van Vogelwerkgroep De Kempen jaargang 31, nr. 1

Periodiek van Vogelwerkgroep De Kempen met o.a.
IJsvogel (Alcedo atthis) op Golfbaan Welschap
Jaar van de Nachtzwaluw
De huiszwaluw (Delichon urbica) in de Kempen

V.W.G. De Kempen

de **blauwe klauwier**
JAARGANG 12 NR 3

PERIODIEK VAN VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

de **Blauwe Klauwier**

uitgave: V.W.G. de Kempen

de **Blauwe Klauwier**
Periodiek van Vogelwerkgroep de Kempen jaargang 26 nr. 4

VOGELWERK GROEP DE KEMPEN
Jaargang 31 | nummer 1 | juni 2011
Periodiek van Vogelwerkgroep De Kempen

d'n **Blauwe Klauwier**

Uitgever: VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

De **Blauwe Klauwier**

In dit nummer:

- Fotowedstrijd 2010
- Nieuwe natuur in Hoogeloon / Vessem
- Grote Zilverreigers en hun slaappleaatsen
- Kerkuilen 2009

d'n **Blauwe Klauwier**

Uitgever: VOGELWERKGROEP DE KEMPEN
Voortzetter: J. C. P. van Kessel
Pensioenmeester K. Vessem
Correspondentieadres: Evestraat 16, Veldhoven 4543

De **Blauwe Klauwier**

In dit nummer:

- Nachtzwaluwinventarisatie 2012
- Slaappleaatsen van Grote zilverreigers
- Nestkasten Koningshof 2011 en 2012

de **blauwe klauwier**
JAARGANG 20 NR 4

PERIODIEK VAN VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

de **Blauwe Klauwier**

uitgave: V.W.G. de Kempen

Vogelwerkgroep De Kempen

Vogelwerkgroep De Kempen beoogt bezig te zijn met vogelstudie in de Kempen, teneinde de kennis over de in het wild levende vogels te vergroten en een bijdrage te leveren aan de bescherming van deze vogels in hun milieu. Hiernaast is ruimte voor andere activiteiten zoals: natuurstudie in ruimere zin; voorlichting; educatie en beheerswerkzaamheden.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kan men verkrijgen door zich te wenden tot het secretariaat van Vogelwerkgroep De Kempen. De contributie bedraagt € 30,- per jaar. Gezinsleden betalen € 15,-. Studenten en 65-plussers betalen € 25,-.

Secretariaat

Vogelwerkgroep De Kempen
Kermisberg 6, 5508 DW Veldhoven
E info@vvgkempen.nl W www.vvgdekempen.nl

Vogelwerkgroep De Kempen is opgericht in 1974 en houdt zich bezig met het bestuderen van de vogels die in het wild in de Kempen (Zuidoost Brabant) voorkomen. Van een klein groepje bevriende vogelaars groeide de werkgroep uit tot een veelzijdige en actieve organisatie van ongeveer 80 leden. De Klapekster (streeknaam 'Blauwe Klauwier') dient als logo.

